

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

І.О. Щебликіна

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
протокол № 4 від 26.11.2019 р.

Запоріжжя
2019

УДК: 339.7(075.8)

Щ-306

Щебликіна І. О. Фінансові системи зарубіжних країн : конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. 125 с.

Конспект лекцій підготовлено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн».

Подано зміст лекційних занять, ключові терміни і поняття з кожної теми, питання та тестові завдання для самоконтролю.

У виданні висвітлено теоретичні засади формування фінансових систем у зарубіжних країнах, розкрито основи функціонування фінансових систем у різних країнах світу, досліджено особливості використання фінансових ресурсів у постсоціалістичних країнах, узагальнено та систематизовано набутий досвід теорії та практики побудови фінансових систем у розвинутих країнах.

Видання сприятиме більш ґрунтовному засвоєнню програмного матеріалу.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит».

Рецензент

Н.С. Венгерська, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів і економіки міжнародного туризму

Відповідальний за випуск *А.П. Кущик*, кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Структурні особливості фінансових систем зарубіжних країн..	7
Тема 1 Загальна характеристика фінансових систем зарубіжних країн..	7
1. Поняття та підходи до визначення фінансової системи.....	7
2. Структурна будова та класифікація фінансових систем зарубіжних країн.....	8
3. Загальна характеристика окремих ланок фінансової системи.....	8
4. Взаємозалежність фінансових систем різних країн, глобалізм у світовій економіці.....	12
Тема 2. Фінансова система США	16
1. Федеральні фінанси США. Бюджетний процес.....	16
2. Податкова система США.....	21
3. Фінанси штатів і місцевих органів влади у США.....	24
4. Особливості фінансів підприємств та домогосподарств у США...	29
Тема 3. Фінансова система Канади.	33
1. Особливості побудови національної економічної моделі Канади ..	33
2. Податкова система Канади.....	35
3. Загальна характеристика фінансового ринку Канади.....	37
4. Банківська система Канади.....	38
Тема 4. Фінансова система Японії	43
1. Особливості побудови фінансової системи Японії.....	43
2. Бюджетна система Японії.....	45
3. Податкова система Японії.....	46
4. Бюджети місцевих органів влади Японії.....	50
5. Управління фінансами державних та приватних підприємств Японії.....	52
Розділ 2. Особливості еволюції фінансових систем європейських країн.....	56
Тема 5. Фінансова система Європейського Союзу.....	56
1. Інституціональна структура ЄС: Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд, Економічний і Соціальний Комітет.....	56
2. Організація, структура та динаміка бюджету Європейського Союзу.....	62
3. Бюджетний процес та державний фінансовий контроль.....	66
4. Принципи організації оподаткування в ЄС, напрямки гармонізації податкового законодавства.....	71
Тема 6. Фінансові системи країн Західної Європи.....	80
1. Фінансова система Великої Британії.....	80
2. Податкова система Великобританії та її особливості.....	83
3. Фінансова система Франції.....	86
4. Податкова система Франції та її особливості.....	89

5. Фінансова система Німеччини.....	91
6. Податкова система Німеччини та її особливості.....	94
Тема 7. Фінансові системи Скандинавських країн.....	100
1. Специфіка соціально-економічного розвитку Скандинавських країн.....	100
2. Фінансова система Швеції.....	102
3. Податкові органи та управління податковою системою Швеції...	104
4. Податкова система Швеції.....	105
5. Фінансове вирівнювання у Швеції.....	106
Тема 8. Фінансові системи країн Центральної та Східної Європи.....	111
1. Трансформаційні процеси в країнах Центральної та Східної Європи.....	111
2. Фінанси Республіки Польщі.....	113
3. Фінанси Чехії	115
4. Фінанси Угорщини	117
Рекомендована література.....	122
Використана література.....	123

ВСТУП

Економічна структура будь-якого суспільства не може функціонувати без ефективно організованого потоку коштів між державою та виробничими структурами, державою і населенням, між регіонами і окремими державами. Такі грошові потоки відображають процеси реального життя суспільства, формують систему руху грошових ресурсів з метою підтримки життєдіяльності всіх елементів державних та недержавних структур. Грошові ресурси у динаміці утворюють фінансову систему суспільства.

Метою викладання навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є ознайомлення студентів із побудовою фінансових систем зарубіжних країн, їх функціями та історією формування, з основними етапами, особливостями та проблемами розвитку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є теоретичні та практичні основи функціонування фінансових систем зарубіжних країн у сучасних умовах.

Основними завданнями дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» є засвоєння сутності, функцій та ролі фінансів у ринковій економіці зарубіжних країн; дослідження закономірностей розвитку фінансових систем у зарубіжних країнах; засвоєння теоретичних основ державних та корпоративних фінансових відносин у зарубіжних країнах; підвищення рівня фінансової освіченості студентської молоді.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» студент повинен

знати: характеристику основних категорій і понять фінансових систем зарубіжних країн; загальні умови та особливості формування національних фінансових систем різних країн; закономірності розвитку цих систем, їх цінності та пріоритети; основні положення організації державних та місцевих фінансів у зарубіжних країнах; особливості фінансування бюджетних установ та соціального захисту населення різних країн; основні аспекти політики управління бюджетним дефіцитом і державним боргом у зарубіжних країнах;

уміти: аналізувати стан, тенденції, проблеми та перспективи розвитку національних фінансових систем; аналізувати ефективність проведення бюджетної і податкової політик різних держав; оцінювати вплив системи оподаткування на діяльність економічних суб'єктів і формування доходів бюджету у різних країнах; об'єктивно та професійно грамотно оцінювати економічні процеси, що відбуваються у зарубіжних країнах.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання (компетентностей):

інтегральна компетентність:

– здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності у сфері фінансів, банківської справи та страхування або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та

методів фінансової роботи і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов;

загальні компетентності:

– здатність продукувати нові ідеї, системно мислити, проявляти креативність, гнучкість, вміння управляти часом;

– здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, пошуку, оброблення та оцінювання інформації, процесів та явищ з різних джерел з метою виявлення проблем, формулювання висновків (рекомендацій), вироблення рішень на основі логічних аргументів, забезпечення якості виконуваних робіт з урахуванням законодавчих і нормативних вимог, у фінансовій сфері, адаптації та дії в новій ситуації;

– здатність проводити дослідження економічних явищ та процесів у сфері фінансів з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків з застосуванням інформаційно-аналітичного інструментарію та економіко-статистичних методів обчислення;

– здатність використовувати набуті знання, розуміти предметну область та професію на практиці, бути відкритим до застосування знань з урахуванням конкретних ситуацій;

спеціальні компетентності:

– здатність до розуміння наукових понять і методів, необхідних для розуміння принципів функціонування фінансової системи, міжнародних, державних та корпоративних фінансів;

– здатність розглядати фінансову систему як комплекс взаємопов'язаних ланок;

– здатність аналізувати і оцінювати ефективність державної фінансової політики та міжбюджетних відносин;

– здатність оцінити основи бюджетної системи, форм і методів планування бюджетів, механізмів функціонування міжбюджетних відносин, напрямів реалізації бюджетного процесу;

– здатність до цілісного уявлення про взаємозв'язок, взаємовплив та взаємообумовленість показників фінансового стану суб'єктів господарювання та організацій, що функціонують у сучасних ринкових умовах;

Вивчення дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн» базується на знаннях таких дисциплін, як «Фінанси», «Міжнародна економіка», «Міжнародні фінанси», «Глобальна економіка», «Фінансові послуги».

Будова даного конспекту лекцій сприятиме кращому засвоєнню викладеного матеріалу. Набуті студентами знання та навички, в процесі вивчення дисципліни «Фінансові системи зарубіжних країн», будуть необхідні в подальшій професійній діяльності.

РОЗДІЛ 1. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

 Мета вивчення теми: засвоїти підходи до визначення фінансової системи; ознайомитись зі структурною будовою фінансових систем зарубіжних країн; визначити окремі ланки фінансової системи; дослідити вплив глобалізму та ступінь взаємозалежності фінансових систем різних країн.

План лекції

1. Поняття та підходи до визначення фінансової системи.
2. Структурна будова та класифікація фінансових систем зарубіжних країн.
3. Загальна характеристика окремих ланок фінансової системи.
4. Взаємозалежність фінансових систем різних країн, глобалізм у світовій економіці.

Основні терміни і поняття

Фінансова система, ланки фінансових відносин, структура державної фінансової системи, державний бюджет, територіальні фінанси, спеціальні фонди, глобалізація

Теоретичні відомості

1. Поняття та підходи до визначення фінансової системи.

 Фінансова система, з одного боку, охоплює грошові відносини між державою та підприємствами, організаціями, державою і населенням, між підприємствами й всередині них. З іншого боку, фінансова система є сукупністю ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система містить у собі ринки фінансових інструментів, фінансових посередників, фірми, які пропонують фінансові послуги, і органи, що регулюють діяльність усіх цих установ.

Головна функція фінансової системи полягає в задоволенні потреб людей, включаючи всі основні життєві потреби в їжі, одязі й житлі. Суб'єкти економічної діяльності (фірми, органи державної влади всіх рівнів) існують для того, щоб сприяти виконанню цієї основної функції.

Таким чином, **фінансова система**, яка забезпечує фінансування економіки (об'єкт фінансової економіки) є сукупністю установ, інструментів і механізмів, за допомогою яких саме ці фінансові можливості державного сектору та фінансових установ здатні задовольнити фінансові потреби підприємств і населення. Фінансова система – це система форм і методів

утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств.

2. Структурна будова та класифікація фінансових систем зарубіжних країн.

У розвинутих зарубіжних країнах державна фінансова система включає такі **ланки фінансових відносин**:

- 1) державний бюджет;
- 2) територіальні фінанси;
- 3) державний кредит та кредити місцевих органів влади, а у федеративних державах – і кредити членів федерації;
- 4) спеціальні фонди;
- 5) фінанси суб'єктів господарювання.

Структура державної фінансової системи (бюджетної системи) залежить від державного устрою. Вважається, що в *унітарних* (єдиних) *державах* бюджетна система містить дві ланки: державний бюджет та численні місцеві бюджети (бюджети міст, округів, сільських округів та ін.). У *федеративних державах* бюджетна система складається з трьох ланок: державного чи федерального бюджету або бюджету центрального уряду; бюджетів членів федерації (штатів у США, провінцій у Канаді, ландів – земель у Німеччині, кантонів у Швейцарії та ін.); місцевих бюджетів.

Для зарубіжних країн характерна, як правило, три- або чотирирівнева система бюджетів. Наприклад, у Швеції функціонує трирівнева система бюджетів: бюджет центрального уряду, бюджет ленів та бюджети комун. У Великій Британії – центральний бюджет, бюджети графств та бюджети округів. У Японії – центральний бюджет, бюджети префектур та бюджети муніципалітетів. Трирівнева система бюджетів сформована в Норвегії, Фінляндії. У країнах східної Європи, наприклад у Польщі, також три бюджетних рівні: бюджет центрального уряду, бюджети воєводств та бюджети гімн.

Чотирирівнева система бюджетів, наприклад, функціонує у Франції: бюджет центрального уряду, бюджети регіонів, бюджети департаментів та бюджети комун. Чотири рівні в системі бюджетів ФРН: бюджет федерації, бюджет землі, бюджет округу та бюджет громади. У США чотири основних рівні системи бюджетів: центральний, штатний, графський та муніципальний, а також ряд додаткових, зв'язаних з функціонуванням цільових адміністративних утворень, наприклад шкільних та інших округів [4].

3. Загальна характеристика окремих ланок фінансової системи.

3.1. Державний бюджет – провідна ланка фінансової системи та основна економічна категорія. Бюджет поєднує основні форми фінансування (податки, капіталовкладення, операційні видатки, кредити і дотації) у їх дії: через бюджет здійснюються постійна мобілізація та витрата ресурсів.

Державний бюджет є основним фінансовим планом держави на поточний рік, що має силу закону. Як документ затверджується законодавчими органами влади – парламентами.

За матеріальним змістом державний бюджет – це форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави, а за соціально-економічною сутністю – основний інструмент перерозподілу національного доходу.

👉 Державний бюджет сучасних зарубіжних країн виконує такі основні функції:

- перерозподіл національного доходу;
- державне регулювання і стимулювання економіки;
- фінансове забезпечення соціальної політики;
- контроль над утворенням та використанням централізованого фонду коштів [4].

Важливе значення належить і соціальній функції бюджету. Державний бюджет став великим джерелом коштів для відтворення робочої сили. Завдяки науково-технічному прогресу відтворення робочої сили дедалі більше залежить від витрат на освіту, охорону здоров'я, соціальне страхування і забезпечення.

Безпосередньо об'єктом державного фінансового контролю є процеси формування та використання фондів фінансових ресурсів при створенні, розподілі і споживанні ВВП. Специфіка фінансового контролю полягає в тому, що при його проведенні використовуються вартісні показники, які визначають кінцевий результат господарського процесу. Відповідно до діючого законодавства в більшості країн світу сформовані і розвиваються три незалежні одна від одної галузі фінансового контролю, що містять усі необхідні їм елементи, а саме:

- державна сфера, у якій функціонує система державного фінансового контролю;
- муніципальна сфера, де діє система фінансового контролю місцевого самоврядування;
- сфера цивільного суспільства з незалежною системою фінансового контролю.

3.2. Територіальні фінанси – друга ланка фінансової системи. Це фінанси членів федерації у федеративних державах і фінанси місцевих бюджетів, підприємств, що належать членам федерації і муніципалітетам, та автономні доходи членів федерації і місцевих органів влади. Територіальні фінанси можна охарактеризувати як сукупність коштів, використовуваних на економічний і соціальний розвиток територій.

У сучасних умовах дедалі частіше територіальні органи влади призначені забезпечити комплексний розвиток регіонів, пропорційний розвиток виробничої та невиробничої сфер на підвідомчих територіях. *Регіональні бюджети* – основна складова частина територіальних фінансів, і в економічній науці частіше використовується поняття регіональна бюджетно-податкова система (РБПС).

👉 Функціями РБПС є:

- закріплення певного порядку руху бюджетно-податкових потоків у залежності від територіальної організації суспільства;
- зосередження та використання в загальнорегіональних цілях коштів, які отримані на цій території і надійшли в регіональні бюджети;
- реалізація регіональними органами влади й управління своїх повноважень в умовах формальної фінансової незалежності;
- самозабезпечення внутрішньорегіональних соціальних програм;
- формування інфраструктури даної території;
- раціональне використання природно-ресурсного й екологічного потенціалу;
- стимулювання визначених регіональних орієнтирів розвитку.

Механізм використання регіональних бюджетно-податкових систем, особливості взаємин складових їх елементів призвели до виникнення цілого ряду специфічних форм [3].

🔑 **Плюралістична (США)** – характеризується стабільністю бюджетно-податкових відносин держави та регіонів. Фактично штати мають рівні права в цій галузі з федерацією в цілому, тому на рівні федерації та у штатах існують ідентичні за найменуванням податки (прибутковий податок з населення і з корпорацій).

🔑 **Регламентована (Німеччина)** – характеризується наявністю системи фінансового вирівнювання з властивою німецькому федералізму «інституціональною неконгруентністю». Споконвічно нерівні економічні можливості окремих земель, обумовлені природно-географічними, історичними, демографічними та культурними розбіжностями, поставили вимогу конституційно закріпити бюджетну самостійність суб'єктів федерації. Ст. 109 Конституції ФРН визнає рівноцінними потреби федерації, земель і громад у коштах та передбачає приблизно однакову частину податкових надходжень у дохідну частину бюджетів різних рівнів. Уся сукупність податків поділяється на дві групи: власні (закріплені, які надходять повністю у відповідний бюджет) та загальні (які розподіляються за нормативами між бюджетами). Збір податків розподілений між федеральними та земельними фінансовими відомствами. Основи податкової системи законодавчо закріплені на федеральному рівні, і землі не можуть змінювати ставки та механізм основних податків.

🔑 **Централізована (Австралія)** – характеризується високою централізацією держави у фінансовому відношенні. Фактично з того часу федеральний рівень влади одержав повноваження використовувати будь-які форми оподаткування, а штатам заборонені податкові коректування.

🔑 **Конфедеративна (Швейцарія)** – характеризується тим, що на федеральному рівні РБПС в основному реалізуються міжнародні функції, які

відповідно коректують її податкову базу й акумулюють надходження за рахунок акцизів і митних зборів. Основна маса податків знаходиться в компетенції кантонів, що і несуть відповідальність за проведення внутрішньої політики [3,4].

3.3. Державний кредит – третя ланка фінансової системи, яка об'єднує кредитні відносини між державами, з одного боку, та юридичними і фізичними особами, з іншого. При цьому держава чи місцеві органи управління виступають головним чином, як позичальники коштів.

Призначення державного кредиту виявляється в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіцитності державного бюджету фінансові ресурси, які додатково мобілізуються, направляються на покриття різниці між бюджетними доходами та видатками. При позитивному бюджетному сальдо кошти, які мобілізуються за допомогою державного кредиту, прямо використовуються для фінансування економічних та соціальних програм. Це означає, що державний кредит, як засіб збільшення фінансових можливостей держави, може виступати важливим фактором прискорення соціально-економічного розвитку країни.

3.4. Спеціальні фонди – четверта ланка фінансової системи. До спеціальних фондів за кордоном належать різні автономні та приєднані бюджети, позабюджетні фонди, спеціальні кошториси і рахунки. На них покладаються насамперед економічні та соціальні функції. Використовуючи кошти фондів, держава може втручатися в процес виробництва, надавати субсидії і кредити підприємствам, зовнішні позики, робити соціальні послуги населенню.

Спеціальні фонди, як правило, мають цільовий характер. Так, фонди соціального страхування призначені для виплат пенсій та допомоги застрахованим, кредитні фонди – для надання позик підприємцям чи іншим країнам. Однак у деяких фондах вид видатків не завжди точно визначений. Наприклад, у Великій Британії існує фонд Головного скарбника (міністра фінансів), який створюється із залишків фондів міністерств та відомств з метою підтримки рівноваги в усіх фондах. В Японії є спеціальний рахунок, який здійснює перерозподіл податкових надходжень. Частина податкових доходів державного бюджету концентрується на цьому рахунку й у залежності від потреб направляється в місцеві бюджети. Такий перерозподіл викликаний розбіжностями в чисельності населення та рівнем розвитку економіки префектур, тобто необхідністю фінансового вирівнювання.

3.5. Державні підприємства – п'ята ланка фінансової системи – одержали значний розвиток після Другої світової війни (1946–1950 рр.) в результаті націоналізації залізничного, повітряного транспорту, енергетичних галузей (електроенергетичної, газової, вугільної промисловостей) та ряду інших. У технічному відношенні це були вкрай відсталі неконкурентоспроможні галузі. Їх переустаткування вимагало колосальних засобів, які були виділені з державного бюджету, тобто за рахунок платників податків. Незважаючи на те, що галузі були модернізовані і стали технічно

передовими, у фінансовому відношенні вони залишилися низькорентабельними або збитковими. Основна причина напруженого фінансового становища державних підприємств полягала в політиці низьких цін на їх продукцію [3].

4. Взаємозалежність фінансових систем різних країн, глобалізм у світовій економіці

Світова економічна інтеграція відбувається і буде відбуватися в першу чергу як фінансова глобалізація, розвиток та зміцнення міжнародних фінансових відносин.

Глобалізація (від фр. global – загальний, всесвітній, від лат. globus – куля) – сукупність явищ, дій, процесів, які стосуються багатьох країн, народів, усього людства і майбутнього планети.

Те, що ми сьогодні називаємо «глобалізацією», почалося не в останні 2–3 десятиріччя, як іноді помилково вважають, а вже на зламі ХІХ і ХХ ст. Період 1870–1913 рр. також характеризувався швидким зростанням світової торгівлі, міжнародного руху капіталу і значними цифрами міграції робочої сили в країни «нового світу». Аналогічних темпів зростання згаданих показників вдалося потім досягти лише після 1970 р. У деяких аспектах (наприклад, зростання експорту та імпорту і міжнародного руху капіталу стосовно ВВП) процеси на зламі ХІХ–ХХ ст. були навіть глибшими, ніж сьогодні.

Потім вони були перервані з 1914-го по 1950 р. двома світовими війнами, а також міжвоєнним періодом, який характеризувався політикою автаркії, що проводилась більшістю країн. Ця політика полягала в підвищенні імпортних тарифів та накладанні обмежень на відтік капіталу, що вилилося зрештою у Велику кризу 1929–1933 рр., а потім у тривалу депресію світових економік, яка закінчилася лише після Другої світової війни. У післявоєнний період після укладення в 1947 р. Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГУТТ), створення Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світового банку (СБ) глобальні процеси у світовій економіці стали відновлюватися.

☝ Якщо спробувати дати зразкову характеристику найважливіших рис, властивих сучасному процесу глобалізації як багатомірному явищу, що впливає на макроекономічні показники і на формування загальної моделі розвитку країн, то можна виділити *чотири значних специфічних компоненти* подібного явища [5]:

– зростаюча інтеграція фінансових ринків та збільшення фінансових потоків між країнами;

– уніфікація умов діяльності на світовому ринку в напрямку створення єдиного простору для виробництва і торгівлі (організаційних, фінансових та інших умов);

– збільшення кількості господарюючих суб'єктів, які керуються при формуванні своєї індивідуальної стратегії транснаціональними або глобальними стратегічними інтересами;

– формування та зміцнення транснаціональних систем регулювання господарських процесів (наприклад, загальна позиція країн Європейського

Союзу, їх спільна модель поведінки часто відбивається в діяльності міжнародних організацій, де країни ЄС виступають з єдиною платформою, що особливо характерно для економічних форумів).

☝ *Позитивними наслідками глобалізації є зростання фінансових потоків угору (щорічний приріст світового ВВП становить 3,5 %; світової торгівлі – 6 %); збільшення виробництва, прискорення економічного зростання і зменшення масштабів безробіття за рахунок створення транснаціональних компаній (ТНК) та вільно-економічних зон (ВЕЗ), за рахунок впровадження вже існуючої ТНК на національний ринок.*

З іншого боку, ідея «золотого мільярда», відповідно до якої лише шоста частина населення планети в майбутньому буде вести достойний спосіб життя, стає реальністю.

☝ *Негативні наслідки глобалізації: впровадження нових технологій призвело до скорочення робочих місць у промисловості, підсилило соціальну напруженість; ТНК, які вийшли на перший план, нерідко ставлять власні інтереси вище державних; експортна орієнтація виробництва ставить країну в залежність від змін світових цін, коливань світового попиту, конкуренції на світовому ринку, тобто сучасна тенденція глобалізації економіки вимагає від регіональних і локальних економік гармонізації та синхронізації своїх національних стратегій із глобальними процесами орієнтування на передові країни світу.*

☝ *Наслідком глобалізації також є зростання взаємозалежності економік різних країн. Взаємозалежність є як позитивним, так і негативним наслідком глобалізації. Якщо відбувається збільшення доходу в одній країні і відповідно доходу в іншій країні, то це викликає відповідний попит на імпорт у третіх країнах через взаємозв'язок відтворювальних процесів.*

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність понять «ринок» та «ринковий простір»?
2. Які функції виконує ринок?
3. Поясніть, чому існує багато визначень поняття «фінансова система», перелічіть їх і виділіть основну функцію фінансової системи.
4. Назвіть основні ланки фінансової системи провідних зарубіжних країн. Коротко охарактеризуйте кожну її ланку.
5. Яка роль та місце кожної ланки в структурі фінансової системи?
6. Яке припустиме значення дефіциту держбюджету стосовно ВВП? Які методи є найбільш доцільними з метою реального скорочення бюджетного дефіциту?
7. Які риси характерні для сучасного процесу глобалізації? Наведіть свої приклади чутливості фінансових систем різних країн до економічних коливань у світовому масштабі.

Тести для самоконтролю

1. Фінансова система – це:

- а) сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками;
- б) форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави;
- в) механізм використання регіональних бюджетно-податкових систем;
- г) кредитні відносини між державами, з одного боку, та юридичними і фізичними особами, з іншого.

2. До спеціальних фондів за кордоном належать:

- а) сукупність ринків та інших інститутів, які використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками;
- б) різні автономні та приєднані бюджети, позабюджетні фонди, спеціальні кошториси і рахунки;
- в) регіональні бюджетно-податкові системи;
- г) кредитні відносини між державами, з одного боку, та юридичними і фізичними особами, з іншого.

3. Головна функція фінансової системи полягає в:

- а) забезпеченні оборотними активами реального сектору економіки;
- б) задоволенні потреб людей, включаючи всі основні життєві потреби в їжі, одязі й житлі;
- в) забезпеченні фінансовими та матеріальними ресурсами суб'єктів господарювання;
- г) забезпеченні грошовими знаками фінансових ринків.

4. Фінансова система включає:

- а) кредитні відносини між державами, з одного боку, та юридичними і фізичними особами, з іншого;
- б) форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави;
- в) механізм використання регіональних бюджетно-податкових систем;
- г) система форм і методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств.

5. Структура державної фінансової системи (бюджетної системи) залежить від:

- а) державного устрою;
- б) кількості населення;
- в) площі країни;
- г) політичного устрою.

6. Фінанси підприємств обслуговують:

- а) соціальні програми;
- б) матеріальне виробництво;
- в) регіональні бюджети;
- г) муніципальні бюджети.

7. Державний бюджет є основним фінансовим планом держави, що має силу закону та затверджується законодавчими органами влади – парламентами:

- а) на поточний рік;

- б) на квартал;
- в) на місяць;
- г) на 6 місяців.

8. За матеріальним змістом державний бюджет – це:

- а) основний інструмент перерозподілу національного доходу;
- б) основний інструмент перерозподілу регіонального доходу;
- в) форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави;
- г) форма утворення та використання фонду коштів регіонів певної країни.

9. За соціально-економічною сутністю державний бюджет – це:

- а) основний інструмент перерозподілу національного доходу;
- б) основний інструмент перерозподілу регіонального доходу;
- в) форма утворення та використання централізованого фонду коштів держави;
- г) форма утворення та використання фонду коштів регіонів певної країни.

10. Фінансове управління державними ресурсами здійснюють:

- а) місцеві органи самоврядування;
- б) кабінет міністрів;
- в) міністерство фінансів;
- г) національні казначейства.

11. За правовим становищем спеціальні фонди поділяються на:

- а) економічні, науково-дослідні, кредитні, соціальні;
- б) державні, регіональні (у державах з федеративним устроєм) та місцеві;
- в) особистого та майнового страхування, військово-політичні, міждержавні;
- г) приватні та державні.

12. Спеціальний Фонд перебудови та розвитку економіки, що формується за рахунок коштів федерального бюджету функціонує у:

- а) Японії;
- б) США;
- в) Німеччині;
- г) Великій Британії.

13. Спеціальний Фонд економічного та соціального розвитку, в який надходять, головним чином, позики, які розміщуються на ринку позичкових капіталів, а також відрахування з бюджету діє у:

- а) Японії;
- б) США;
- в) Франції;
- г) Великій Британії.

Рекомендована література: основна [3,4,5], додаткова [4]

ТЕМА 2. ФІНАНСОВА СИСТЕМА США

 Мета вивчення теми: засвоїти склад сучасної фінансової системи США, дослідити особливості формування федерального бюджету США, з'ясувати особливості бюджетного процесу, дослідити види федеральних податків та підходи щодо їх розрахунку, засвоїти особливості функціонування податкової служби США, дослідити особливості формування фінансових відносин на рівні штатів та місцевої влади, на рівні підприємств та домашніх господарств.

План лекції

1. Федеральні фінанси США. Бюджетний процес.
2. Податкова система США.
3. Фінанси штатів і місцевих органів влади у США.
4. Особливості фінансів підприємств та домогосподарств у США.

Основні терміни і поняття

Система державних фінансів США, бюджетний процес у США, федеральні податки та їх види, особливості фінансів штатів та місцевих органів влади, фінанси підприємств та домашніх господарств

Теоретичні відомості

1. Федеральні фінанси США. Бюджетний процес.

Сполучені Штати Америки є президентською республікою з федеративною формою устрою. Кожен штат має республіканські повноваження, свою законодавчу, виконавчу й судову гілку влади.

Сучасна система державних фінансів США складається з:

- бюджетної системи федерації;
- бюджетних систем 50 штатів (48 суміжних, а також Аляска та Гаваї) та федерального округу Колумбія, де розташовується столиця США – Вашингтон;
- бюджетних систем двох місцевих рівнів (графського та муніципального): 3044 графств, які складаються з 95 тис. місцевих адміністративних одиниць, що включають понад 3 тис. округів, 19 тис. муніципалітетів, 17 тис. міст, понад 43 тис. навчальних, а також спеціальні округи: господарсько-підприємницькі, культурно-освітні, тауншип, сільські;
- спеціальних фондів.

Така система організації державних фінансів характеризується відсутністю єдності. Це означає, що кожен підрозділ державного управління (федерація, штати, місцеві органи) самостійно формує і затверджує свій бюджет, розробляє і здійснює податкову політику, керує боргом.

Центральне місце в цій системі займають федеральні фінанси, про це свідчать сформовані в останні три десятиріччя параметри розподілу та

перерозподілу коштів між бюджетами: близько 65 % сукупних витрат консолідованого бюджету проходять через федеральний бюджет і 35 % – частка інших рівнів, яка розподіляється між штатами та місцевими органами влади в пропорції 2:1.

Бюджетну систему США (як й інших федеральних держав) утворюють три ланки [6,10]:

- 1) федеральний бюджет;
- 2) бюджет членів федерації (штатів);
- 3) місцеві бюджети, які не входять до складу федерального бюджету.

☛ Структура федерального бюджету США

У США федеральний бюджет складається з 2-х частин:

- 1) урядовий бюджет;
- 2) довірчі фонди (траст-фонди).

За рахунок урядового бюджету фінансуються загальні економічні і соціальні програми, що позитивно впливає на економіку США. Так, 1 долар федеральних капітальних вкладень дає приріст у 2 долари капітальних вкладень у приватний сектор.

Довірчі фонди мають цільовий характер, і більшість з них пов'язані з діяльністю галузей виробничої інфраструктури (федеральними автострадами, аеропортами, електростанціями). Доходи довірчих фондів утворюються за рахунок надходжень від використання державної власності. Статус довірчих мають також соціальні і пенсійні фонди. Вони формуються в основному за рахунок внесків працівників державного і приватного секторів, відрахувань уряду і підприємців.

ВВП і бюджет у США

ВВП США у 2018 р. становили 20,51 трлн. дол., ВВП на душу населення – 59792 дол., індекс споживчих цін – 2,1%, рівень безробіття – 4,3%, темп приросту ВВП – 2,9%, рівень бідності – 1,3%. У 2017 р. обсяг федерального бюджету – 1,1 трлн. дол.

Структура видаткової частини (3991 млрд. дол.) державного бюджету США така (2017 р.):

- 1) 24% – соціальне страхування;
- 2) 24% – видатки на охорону здоров'я;
- 3) 17% – витрати на оборону;
- 4) 17% – невійськові дискреційні витрати (не передбачені законом – дотації, субсидії, проведення суспільних робіт, витрати на певні товари або послуги); виплати ветеранам – 4%, сільське господарство та розвиток харчової промисловості – 3%, транспорт – 3%, суспільні комунікації – 3%, освіта – 2%, охорона навколишнього середовища – 1%);
- 5) 12% – інші обов'язкові витрати;
- 6) 6% – виплати за держборгом.

За рахунок федерального бюджету надається фінансова персональна допомога бідним сім'ям, здійснюються програми будівництва житла для малозабезпечених сімей, фінансуються професійна підготовка, регіональний

розвиток тощо. Частково федеральні кошти використовуються на фінансування шкіл, бібліотек, лікарень, пожежної служби, громадського транспорту. Разом з тим отримання вищої освіти фінансується не тільки державою, а й з сімейних бюджетів.

Структура доходної частини (3336 млрд дол.) федерального бюджету США така (2017 р.):

- 1) 45% – доходи від індивідуальних прибуткових податків;
- 2) 35% – доходи від внесків у фонди соціального страхування;
- 3) 12% – доходи від податку на прибуток корпорацій;
- 4) 4% – доходи від акцизів;
- 5) 4% – доходи від інших джерел.

У цілому частка податків у доходній частині бюджету становить близько 90%.

Особливості бюджетного процесу в США

☝ Законодавча влада належить Конгресу Сполучених Штатів, котрий складається з двох палат – Сенату і Палати представників. Вища виконавча влада зосереджена в руках президента. **Посади прем'єр-міністра не існує.**

Бюджетний процес в США включає чотири етапи.

I етап

Розробка проекту бюджету. Його розробляє Адміністративно-бюджетне управління США (**бюджетний рік у США починається з 1 жовтня**), якому подають заявки всі державні структури, що фінансуються з бюджету.

Заявки подаються на основі контрольних цифр, які доводяться державними структурами зверху.

Формування бюджету починається не пізніше весни кожного року, найменше за 9 місяців до його передачі в Конгрес і за 18 місяців – до початку фінансового року.

II етап

Розгляд і затвердження бюджету. Це є компетенцією конгресу США.

Спочатку проект бюджету надходить у нижню палату (палату представників), потім – у вищу (сенат).

Президент США виступає з бюджетним посланням, в якому він дає коротку характеристику основних напрямків фінансової політики уряду.

У випадку розбіжності висновків палат конгресу США створюється узгоджувальна комісія.

III етап

Виконання бюджету. У США воно розподілено між окремими структурами:

- 1) Міністерство фінансів контролює витрати;
- 2) Внутрішня податкова служба контролює доходи;
- 3) Митна служба контролює доходи від зовнішньоекономічних операцій.

IV етап

Організація касового виконання. Вона покладена в США на банки (державні й комерційні), тобто використовується банківська модель касового виконання бюджету [10,17].

👉 Основні бюджетні функції виконавчої ланки США

Президент:

1. Виробляє політику виконавчої ланки в галузі розробки бюджету і передає підготовлений проект бюджету до Конгресу.
2. Подає до Конгресу додаткові бюджетні запити, поправки і зміни.
3. Підписує (або накладає вето) на законодавчі акти щодо видатків і надходжень державного бюджету, які схвалені Конгресом.
4. Повідомляє Конгрес про відстрочення чи скасування окремих бюджетних витрат.
5. Видає розпорядження про скорочення окремих статей бюджету.

Адміністративно-бюджетне управління:

1. Організовує діяльність виконавчої ланки в бюджетній галузі, надає поради Президентові.
2. Доводить до відома урядових агентств мету державної політики і бюджетні орієнтири.
3. Готує варіанти президентського проекту бюджету і подає їх на розгляд Президентові.
4. Готує звіти про скорочення бюджетних статей згідно із законом Грема-Радмена-Холлінгза (закон про збалансований бюджет та контроль за дефіцитом у надзвичайних умовах).
5. Переглядає пропонувані законодавчі акти і виступає на конгресових слуханнях, аби пересвідчитися, що вони відповідають президентському проекту бюджету.
6. Розподіляє кошти і наглядає за виконанням бюджету.
7. Вживає адміністративні заходи з метою підвищення ефективності федеральних видатків.

Федеральні міністерства і відомства:

1. Подають бюджетні запити до адміністративно-бюджетного управління; просять Президента про збільшення асигнувань.
2. Обстоюють президентський проект бюджету під час слухань у Конгресі.
3. Вимагають надання коштів від Адміністративно-бюджетного управління і розподіляють призначені кошти між своїми підрозділами й програмами.
4. Ведуть внутрішній контроль і облік витрачених і зібраних коштів.
5. Розробляють заходи щодо витрачання бюджетних коштів.
6. Контролюють виконання заходів, на які були призначені бюджетні кошти.

👉 Основні бюджетні функції комітетів конгресу США

Комітети з надання дозволу на використання бюджетних коштів:

1. Розробляють законопроекти про надання дозволу на використання бюджетних коштів і фінансування соціальних програм.
2. Здійснюють нагляд за урядовими агентствами.
3. Передають до комітетів, які розглядають проект бюджету, свої пропозиції й оцінки з питань, що перебувають в межах їхньої компетенції.
4. Рекомендують внести зміни до законодавчих актів згідно з положеннями щодо узгодження чинного законодавства з бюджетною резолюцією.
5. Включають оцінки Бюджетної служби Конгресу до звітів про законопроекти, ухвалені ними.

Комітети з розподілу бюджетних асигнувань:

1. Розробляють законопроекти про регулярні і додатковий розподіли бюджетних асигнувань.
2. Розглядають пропозиції щодо відстрочення чи скасування окремих бюджетних видатків.
3. Передають до комітетів, які розглядають проект бюджету, свої погляди й оцінки з приводу федеральних програм.
4. Включають до законопроектів з розподілу асигнувань обмеження на програми кредитування.
5. Встановлюють правила перегляду державних програм.
6. Встановлюють напрямки витрачання коштів для федеральних агентств.

Комітети з бюджетних надходжень:

1. Розробляють законопроекти про надходження до бюджету.
2. Розробляють законопроекти з питань державного боргу, а також щодо соціального забезпечення та деяких інших соціальних програм.
3. Передають до комітетів, які розглядають проект бюджету, свої пропозиції й оцінки з питань, що перебувають в межах їхньої компетенції.
4. Рекомендують внести зміни до законодавчих актів згідно з положеннями щодо узгодження чинного законодавства з бюджетною резолюцією.

Комітети з розгляду проекту бюджету:

1. Розробляють бюджетні резолюції.
2. Готують положення щодо узгодження чинного законодавства з бюджетною резолюцією і розробляють відповідний законопроект про бюджетні узгодження.
3. Надають іншим комітетам бюджетні повноваження, повноваження розпоряджатися витрачанням коштів, а також повноваження щодо кредитування і фінансування соціальних програм.

4. Спостерігають за розглядом бюджету і повідомляють Конгресові про його статус.

5. Розробляють рішення, що дозволяють обійти певні бюджетні процедури (комітет Сенату).

2. Податкова система США

Основною ланкою у фінансовій системі США є бюджетний механізм федерального уряду. Податки, що передбачають найбільш великі і стабільні надходження, справляються до федерального бюджету. На його частку припадає приблизно 70% доходів і витрат. Але і місцеві органи управління мають значні власні джерела фінансових ресурсів, у першу чергу за рахунок місцевих податків. Причому в останні 10–15 років у США спостерігається швидкий ріст обсягу фінансів місцевих органів управління. Водночас на місцеві фінанси перекладається суттєва частина видатків. По деяких галузях виробничої і соціальної інфраструктури фінанси штатів і місцевих органів влади виступають в якості основного джерела фінансових ресурсів.

☝ У федеральних доходах переважають прямі податки. Доходи штатів і місцевих органів влади формуються головним чином за рахунок непрямих податків і майнового оподаткування. **До прямих податків** відносяться прибуткові і майнові податки, податки на спадщину і дарування майна, внески на соціальне страхування, збори з транспортних засобів та ін. **До непрямих податків** відносяться федеральні митні збори, різні акцизи, внески підприємств на соціальне страхування, оскільки вони включаються в основному в собівартість продукції і їх фактичними платниками є покупці.

На всіх рівнях стягуються індивідуальні прибуткові податки, податки з прибутку корпорацій, податки і внески до фондів соціального страхування, податки на спадщину і дарування, акцизи. Різниця між ними на різних рівнях полягає у визначенні оподаткованої суми, величини ставок. Лише у федеральний бюджет надходять митні збори. Штати і місцеві органи стягують податки з роздрібного продажу товарів, місцеві органи влади отримують податок на нерухомість і рухоме майно.

☛ Федеральні податки, їх види і розрахунки

Федеральні податки формують найбільшу частину всіх податкових надходжень у США. Значну роль у федеральній податковій системі відіграють податки на доходи, рівень яких тісно пов'язаний з величиною національного доходу (НД). До Другої світової війни в доходах бюджету переважали надходження від податку на прибуток корпорацій, у післявоєнний період найбільш значним джерелом доходів став прибутковий податок з населення.

Прибутковий податок з населення. Справляється за прогресивною шкалою. Податкові ставки змінюються від 10% до 38,6%. Податком може обкладатись або окрема людина, або сім'я (сумуються всі доходи членів сім'ї за рік).

Нарахування податку здійснюється таким чином. Сумуються всі доходи: заробітна плата, дохід від підприємницької діяльності, пенсії і допомоги, які

виплачуються приватними пенсійними і страховими фондами, державні допомоги, дохід від цінних паперів тощо. Дохід від продажу майна і цінних паперів обкладається або спеціальним податком, або у складі особистого доходу. Із сукупного валового доходу вираховуються витрати, пов'язані з його отриманням. До них відносяться витрати, пов'язані із підприємницькою діяльністю: витрати на купівлю й утримання капітальних активів – земельна ділянка, будівля, обладнання; поточні виробничі витрати. Дані витрати враховуються не тільки у підприємців, але й в людей «вільних професій». Після вирахування витрат отримується чистий дохід платника. Потім із цієї величини вираховуються індивідуальні податкові пільги. Загальною пільгою є неоподатковуваний мінімум доходів. Чистий дохід зменшується також на внески в благодійні фонди, штатні податки, місцеві податки, відсотки з цінних паперів урядів штатів і місцевих органів управління, аліменти, витрати на медичне обслуговування (не більше 15% оподаткованої суми), відсотки по особистих боргах та іпотечному боргу. Таким чином створюється оподатковуваний дохід [6,10].

Зниження ставки податку після визначеного рівня доходів характерне лише для США. Але поряд з цим в країні зменшилась кількість податкових пільг.

Відрахування на соціальне страхування – друга за величиною стаття доходів федерального бюджету, вони сплачуються роботодавцями і найманими працівниками. На відміну від європейських країн, де основну частину внесків сплачує роботодавець, у США вони діляться пополам. Ставка змінюється щорічно при формуванні бюджету. Загальна ставка становить 13,85% фонду заробітної плати, причому роботодавець і працівник вносять по 6,2%, на безкоштовну медичну допомогу – 1,45%. Але обкладається не весь фонд заробітної плати, а лише перші 76,2 тис. доларів на рік в розрахунку на кожного зайнятого. Ставки цих внесків для осіб вільних професій вищі, ніж для найманих працівників.

Податок на доходи корпорацій. Його основна ставка дорівнює 34%. Але вноситься він ступінчато. Корпорація сплачує 15% за перші 50 тис. доларів оподаткованого доходу, 25% за наступні 25 тис. доларів і 34% за залишкову суму. Таке ступінчате оподаткування має важливе значення для середніх і малих підприємств. Цей податок має багато пільг. З чистого доходу вираховуються штатні й місцеві податки на доходи, 100% дивідендів від місцевих дочірніх компаній, 70–80% дивідендів місцевих корпорацій, відсотки по цінних паперах місцевої влади і штатів, благодійні внески. Використовуються податкові пільги в рамках прискореної амортизації, пільги на інвестиції, науково-дослідні і конструкторські роботи. Діють податкові знижки, що стимулюють використання альтернативних видів енергії (50%-ий податковий кредит за використання сонячної енергії або енергії вітру). В особливих випадках корпорації сплачують податок на надприбутки.

Отже, особливість американського податку на прибуток корпорацій полягає в тому, що максимальна ставка в загалом прогресивній шкалі оподаткування знаходиться не в кінці шкали, а в її середині.

Табл. 1 – Оподаткування прибутку корпорацій

<i>Оподатковуваний прибуток, дол.</i>	<i>Ставка, %</i>
Менше 50 000	15
50 001 – 75 000	25
75 001 – 100 000	34
100 001 – 335 000	39
335 001 – 10 000000	34
10 000001 – 15 000000	35
15 000001 – 18 333333	38
Більше 18 333333	35

Федеральні акцизи встановлені на товари (алкогольні й тютюнові вироби) і на послуги (на дороги і повітряні перевезення). В роки кризи були введені акцизи на товари масового споживання, довгострокового користування, на ювелірні вироби, хутро, телефонні послуги. Ставка акцизів виражається або в процентах до ціни, або в доларах до кількості чи об'єму товару.

Доля федеральних і місцевих податків, у тому числі акцизу, в ціні бензину дорівнює 31%. Акцизну природу мають також природоохоронні збори, які входять у вартість хімічної та іншої продукції, що шкодить природі, руйнує озоновий шар.

Митні збори становлять незначну частину доходів федерального бюджету. Ціль цих податків – торговий протекціонізм по відношенню до деяких товарів і країн. Ставки митних зборів встановлюються в центах (доларах) за міру ваги або в % до вартості товару.

Податки на спадщину і дарування. Платники податку повинні заповнити спеціальну податкову декларацію, якщо сума отриманих за рік подарунків перевищує 10 000 доларів. Якщо сума спадщини перевищує 600 000 доларів, то платник податку повинен заповнити спеціальну податкову форму з податку на спадщину. Існує єдина шкала оподаткування для спадщини і дарувань. Мінімальна ставка – 18% на суми, що перевищують 10 000 доларів. Максимальна ставка дорівнює 55% на суми, що перевищують 2,5 млн доларів. З оподаткованої суми спадщини вираховуються витрати на поховання, на управління майном, на погашення боргів, на пожертвування, сума штатного податку на спадщину [6,10,19].

➔ Особливості функціонування податкової служби в США

До особливостей функціонування податкової служби в США можна віднести наступні.

1. У податковому законодавстві США не діє принцип презумпції невинності. Відповідно, обов'язок обґрунтування невинності по податкових справах покладений на платника податку. При цьому він не має права не подавати відомості, які можуть бути використані проти нього.

2. Податкова служба має право перевіряти житло, листування тощо, що

відноситься до права «вторгнення у приватне життя» і не допускається для інших державних служб.

3. При заповненні податкової декларації платник податку у певних випадках повинен вказати дані не тільки про фінансовий стан своєї сім'ї, а також про:

- 1) стан здоров'я;
- 2) внески у фонди різних громадських і політичних організацій;
- 3) інші відомості, які потрібно подавати службі для вирахування суми податків;
- 4) податкова декларація подається щороку до 15 квітня.

4. При умисному приховуванні доходу на платника податку накладається штраф у розмірі до 100 тис. доларів (а для корпорацій – 500 тис. доларів), або тюремне ув'язнення до 5 років. Разом з тим, тільки 85% американців добросовісно платять податки.

5. Співробітники фінансових служб часто проводять розслідування негласно, використовуючи документи різних урядових і приватних організацій. Одним із найчастіше застосовуваних прийомів їх діяльності є зіставлення декларованих доходів з реальними витратами платників податків. Для цього значні придбання платника за кілька років порівнюють з декларованими ним доходами за ці роки.

➔ Структура податкової служби США

(Служба збирання податків і фінансового контролю США)

Ядро цієї служби – служба внутрішніх доходів (СВД) Міністерства США.

Вона складається з:

- 1) центрального апарату;
- 2) податкових служб штатів;
- 3) місцевої податкової служби.

Центральному СВД підпорядковано 9 регіональних служб, 58 податкових округів і 900 місцевих податкових бюро.

Кожне місцеве податкове бюро складається з 6-ти відділів (у т. ч. слідчого та контролю за правильністю сплати податків).

Інформацію про платників податків СВД може отримувати і від *кредитних бюро*. Це – приватні фірми, які спеціалізуються на зборі та аналізі даних, що характеризують фінансовий стан окремих осіб (їх налічується близько 200).

3. Фінанси штатів і місцевих органів влади

Особливості фінансів штатів і місцевої влади

1. Органи влади штатів і місцевих адміністративних одиниць автономні у проведенні бюджетної політики, включаючи податкову політику.

2. Місцеві бюджети не входять у федеральний бюджет.

3. Мінімальне втручання федерального уряду у бюджетний процес: у бюджетах штатів частка власних надходжень становить 80% доходів, а федеральних субсидій – тільки 20%.

4. Доходи місцевих органів влади на 40% формуються за рахунок відрахувань від доходів федерального бюджету чи штату.

Табл. 2 – Структура податкових надходжень в штатах за видами податків

Види податків	Частка у %
Загальний податок із продажу	32
Прибутковий податок з населення	30
Акциз на паливо	6,3
Акциз на тютюн	2
Акциз на спиртні напої	1,6
Податок на власників транспортних засобів	3,5
Податок на прибуток корпорацій	7,9
Податок на майно	2
Податок на спадщину і дарування	1

Податкові пільги в окремих штатах

Для юридичних осіб передбачені наступні пільги.

1. Штати і місцеві органи влади можуть надавати зацікавленим фірмам і корпораціям деякі податкові пільги та знижки (по податку на прибуток, податку на майно, податку з продажу, прибутковому податку).

2. Все більше штатів надають податкове субсидування тим корпораціям, які бажають вкласти свій капітал на території даного штату (як правило, в нові галузі).

3. Корпорації, які зайняті в традиційних галузях, з часом звільняються від податкових знижок.

Для фізичних осіб існують такі пільги.

1. Суми місцевого прибуткового податку, які сплачені платником податків до бюджету штатів і місцевим органам влади, вираховуються при розрахунках його обов'язків по федеральному бюджету.

2. У деяких штатах при розрахунку бази оподаткування по місцевому прибутковому податку з величини оподаткованого доходу віднімається (повністю або частково) величина федерального прибуткового податку.

3. Проведення «податкової індексації» величини неоподаткованого мінімуму тощо.

У цілому в США нараховується 19 тис. муніципалітетів, 17 тис. міських самоуправлінь, 15 тис. шкільних округів. Органи влади місцевих адміністративних одиниць автономні в проведенні податково-бюджетної політики, мають певну свободу дій у виборі й використанні джерел фінансування. Проте існує залежність від зовнішніх джерел, яка різна у зв'язку з різноманітністю місцевих фіскальних структур, неоднаковим соціально-майновим рівнем. Наприклад, найбільш залежні від федеральної допомоги міста Анкоридж (Аляска) – на 71,3%, Вашингтон – на 40,8%, а найменше – Йонкерс (штат Нью-Йорк) – на 1,7%.

Нині спостерігається тенденція до зростання місцевих податкових надходжень, що пояснюється розширенням сфери діяльності місцевої влади, децентралізацією управління.

Найбільшим джерелом місцевих доходів є податок на майно, який у більшості місцевих адміністрацій становить близько 30%. Серед інших податкових надходжень можна виділити:

- 1) податок із продажу (близько 11% податкових доходів);
- 2) прибутковий податок, або муніципальний особистий прибутковий податок (у деяких містах – 40% податкових доходів);
- 3) акцизний збір та екологічні податки.

Про досить високий рівень місцевого оподаткування у США свідчать такі дані: частка місцевих податків у бюджеті середньої американської сім'ї з 4-х осіб (дохід 150 тис. доларів на рік) сягає 8,8% у середньому по країні, при цьому залежно від штату цей відсоток коливається від 4,6 до 12,7%.

Табл. 3 – Основні доходи бюджетів місцевих органів влади, в %

Види доходів	%
Доходи і субсидії	100
Доходи з власних джерел	60
у тому числі:	
майновий податок	29
неподаткові доходи і збори	22
інші податки	9
субсидії штатів	33
субсидії федерального уряду	7

Найбільшими видатками бюджетів штатів є витрати на освіту – 35%, соціальне забезпечення – 13%, охорону здоров'я – 9%, дорожнє господарство, охорону природи, житлове будівництво та комунальне господарство.

Наведені нижче діаграми ілюструють доходи та видатки у 2015 фінансовому році міста Балтимор, штат Меріленд (рис. 1).

У США всі 50 штатів формально наділені автономними правами в галузі фінансів.

Вони самостійно складають, затверджують і виконують свої бюджети, які ні за доходами, ні за видатками не входять у федеральний бюджет країни.

Певною мірою вони самостійні у визначенні обсягу бюджетів, структури витрат і доходів.

Федеральна влада не уповноважена прямо контролювати бюджети штатів. Влада штатів не звітує перед федерацією про стан фінансів і бюджету.

У більшості штатів складанням бюджету керує глава виконавчої влади. Виконують цю роботу підлеглі йому фінансові органи. Кошторис витрат розробляють бюджетні та фінансові бюро, а кошторис доходів – податкові та інші органи. Проект бюджету направляється в місцеві законодавчі органи [6].

Основним джерелом доходів бюджетів штатів, як і федерального бюджету, є податкові надходження. У післявоєнні роки в складі податкових доходів помітно зросла роль прибуткового податку з населення і обов'язкового внеску до фондів соціального страхування. Сьогодні вони становлять більше 30%.

Іншим важливим джерелом доходів є податок на продаж – 29%. Індивідуальний прибутковий податок становить 17%. Брак власних коштів

штатів покривається за рахунок фінансової підтримки з федерального бюджету – 23% від дохідної частини і надходжень з бюджетів місцевих органів влади – 1,5%.

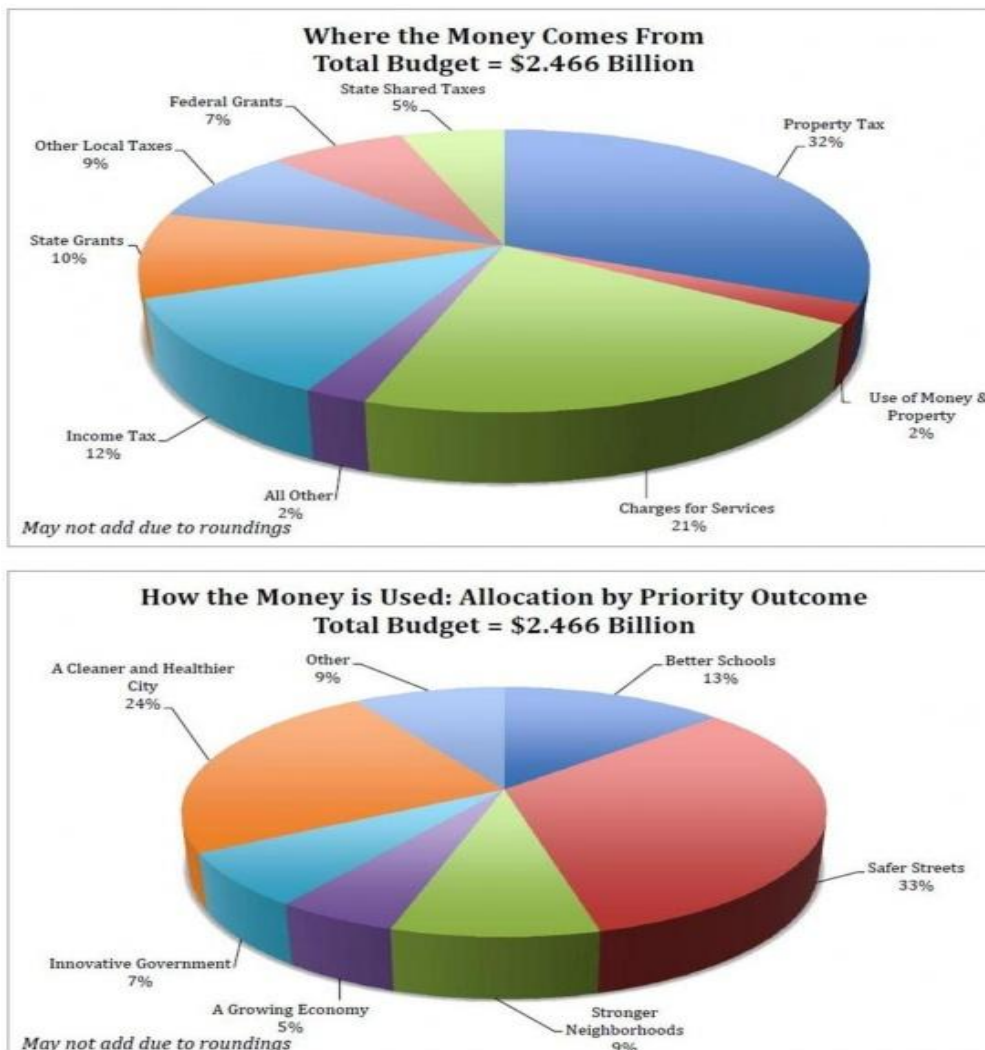

Рис. 1. Доходи та видатки у 2015 фінансовому році міста Балтимор

Місцеві адміністративні одиниці та функціональні органи теж мають певні автономії із затвердження та виконання своїх бюджетів. Вони не входять ні до федерального бюджету, ні до бюджетів штатів США.

Функції із складання місцевих бюджетів покладено на голів виконавчої влади, з їх затвердження – на представників місцевої законодавчої влади.

Більше половини видатків місцевих бюджетів припадає на витрати, пов'язані з фінансуванням державної початкової школи. Крім того, значна частка коштів щорічно виділяється на утримання доріг, комунального і міського господарства, протипожежної охорони, лікувальних та інших установ.

До джерел фінансування місцевих бюджетів належать місцеві податки, доходи від послуг комунального господарства, дотації з федерального бюджету і бюджетів штатів, надходження від випуску місцевих позик і лотерей. Основне джерел доходів – місцеві майнові податки, їх частка у доходах становить близько 29%.

Основу доходної бази штатних бюджетів складають прибуткові податки з громадян і корпорацій, а також податок із продаж.

Ставки *прибуткового податку* диференційовані в залежності від штату в діапазоні від 2 до 15%. Реальну автономію штатів відображає також порядок визначення оподатковуваного доходу та справляння індивідуального прибуткового податку, що кожен із штатів робить по-своєму. Так, одні оподатковують лише доходи громадян свого штату, незалежно від місця походження доходів. Інші обмежуються доходами, одержаними в межах даного штату. Треті враховують всі доходи, незалежно від території їх походження. Подібний різнобій створює умови для так званої міграції податків із штату в штат, і, звичайно, породжує серйозні труднощі в адмініструванні податків. Крім того, штати мають право установлювати власний неоподатковуваний мінімум.

Податок із продаж (sales tax) – різновид податку з обороту – стягують у 44 штатах. Ставки знаходяться в межах від 3 до 8,25%. Самі високі ставки в Каліфорнії (7,25%) і Нью-Йорку (8,25%), що можна пояснити виключно високим економічним потенціалом саме цих штатів. Як виняток, у штаті Мічиган, одному на всю країну, з 1975 р. запроваджений податок на додану вартість.

На рівні штатів справляється також *податок на ділову активність*, який складається з двох частин: податку з річного обороту (ставки 1–2,5%) і податку на фонд заробітної плати (1,6%).

Місцеві податки справляються на локальному рівні під юрисдикцією органів влади місцевих адміністративно-територіальних одиниць. До останніх відносяться муніципалітети (міста), графства (райони), тауншипи (містечко), шкільні та спеціальні округи. Всього в США налічується близько 80 тис. місцевих органів влади і, отже, відповідна кількість місцевих бюджетів.

Серед місцевих податків найперше фіскальне значення має *податок на нерухоме і рухоме майно*. В загальній сумі місцевих податків доля майнового податку в окремі роки перевищує 80%. До нерухомого майна відносять землю, будинки, будівлі та споруди різного призначення. Їх велика кількість природна для урбанізованої країни, де в одному Нью-Йорку налічується 1 мільйон будівель. Під рухомим майном розуміють власність «відчутну та невідчутну». До першої належать виробниче обладнання, товарні запаси, худоба, а також деякі предмети особистого користування та побутового призначення (витвори мистецтва, антикваріат, коштовності); до другої – цінні папери (акції, облігації), договори і патенти, що засвідчують право їх власника на певний дохід [10,17].

Ключова проблема оподаткування майна – облік та оцінка об'єктів податку. В більшості штатів вартість майна визначають спеціальні управління оцінки нерухомості один раз в два роки. Видатки на адміністрування майнових податків, затрати часу, зусиль, грошей на консультування й оскарження з боку платників (compliance costs) значно вищі, ніж в інших податків.

Ставка податку на нерухоме майно (землю і будівлі) сягає 6,75% від 1/3 їх оціночної вартості, але в середньому по країні складає 1,4%.

Податок на готельне обслуговування справляється за ставкою 5% від вартості готельних послуг.

Податок на комунальні послуги – 3% від їх вартості.

Податок на угоди по продажі нерухомості справляється за фіксованою ставкою 2 дол. 50 центів із кожної 1000 дол. продажною вартості майна.

Податок на транспортні засоби складається з декількох частин: збору за реєстрацію, ліцензії за право володіння, збору за паркування, збору за користування автомагістралями. Зрозуміло, в країні, де більше 100 мільйонів автомобілів, даний податок належить до основних місцевих податків. Ставки диференційовані в залежності від місцевих умов та класу автомобіля.

Ліцензії поширюються на молоко і харчові продукти, спиртні напої, тютюнові вироби, на ресторанний бізнес, на право тримати домашніх тварин.

У бюджеті типового американського міста податкові доходи складають приблизно половину доходів бюджету міста, а решта – неподаткові доходи. Серед останніх особливо виділяються доходи від операцій з цінними паперами, а також різні трансферти.

4. Особливості фінансів підприємств та фінансів домашніх господарств у США.

Для фінансування поточної та інвестиційної діяльності підприємства в США, як і в інших країнах, використовують внутрішні і зовнішні джерела.

До головних внутрішніх ресурсів можна віднести такі грошові фонди: амортизаційний, нерозподіленого прибутку, резервні фонди.

Зовнішні джерела мобілізуються, як правило, на фінансових ринках. Акціонерне товариство є однією з головних форм організації господарських одиниць у США, де їх налічується понад три мільйони. їм належить 80% вартості всіх продажів, тоді як одноосібним підприємствам – 13%, а партнерствам – 7%. При цьому перші отримують близько 90% усього прибутку, другі – 4%, а треті – 6%. Оплачений акціонерами капітал – це грошові кошти, одержані від продажу різного роду акцій, та фонд нерозподіленого прибутку. У пасивах балансу він може становити від 35 до 60%. Решту складає коротко- та довгострокова заборгованість підприємств. Підприємства, які входять до корпорації, мають загальний, поточний, оперативний резервні фонди, фонд для гарантування від втрат при фінансуванні НДДКР, крім того формується фонд покриття можливих втрат від коливань валютних курсів, фонд покриття сумнівних боргів, а також можуть створюватися приховані або секретні резерви, розмір яких відомий тільки дуже обмеженій кількості осіб.

Податок на прибуток корпорацій у США становить 34%, а для малого бізнесу (залежно від рівня доходу) від 15 до 34% [6,9].

Державні корпорації, як правило, низькорентабельні або збиткові, фінансують інвестиції значною мірою із зовнішніх джерел. Приріст основного капіталу вони покривають шляхом бюджетних субсидій та одержання позик на внутрішніх та зовнішніх ринках позичкового капіталу під гарантію держави.

У кожній господарській одиниці складаються короткострокові (на 1 рік), середньострокові (на 5 років) та перспективні довгострокові фінансові плани. Першочерговою метою управління фінансами фірми є максимізація добробуту власників акцій шляхом підтримки максимальної ціни звичайної акції.

Фінанси домашніх господарств у США

У США сімейний бюджет розподіляється у наступних пропорціях: 24% – на оплату оренди житла, податки на нерухомість або іпотечний кредит; 8% – комунальні послуги; 14% – транспорт; 14% – покупка їжі та напоїв; 4% – одяг; 5% – відпочинок та розваги; 9% – страхування і заощадження; 6% – медичні послуги; 4% – благодійність і подарунки; 12% – особисті захоплення або деякі платежі (споживчі позики, авто кредити) [9].

Витрати у грошовому еквіваленті становлять: житло – 600-1000 дол., медичне страхування – 300-1000 дол., страхування авто – 100 дол., харчування – 400-500 дол., комунальні послуги – 150-250 дол.

Середня зарплата у США – 25 дол. на годину, мінімальна – 10 дол. на год. Середня ЗП лікаря – 200 000 дол. на рік, поліцейського – 40 000 – 70 000 дол. на рік, вантажника – 25 000 дол. на рік.

Хорошим річним доходом у 2019 р. вважається сума у 100 000 дол. на рік на сім'ю з трьох осіб.

Номінальні доходи середньостатистичної американської сім'ї з 2015 по 2016р. зросли на 3,2%. При цьому вартість освіти за той самий період зросла на 6,5%, а витрати на охорону здоров'я – на 8%.

Фінансування вищої освіти в США

Вартість «американської науки» в різних університетах та коледжах на бакалаврських курсах коливається від 10000 до 80 000 доларів за один академічний рік (9 місяців). Для студента з України до цього треба додати ще й вартість дороги – близько 1000 доларів та дев'ятимісячного проживання у студентському містечку (разом з харчуванням – 2200–5500 доларів). Не слід забувати також, що Штати – це країна, де платити треба, наприклад, за користування бібліотекою (500 доларів за академічний рік), університетськими лабораторіями (від 100 до 550 доларів) та за охорону власного здоров'я (від 200 до 500 доларів коштуватиме медична страховка).

У США є 36 видів стипендій, премій, позик, тобто того, що набагато зменшить витрати студента на навчання.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте структуру фінансової системи США.
2. Які фактори впливають на зміну складу дохідної та видаткової частини федерального бюджету США?
3. Перелічіть основні етапи бюджетного процесу в США.
4. Яка існує практика внутрішніх та зовнішніх запозичень федерального уряду і місцевих органів влади?
5. Охарактеризуйте фінанси місцевих органів влади і міжбюджетні відносини.

6. Розкажіть про тенденції, які властиві теперішній фінансовій інфраструктурі США.

Тести для самоконтролю

1. Сучасна система державних фінансів США складається з:

- а) бюджетної системи федерації;
- б) бюджетних систем штатів;
- в) бюджетних систем двох місцевих рівнів;
- г) спеціальних фондів;
- д) усі відповіді є правильними.

2. Центральне місце в системі державних фінансів США займають:

- а) фінанси місцевих рівнів;
- б) спеціальні фонди;
- в) федеральні фінанси;
- г) усі відповіді є правильними.

3. У США бюджети регулюються через систему:

- а) дотацій та відрахувань;
- б) податків і субсидій;
- в) податків і субвенцій;
- г) штрафів і відрахувань.

4. Однією з форм фінансових зв'язків між центральним урядом і місцевими органами влади в США є:

- а) кредитно-розрахункові відносини;
- б) блоки і програми розподілу доходів;
- в) сукупність різних видів операцій;
- г) немає правильної відповіді.

5. Блоки – це:

- а) федеральні субсидії, надані штатам і місцевим органам влади із широким колом функцій для використання у визначеній законом галузі;
- б) сукупність різних видів операцій – кредитних, розрахункових, довірчих та ін.;
- в) сукупність кредитно-розрахункових відносин;
- г) федеральні субвенції, надані штатам і місцевим органам влади для використання у визначеній законом сфері.

6. Одержувачі блоків в межах однієї із визначених сфер мають право витратити їх:

- а) з дозволу міністра фінансів;
- б) з дозволу банківських асоціацій;
- в) з дозволу клірингового, митного та валютного союзів;
- г) самостійно.

7. Програма розподілу доходів визначає:

- а) порядок мобілізації та розподілу тимчасово вільних грошей, їх використання;
- б) принцип розподілу повноважень між центральним урядом і владою штатів у сфері фінансів, що заснований на верховенстві федерації;

в) порядок регулювання економічного зростання та загального рівня виробництва;

г) порядок кредитно-розрахункових відносин, форм і методів кредитування.

8. У видатках штатів США головне місце займають асигнування на:

а) соціально-культурні об'єкти;

б) оборону;

в) науково-технічний розвиток;

г) матеріальне виробництво.

9. Федеральний (державний) бюджет США побудований за принципом «повного бюджету» і складається з:

а) трьох частин;

б) чотирьох частин;

в) двох частин;

г) п'яти частин.

10. Доходи довірчих фондів США формуються за рахунок:

а) надходжень від використання державної власності;

б) внесків працюючих як у державному, так і у приватному секторі економіки;

в) відрахувань від доходів федерального уряду і підприємств;

г) не має правильної відповіді.

11. Федеральний (державний) бюджет США складається з:

а) внесків працюючих як у державному, так і у приватному секторі економіки;

б) урядового бюджету і довірчих (траст) фондів;

в) надходжень від використання державної власності;

г) всі відповіді правильні.

12. Бюджетний процес США має такі основні етапи, що тісно пов'язані між собою:

а) формування бюджету президента;

б) робота Конгресу над бюджетом;

в) зміцнення бюджету;

в) виконання бюджету;

г) усі відповіді є правильними;

д) усі відповіді не правильні.

13. Формування бюджету США починається:

а) не раніше нового року, найменше за 6 місяців до його передачі в Конгрес і за 12 місяців до початку фінансового року;

б) не пізніше осені кожного року, найменше за 10 місяців до його передачі в Конгрес і за 18 місяців до початку фінансового року;

в) не пізніше весни кожного року, найменше за 9 місяців до його передачі в Конгрес і за 18 місяців до початку фінансового року;

г) усі відповіді не правильні.

Рекомендована література: основна [3,7,9], додаткова [3,5,6]

ТЕМА 3. ФІНАНСОВА СИСТЕМА КАНАДИ

 Мета вивчення теми: засвоїти особливості формування національної економічної моделі Канади, ознайомитись зі статтями надходжень та видатків федерального бюджету Канади, проаналізувати рівні сучасної податкової системи Канади, охарактеризувати фінансовий ринок Канади, ознайомитись з будовою банківської системи Канади.

План лекції

1. Особливості побудови національної економічної моделі Канади.
2. Податкова система Канади.
3. Загальна характеристика фінансового ринку Канади.
4. Банківська система Канади.

Основні терміни і поняття

Федеральний бюджет Канади, надходження та видатки федерального бюджету Канади, бюджети провінцій і територій, бюджети місцевих органів влади, види податків, фінансовий ринок Канади, банківські установи Канади.

Теоретичні відомості

1. Особливості побудови національної економічної моделі Канади.

Канада – конституційна монархія парламентського типу; федерація, яка складається з 10 провінцій і трьох територій. Столиця Канади – Оттава. Чисельність населення станом на 2016 р. – 36 млн. осіб. Офіційні мови – англійська (67,1%) і французька (21,5%). Валюта – канадський долар. Середній вік населення – 40 років. У структурі ВВП сільському господарству належить 2%, промисловості – 28,4%, послугам – 69,6%. Рівень безробіття приблизно 6%.

Канада – високорозвинена країна Північної Америки, що входить до «Великої сімки».

Бюджетна система Канади складається з трьох рівнів. Першим рівнем бюджетної системи є федеральний бюджет, який формується і виконується федеральним урядом. Другий рівень – бюджети десяти провінцій і трьох територій. Третій – бюджети місцевих органів влади – 5000 муніципальних утворень, включаючи міста, села, графства і райони спеціального обслуговування.

 Фінансовий рік, тобто період виконання федерального бюджету, в Канаді починається 1 квітня поточного року і закінчується 31 березня наступного року.

 Перша ланка – Федеральний бюджет Канади формується шляхом акумулювання податкових і неподаткових доходів. Основну частку в бюджеті становлять податкові надходження (понад 90% доходної частини). При цьому частка прямих податків становить більше 60% доходів, непрямих – понад 25%.

Провідне місце в доходах федерального бюджету належить прибутковий податок з населення (близько половини всіх надходження). Помітну роль відіграють податок з корпорацій, акцизи та соціальні внески.

Відповідно до Звіту Агенції доходів Канади **надходження до бюджету мають таку структуру:**

- 1) податок з доходів фізичних осіб (федеральний і провінційний) (Personal Income Tax) – 32,3 %;
- 2) податок з прибутків підприємств (Corporate Income Tax), – 8,58%;
- 3) податок на товари та послуги (Goods and Services Tax (GST)), – 11,44%;
- 4) спеціальні податки на товари та послуги – 6,58%;
- 5) відрахування на соціальне страхування та податки на фонд заробітної плати – 6,62%;
- 6) податки на майно – 9,37%;
- 7) інші податкові надходження – 5,29%;
- 8) неподаткові надходження – 19,55%.

Федеральному уряду належать повноваження з регулювання питань оборони, військової стратегії, правопорядку, державного боргу та державної власності, грошово-кредитної і банківської систем, торгових і комерційних відносин. У Канаді понад 20% ВВП, або більше половини загальнодержавних витрат, спрямовується на соціальні потреби. Проте головною статтею витрат федерального бюджету лишається обслуговування державного боргу. Іншою важливою статтею витрат федерального бюджету є фінансова допомога бюджетам інших рівнів [6,10].

Структура видатків бюджету Канади:

- 1) державні трансферти (пенсії, виплати по безробіттю, допомога на дитину) – 25,8%;
- 2) державні витрати пов'язані з охороною здоров'я, вищою освітою і т.п. – 19,5 %;
- 3) субсидії та трансферти федеральних департаментів фізичним та юридичним особам – 12,6%;
- 4) видатки на експлуатацію та утримання капітал (Operating and capital) – 17,9%;
- 5) видатки на обслуговування державного боргу (Public debt charges) – 13,0%;
- 6) видатки на національну оборону (National Defence) – 7,8%;
- 7) видатки на державні корпорації (Crown corporations) – 3,4%.

➔ Другою ланкою бюджетної системи Канади є бюджети провінцій і територій. Дохідна частина бюджетів провінцій і територій формується переважно за рахунок трансфертних платежів федерального уряду. Однак їхня частка помітно відрізняється у різних провінціях. Для економічно розвинених провінцій частка федеральних трансфертів у загальних доходах становить 10-20%. У відносно відсталих регіонах цей показник сягає 40% бюджету і більше.

Другим, а в деяких регіонах і першим, джерелом поповнення доходів бюджету є податкові надходження, куди входять як власні податки, так і відрахування від федеральних податків.

☛ Третій рівень бюджетної системи Канади – бюджети місцевих органів влади. Доходи муніципалітетів приблизно на 47% складаються за рахунок місцевих податків (насамперед на нерухомість). Ще 47% доходної частини бюджетів - це фінансові ресурси, що надходять від провінцій. У деяких випадках, наприклад, на утримання важливого історико-культурного об'єкта або будівництво елемента інфраструктури, невеликі субсидії можуть направлятися цільовим призначенням від федерального уряду. Бюджети провінцій і місцевих органів влади є головним джерелом фінансування капітальних вкладень (переважно в інфраструктуру), а також використовуються на цілі освіти і підготовки кадрів, медичну допомогу.

Фінансова політика Канади націлена на скорочення відособлених грошових фондів. Сьогодні основними діючими цільовими фондами є державний фонд страхування зайнятості та державний пенсійний фонд.

2. Податкова система Канади.

Податкова система Канади в сучасних умовах представлена на трьох основних рівнях – федеральному (48% доходів держави), провінційному (42%) та місцевому (10%).

☛ **Основу доходів федерального бюджету** складають федеральний податок з доходів фізичних осіб, податок з доходів підприємств, податок на доходи нерезидентів, 5%-вий податок на товари та послуги, ввізне мито, податок на енергію і федеральний акцизний збір, на частку яких припадає 50% від загальної суми збору податків до бюджету.

Доходи провінцій складаються з провінційного податку з доходів фізичних осіб, провінційного податку з доходів підприємств, провінційного податку на товари і послуги, провінційного акцизу, внесків до фондів соц. страхування, податків на дарування, рентних платежів, реєстраційних і ліцензійних зборів, частка яких у загальному балансі податків становить 40%.

Податкові надходження місцевих бюджетів складаються з податку на нерухомість, податку на підприємництво і зборів за надання ліцензій та різного роду дозволів, які становлять частку в 10% в загальній системі податкових надходжень до бюджету.

Загальне податкове навантаження на економіку Канади становить понад 45%. У податковій системі Канади переважає пряме оподаткування. Найбільше регулюючий вплив на економіку робить податок на прибуток корпорацій. Питома вага надходжень від цього податку становить приблизно 10% у загальних доходах федерального бюджету і 4% в доходній частині бюджетів провінцій [6,10].

☛ Особливістю канадської системи оподаткування є поєднання пропорційних та диференційованих ставок податку на доходи фізичних осіб:

крім федеральних ставок кожна з 12 провінцій та територій також має свої диференційовані ставки (в кожній провінції свої ставки провінційного податку). Так, той же податок на прибуток корпорацій має досить розгалужену сітку ставок, базова федеративна складає 30%, проте пільговим тарифом оподаткування користуються дві категорії компаній: підприємства обробляючої галузі – 21%, підприємства малого бізнесу у всіх сферах – 12%. Якщо підприємство використовує кредит, податкова ставка може коливатись від 13 до 22%.

Федеральний і провінційний податок на доходи фізичних осіб сплачуються безпосередньо фізичною особою один раз на рік із загальної суми доходів з усіх джерел. Якщо з валового доходу громадянина відняти витрати, пов'язаний з його одержанням, то залишається дохід як об'єкт оподаткування за визначеними законом відрахуваннями.

Дохід класифікується за шістьма позиціями: заробітна плата, підприємницький дохід; дохід від майна, що здається в оренду; дохід від інвестицій: відсотки, дивіденди; приріст капіталу; інші доходи, включаючи пенсії, дотації тощо.

Розмір податку з доходів фізичних осіб залежить від рівня доходів. Якщо ЗП робітника менше 7500 дол. на рік – він автоматично вивільняється від сплати податку, від 7500, до 42700 дол. на рік, ставка податку – 15%; від 42700-85400 дол. на рік – 22%; від 85400 – 132400 дол. на рік – 26%; більше 132400 дол. на рік – 29%.

Податкову декларацію за попередній рік треба подати не пізніше 30 квітня поточного року.

Велике значення в системі прибуткового податку з населення має податок на приріст ринкової вартості активів. Якщо раніше тільки половина цього доходу підпадала під оподаткування, причому реальна ставка сукупного федерально-провінційного податку дорівнювала 26%, то в даний час оподатковувана частка розширилася до 75%, а реальна ставка податку на приріст ринкової вартості зросла до 30%.

Обов'язкові внески до державного фонду страхування зайнятості і державний пенсійний фонд відраховуються у формі вирахування з заробітної плати. При відрахування коштів до фонду зайнятості роботодавці щомісяця платять 4,06 канадських доларів з кожних 100 доларів фонду заробітної плати. У працівників віднімаються суми з розрахунку 2,90 канадських доларів на кожні 100 доларів заробітку.

Податок на продукти та послуги (ПДВ) обкладається за ставкою 5-7%, в залежності від територій.

Діючий податок із продажів має дві характерні риси:

1) поширюється тільки на споживання, звільняючи від податків сам виробничий процес і тим самим не загрожуючи внутрішньому виробництву;

2) спирається на більш широку базу.

З місцевих податків найбільший – податок на нерухомість. Зазвичай при цьому оподаткування за основу беруть вартість землі, на якій ведеться

забудова. Оцінка оподаткованої власності входить до функцій провінціальної влади для формування єдиного підходу в провінції. При оцінці враховуються три чинники: витрати на створення даної вартості; дохід, який вона реально приносить власнику; урахування ринкової вартості на момент оцінки.

Податок з нерухомості стягується зазвичай у розмірі 1-2% від вартості власності. Ставка різко підвищується, якщо нерухомість використовується для певних видів діяльності. Податок сплачується один раз на рік. Урядові і провінційні будівлі та споруди звільнені від податку на нерухомість, але крім загальних дотацій та субвенцій муніципалітетам виділяються суми, рівні сумі того податку, який вони не сплачують.

Податок на придбання майна сплачується в залежності від вартості придбаного майна, Якщо вартість майна менше 55 тис. дол. – ставка податку 0,5%, від 55 тис. – 250 тис. дол. – 1%, від 250 тис. – 400 тис. – 1,5%, більше 400 тис. дол. – 2%.

Податкова політика розробляється відділом бюджетної політики й економічного аналізу Міністерства фінансів. Усі проекти виносяться на обговорення, насамперед, у Палату Громад. Збором податків займається Міністерство національного доходу. Для окремих провінцій зроблені винятки. Наприклад, Квебек самостійно збирає подохідний податок з громадян і податок на прибуток корпорацій; Онтаріо і Альберта мають таке право тільки відносно податку на прибуток .

3. Загальна характеристика фінансового ринку Канади.

Фінансовий ринок Канади високорозвинутий і добре структурований. Він склався під впливом кредитних систем США і Великобританії. У країнах побудованих за федеративним зразком ймовірним є формування поліцентричної біржової системи, при якій існує кілька рівноправних центрів фондової торгівлі. Так сталося і в Канаді, де лідирують біржі Монреалю і Торонто.

➔ Фінансовим центром Канади вважається Торонто. Фондовий ринок Канади характеризується збільшенням обсягів операцій і широким поширенням нетрадиційних видів фондових цінностей, все більше проявляється тенденція до оформлення майнових прав у вигляді цінних паперів. В даний час цінні папери випускають під будь-які активи: платежі по закладних, надходження коштів від неоплаченого кредиту та інші активи. Також сучасного ринку властивий стрімке зростання обороту похідних фінансових інструментів. Як і в інших розвинених країнах, більшу частину фондового ринку країни займає ринок державних цінних паперів.

Формально в Канаді знаходиться чотири фондові біржі та позабіржовий ринок. Як зазначалося вище, основною канадською фондовою біржею є Торонтська фондова біржа, її капіталізація перевищує 1 трлн. канадських доларів, що ставить біржу на 10-е місце за величиною в світі та 2-е за величиною в Північній Америці.

Інші основні канадські ринки – Монреальська біржа, Ванкуверська фондова біржа і Альбертська фондова біржа. Понад 70 фірм є власниками фондової біржі Торонто. Ці фірми займаються купівлею-продажем цінних паперів, а брокери ще й надають консультації клієнтам або допомагають провести інвестиційні дослідження.

На внутрішньому ринку держави працюють чотири основні категорії емітентів: уряд Канади та його агенції, уряди провінцій та їх агенції, муніципалітети та корпорації — як фінансові так і нефінансові.

Держава випускає наступні основні види цінних паперів: ринкові фінансові інструменти; казначейські векселі; облігації, що торгуються; неринкові фінансові інструменти; канадські облігації з премією.

На сучасному етапі основним інструментом грошово-кредитної політики в Канаді є переміщення депозитів, що належать уряду, з комерційних банків та інших клірингових інститутів в Банк Канади, а також їх переміщення в клірингові банки. Канада належить до американського валютного ринку з центрами у Нью-Йорку, Чикаго, Лос-Анджелесі [6,17].

4. Банківська система Канади.

Для Канади характерна англосаксонська банківська система, відповідно до якої слід дотримуватися суворого поділу між кредитуванням, вкладками і операціями з цінними паперами, тобто банк може займатися або кредитами, або вкладками, або акціями.

В країні існує три типи банківських установ. По-перше, чартерні банки, що мають безліч відділень по всій країні. По-друге, трастові компанії, загальнонаціональні або провінційні. По-третє, кредитні об'єднання, які можуть бути тільки провінційними.

Всі установи забезпечують обмін валют, відкриття накопичувальних і поточних рахунків та видачу позик.

Банк Канади – центральний емісійний банк країни. Він був заснований як акціонерне підприємство, але власниками його акцій не могли бути комерційні банки та їх службовці, а також іноземці. Уряд Канади протягом 1935-1938 років викупив у приватних власників акції Банку Канади, тим самим зміцнивши його у якості центрального. Його діяльність визначає федеральний уряд, який призначає Рада директорів. До складу Ради директорів входить заступник міністра фінансів. Банк Канади систематично звітує перед парламентом про свою діяльність.

➤ Основними функціями Банку Канади є: регулювання грошового обігу та кредиту; підтримку курсу національної валюти по відношенню до інших валют; мобілізація рівня цін, рівня виробництва і торгівлі. Банк Канади здійснює випуск банкнот в обіг, надає аванси комерційним банкам, управляє касовими резервами комерційних банків, регулює розрахунки між банками по клірингових рахунків, регулює державні золотовалютні резерви.

Банк Канади також є агентом федерального уряду, управляє цінними паперами держави, її касовою готівкою, забезпечує зв'язку з центральними

банками інших держав. Банк Канади не купує акції комерційних банків, не кредитує і не приймає депозити від приватних осіб і компаній.

Основне місце в активах Банку Канади займають інвестиції в державні облігації. Він також проводить операції з цінними паперами щодо розміщення їх на відкритому ринку, відсотки за якими є найважливішим джерелом його доходу.

Головною статтею пасиву Банку Канади є що випускаються їм банкноти. Частина їх осідає в комерційних банках в якості касових резервів. Безвідсоткові депозити комерційних банків є також статтею резерву.

Крім того, Банку Канади виконує функцію «банку банків», тобто, є кредитором останньої інстанції для комерційних банків, яким він надає короткострокові кредити в невеликих розмірах, здійснює невеликі вкладення в іноземні цінні папери. Комерційні банки в якості кредиторів Банку Канади відповідно до закону повинні тримати в ньому свої резерви. Депозити в Банку Канади тримають уряд і великі іноземні центральні банки.

Банк Канади відповідає за такими напрямками діяльності банківської системи:

Монетарна політика: Метою монетарної політики є сприяння стабільно розвивається, і підвищення життєвого рівня мешканців Канади шляхом стримування і прогнозованості інфляції.

Випуск валюти: Банк випускає канадські банкноти і несе відповідальність за їх зовнішній вигляд і захищеність, розповсюдження і заміну.

Фінансова система: Банк активно просуває надійні, розумні та ефективні фінансові системи, як у Канаді, так і в світі.

Управління фондами: Банк Канади надає високоякісні та ефективні послуги з управління фондами федерального уряду, Банку та інших клієнтів.

Приватні комерційні банки мають величезний вплив на структуру приватних інвестицій і споживчих витрат в країні, кредитуючи промислові, торговельні та інші підприємства. Протягом свого існування комерційні банки постійно концентрувалися, тобто відбувалося злиття і поглинання, їх чисельність скорочувалася, але фінансова міць зростала.

Комерційні банки Канади є депозитними, вони враховують векселі, приймають вклади до запитання, відкривають для клієнтів особисті ощадні та термінові рахунки. У своєму портфелі тримають цінні папери уряду і приватних корпорацій, надають позики різним компаніям, приватним особам, що здійснюють операції з валютою, обслуговують експортні операції.

Комерційні банки випускають кредитні картки і дорожні чеки, надають послуги зі зберігання цінностей у спеціальних сейфах, здійснюють операції з середньострокової і довгострокової оренди машин і устаткування. Вони перетворилися у великі інститути з надання фінансових послуг.

Головним видом активних операцій комерційних банків є позичкові операції. У позичкових операцій банків головне місце займає короткострокове кредитування приватних підприємств, а останнім часом зростає обсяг позик у

житлове будівництво і покупок в розстрочку. У кредитуванні промисловості проглядається тенденція галузевої спеціалізації, але останнім часом домінують універсалізація банківських функцій, створення банківських консорціумів для фінансування великих промислових об'єктів. Комерційні банки експортерам надають переважно короткострокові позики, а функцію довгострокового кредитування взяла на себе держава.

У післявоєнний період змінилася структура інвестицій комерційних банків у цінні папери. Тривалий час комерційні банки вважали за краще державні облигації, в подальшому вони стали рівномірно розподіляти свої грошові кошти між цінними паперами держави і корпорацій.

У пасивах комерційних банків високу питому вагу займають ощадні рахунки. Від таких вкладів банки отримують найбільшу частку прибутку для проведення позичкових операцій. Розширились вклади в іноземній валюті, які використовуються банками для кредитування іноземної клієнтури, для фінансування зовнішньоторговельних операцій.

Останнім часом розширюється мережа відділень канадських комерційних банків в інших країнах, найбільша кількість їх відділень, дочірніх компаній, агентств відкрито в США, Великобританії, країнах Близького і Середнього Сходу.

До транснаціональних банків у першу чергу можна віднести всю провідну «п'ятірку» комерційних банків Канади – Ройал бенк оф Кенада (Royal Bank of Canada), Бенк оф Монреаль (Bank of Montreal), Кенедіен імперіал бенк оф коммерс (Canadian Imperial Bank of Commerce), Торонто-Домініон бенк (Toronto-Dominion Bank), Бенк оф Нью Скошіа (Bank of Nova Scotia) 166.

П'ять цих банків разом із Банком Канади часто називають «Великою шісткою», оскільки частка їх активів у канадській банківській системі складає 90%. Всі ці п'ять банків входять до 300 найбільших банків світу.

Частина іноземного капіталу в банківській системі Канади законодавчо обмежена і не повинна перевищувати 12%.

На відміну від банків США канадські банки активно сприяють «канадизації» – викупу канадських фірм у іноземних власників. Друга відмінність полягає в тому, що банки Канади дуже рідко є центрами фінансово-олігархічних груп, поступаючись у цій ролі найбільшим промисловим монополіям країни [17,19].

Негативний вплив на банківську систему Канади чинить жорстока прив'язка канадської економіки до ринку США. Також відмінною рисою є те, що на території Канади діють фінансові установи - широко диверсифіковані інвестиційно-банківські фірми, або торгові банки. Зараз у Канаді відбувається стрімкий розвиток цього виду фінансових інститутів, цей процес багато в чому пояснюється тим, що торговий банк практично не потрапляє під існуючі закони, що регулюють сферу фінансів у Канаді, та під закони про обмеження прав вкладників скуповувати великі (понад 10%) пакети голосуючих акцій фінансових компаній.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості побудови національної економічної моделі Канади?
2. З яких ланок складається бюджетна система Канади? Охарактеризуйте їх.
3. Які елементи включаються до складу надходжень федерального бюджету Канади?
4. Які елементи включаються до складу видатків федерального бюджету Канади?
5. Охарактеризуйте особливості податкової системи Канади.
6. З яких податкових надходжень складаються місцеві бюджети?
7. Охарактеризуйте сучасний фінансовий ринок Канади.
8. У чому особливості функціонування банківської системи Канади?

Тести для самоконтролю

1. Прихованими формами концентрації й централізації банківського капіталу є:
  - а) холдингові компанії;
  - б) злиття та поглинання;
  - в) банківські ланцюги;
  - г) філійна мережа;
  - д) кореспондентські зв'язки;
  - е) система дочірніх підприємств,
2. Зміни в діяльності банків у сучасний період полягають у:
  - а) посиленні конкуренції;
  - б) посиленні регулювання фінансових ринків;
  - в) комп'ютеризації банківського обслуговування;
  - г) збільшенні норм обов'язкового резервування;
  - д) роботі банків із деривативами;
  - е) звуженні сфери діяльності банків за межами національних кордонів.
3. Золотий стандарт уперше було запроваджено:
  - а) у США;
  - б) в Англії;
  - в) у Росії;
  - г) у Німеччині;
  - д) у Франції.
4. Золотий стандарт уперше було запроваджено у формі:
  - а) золотодевізного стандарту;
  - б) золотомонетного стандарту;
  - в) золотозливкового стандарту.
5. Золотий стандарт найдовше зберігався у:
  - а) США;
  - б) Великій Британії;

ТЕМА 4. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЯПОНІЇ

 Мета вивчення теми: засвоїти особливості побудови сучасної фінансової системи Японії, ознайомитись зі складовими елементами бюджетної системи Японії, засвоїти види податків, які складають податкову систему Японії, засвоїти особливості формування бюджетів місцевих органів влади, виявити особливості управління фінансами японських державних та приватних підприємств.

План лекції

1. Особливості побудови фінансової системи Японії.
2. Бюджетна система Японії.
3. Податкова система Японії.
4. Бюджети місцевих органів влади Японії.
5. Управління фінансами державних та приватних підприємств Японії.

Основні терміни і поняття

Елементи фінансової системи Японії, склад бюджетної системи Японії, доходи та витрати державного бюджету Японії, види податків, коефіцієнти модифікацій, Фонд фінансового вирівнювання

Теоретичні відомості

1. Особливості побудови фінансової системи Японії.

Японія – конституційна монархія парламентського типу. Вищий орган державної влади і єдиний законодавчий орган в Японії – парламент, що складається з двох палат. Монарх – імператор Японії є номінальним главою держави, фактично рішення приймає Кабінет міністрів.

Японія є унітарною державою і поділяється на 47 префектур і близько 2000 муніципалітетів. Кожна префектура управляється префектом (у разі Хоккайдо – губернатором), у неї є свій законодавчий і адміністративний апарати. Для зручності префектури часто групуються в регіони, які не є адміністративними одиницями.

До теоретичних основ функціонування фінансової політики в Японії можна віднести такі [4].

1. На думку японських спеціалістів, державні фінанси повинні обслуговувати позаринковий попит і тим самим заповнювати ті провали, які допускає ринковий механізм.

2. Державні фінанси мають створити необхідні загальні умови для функціонування ринкового механізму і водночас виправляти його недоліки через перерозподіл доходів.

3. Політика Міністерства фінансів повинна бути спрямована на заохочення заощаджень населення і враховувати інтереси споживачів.

4. Суворий контроль за цільовим використанням кожного виду фінансових ресурсів.

5. Наголос повинен робитися не на трансфертні платежі (по бідності тощо), а на вирівнювання стартових умов (на освіту, охорону здоров'я тощо).

➔ До елементів фінансової системи Японії та її особливостей можна віднести такі.

1. Міністерство фінансів – основа фінансової системи Японії. Мінфін розробляє і контролює виконання бюджету. У його штаті 2 тис. службовців, які досить добре оплачуються.

2. Податкова служба (близько 50 тис. чол.)

3. Бюджет соціальних рахунків (їх 38).

4. Дев'ять фінансових корпорацій, у тому числі корпорації фінансування дрібного і середнього бізнесу, корпорації розвитку окремих районів (Тохоку, Хоккайдо).

5. Податкові ставки залежать від типу сімей (бездітна сім'я, сім'я з дітьми тощо).

6. Місцеві органи влади збирають до своїх бюджетів приблизно 30% податків, а до державного бюджету – 70%.

7. Дотації місцевим бюджетам становлять до 40% їх доходів.

8. Щорічний приріст державного боргу становив донедавна 2,9%.

У фінансовій політиці Японії у ХХ століття відбулися такі зміни.

1. Перехід від кейнсіанської моделі до неоконсерватизму. Сучасні проблеми японської фінансової системи виявляються у надмірно жорсткій монетарній політиці, державному контролі та закритості економіки для іноземних суб'єктів. Багато фахівців вказують на надмірне втручання держави в економіку, відмову від лібералізації економічної політики та відсутність підтримки ринку й приватного підприємництва. Водночас, японські фінансові інститути справляють вагомий вплив на світову фінансову систему. Так, Токіо є світовим фінансовим центром, через який мобілізуються та перерозподіляються значні обсяги фінансових ресурсів.

2. Відмова від концепції «суспільного добробуту» і перехід до японської моделі суспільства добробуту. Її основними рисами є:

1) мінімальні суспільні асигнування на вирішення соціальних проблем;

2) наголос у ній робиться на свободу індивідуумів і гарантію мінімального доходу.

3. Принцип «справедливого розподілу» поступився принципу «рівних можливостей».

Особливістю фінансової системи Японії є те, що поряд з бюджетним фінансуванням державних потреб, паралельно діє система фінансування економічних проектів за рахунок позабюджетних коштів. Для цього функціонує Програма державних позик та інвестицій (так званий Інвестиційний бюджет), призначена для кредитування пріоритетних об'єктів та проектів; його обсяг може досягати половини державного бюджету [4,10].

Особливістю фінансової системи Японії є також розвинута система спеціальних фондів соціального та економічного призначення. Чинна система соціального страхування була створена у Японії в 1946 р. Доходи фондів соціального страхування формуються за рахунок внесків застрахованих і роботодавців і направляються на виплату пенсій, допомог та інших видів матеріального забезпечення. Основне призначення Фонду промислових інвестицій та Фонду фінансування міського будівництва полягає в інвестуванні промисловості. Розвиток інфраструктури у Японії фінансується з фондів державного будівництва – шляхового, портового, гідротехнічного, аеродромного, електроенергетичного.

2. Бюджетна система Японії

☛ Бюджетна система Японії складається з:

- *державного бюджету;*
- *бюджетів місцевих органів влади;*
- *спеціальних фондів;*
- *фінансів державних підприємств.*

Розпис доходів і витрат бюджету має певне групування, яке включає у себе розділи, статті і параграфи. Розпис доходів поділяється на 7 розділів, 11 статей і 43 параграфи, витрати — на 13 розділів, 41 статтю і 242 параграфи.

Підготовка проекту бюджету здійснюється Міністерством фінансів і його департаментами. Інші міністерства і відомства готують пропозиції стосовно об'єму і структури своїх бюджетів, а також щодо деяких інших фінансових питань і не пізніше 31 серпня направляють відповідні документи до бюджетного департаменту Міністерства фінансів.

З вересня по грудень **бюджетний департамент** розглядає матеріали, що надійшли, і на їх основі **розробляє проект бюджету**. Проект направляється для узгодження в Управління економічного планування, а потім – на розгляд Кабінету міністрів. Після внесення поправок, у січні уряд подає проект бюджету на розгляд парламенту. Після обговорення в бюджетній комісії парламент затверджує бюджет у вигляді закону.

☞ **Бюджетний рік в Японії триває з 1 квітня по 31 березня наступного року.**

Згідно з Конституцією Японії **парламенту належить виняткове право розпоряджатися державними фінансами.**

Виконання бюджету здійснюється Міністерством фінансів та іншими міністерствами і відомствами. **Касове обслуговування бюджету** здійснює Японський банк та його відділення. Міністерства і відомства в межах встановлених їм витрат подають у Міністерство фінансів свої платіжні кошториси, які міністерством розглядаються і затверджуються. Далі копії кошторисів направляються до Японського банку і останній здійснює відповідні операції.

Контроль за витрачанням затверджених асигнувань здійснюється поквартально у формі звітів міністерств і відомств. Контролери Міністерства фінансів вивчають отримані звіти, перевіряють дані і складають загальний звіт про виконання бюджету по доходах і витратах.

Загальний звіт подається уряду, який, у свою чергу, відправляє його на розгляд ревізійного бюро. Після того, як ревізійне бюро дасть висновок, звіт затверджується урядом і передається на розгляд і затвердження до парламенту.

Доходи державного бюджету

Доходна частина бюджету Японії складається з податкових (80%) і неподаткових (20%) надходжень. Порівняно з іншими країнами частка неподаткових надходжень в Японії досить висока. Сюди входять доходи від орендної плати, продажу земельних ділянок та іншої нерухомості, пені, штрафи, доходи від лотерей, позики тощо.

Витрати державного бюджету

Особливість Японії полягає в тому, що показник питомої ваги державних витрат у ВВП країни є одним з найменших серед показників розвинутих країн. Величезну частину витрат державного бюджету становлять соціальні витрати (більше 50%, із них на освіту – близько 12%). А серед них – пенсії по старості та інвалідності (30%).

За рахунок бюджету фінансується в Японії так звана «громадська допомога». Вона охоплює тих, хто сам не в змозі забезпечити мінімальний рівень життя. Така допомога надається на підставі закону про гарантії прожиткового мінімуму і виплачується по семи номінаціях: на повсякденні потреби, освіту, житло, медичне обслуговування, материнство, по безробіттю, на поховання. До 2025 р. планується збільшити витрати на соціальне забезпечення, а саме, підвищити рівень соціальної захищеності всіх, хто потребує її. 75% виплат по загальній допомозі надається з центрального бюджету, 25% – з бюджету місцевих органів влади.

З року в рік зростає така стаття бюджету, як витрати по державному боргу. Зараз японський уряд витрачає майже половину податкових надходжень країни на погашення величезного боргу. Величина держборгу Японії становить 246% до ВВП.

3. Податкова система Японії.

Податкова система Японії характеризується великою кількістю податків, їх має право збирати кожний орган територіального управління. Але всі податки країни зафіксовані у законодавчих актах. Всього державних податків в Японії близько двадцять п'яти.

У Японії збираються прямі (65% у структурі податків) і непрямі (35%) податки. Основу бюджету складають прямі податки.

👉 До **прямих податків** відносяться податки з юридичних і фізичних осіб, на майно, на спадщину, на доходи від операцій з цінними паперами і деякі інші.

Всі податки поділяються на три основні групи:

I. Прямі прибуткові податки з юридичних та з фізичних осіб;

II. Прямі податки на майно (земельний податок, податок на спадщину та дарування, податок на нерухомість та ін.);

III. Прямі і непрямі споживчі податки (гербовий збір, податок на споживання та ін.).

В Японії налічується 47 префектур, що об'єднують 3045 міст, селищ, районів, кожен з яких має самостійний бюджет. Вагому роль в його наповненні відіграють **префектурні та муніципальні податки** та збори.

До переліку **префектурних** платежів входять: податок на проживання в префектурі; податок з підприємців на кількість співробітників; податок на придбання власності; податок на видовища; податок з транспортних засобів та деякі інші.

Муніципальні податки включають: податок на проживання в конкретному населеному пункті; майновий податок; податок «на легкі» транспортні засоби; податок на землю, що знаходиться у власності; податок на розвиток міст та ін.

При цьому місцеві податки не домінують у місцевих бюджетах, складаючи менше половини їхньої дохідної частини. Це відрізняє японську податкову систему від північно-американської, де місцеві податки перевищують 2/3 бюджету муніципалітетів. Закон про місцеві податки визначає їхні види і граничні ставки, регулювання ж ведеться місцевими органами влади.

Основу всіх податкових надходжень в держбюджет Японії – близько 70% – складають **прибутковий податок (income tax)** та **корпоративний податок (Corporate income tax)**.

Фізичні особи (наймані працівники та самозайняті особи) сплачують державний **прибутковий податок** по прогресивній шкалі, що має сім ставок – 5, 10, 20, 23,33, 40 і 45%, які нараховуються залежно від суми отриманого доходу. Сплачується він щорічно на всі види доходів, отриманих протягом календарного року (табл. 4).

Громадяни Японії, а також постійні резиденти (громадяни, що проживали на території держави щонайменше 5 років і мають намір постійного проживання) сплачують **прибутковий податок** на всі доходи отримані як в Японії, так і закордоном. Нерезиденти сплачують податки лише в частині доходів, отриманих на території Японії.

Табл.4 – Індивідуальні ставки податку на прибуток

База оподаткування (єна)	Ставка податку
1 – 1 950 000	5%
1 950 001-3 300 000	10%
3 300 001 – 6 950 000	20% від базової перевищує 3300000
6 950 001-9 000 000	23% від базового перевищує 6950000
9 000 001 – 18 000 000	33% від базового перевищує 9000000
18 000 001 – 40 000 000	40% від базового перевищує 18000000
Більше 40 000 000	45%

Базою оподаткування в рамках системи прибуткового податку є: заробітна плата, доходи осіб вільних професій, оплата працівників мистецтв, професійних спортсменів, офіціантів у барах, допомога при звільненні, доходи, отримані від нерухомості, дивіденди, пенсії, авторські гонорари, винагороди за різноманітні особисті заслуги, прибуток від продажу акцій, зареєстрованих на фондових біржах тощо.

В Японії податкові ставки на доходи фізичних осіб, включаючи місцеві податки, одні із найвищих світі. Навіть після податкової реформи 1988р., що спростила шкалу та зменшила процент податку, найвища гранична ставка податку становить 45% доходів, що перевищують 40 млн. єн. Нараховується у випадку отримання громадянином надприбутку, тобто доходу, що перевищує 40 млн. єн. Наприклад, якщо японець за рік заробив більше 50 млн. єн (близько 4 800 000 грн.), то половину доведеться віддати на користь держави. Якщо до цього додати 15% податок на проживання, то в сумі отримаємо 60%, в той час як в США максимальна ставка складає лише 28%.

Мінімальними ставками можуть скористатись тільки «найбідніші» громадяни, чий дохід складає менше 163 000 єн (приблизно 15 600 грн.).

Фізичні особи також сплачують прибутковий префектурний податок за ставками 5, 10, 15% у залежності від суми доходу. Крім цього, кожен громадянин Японії незалежно від величини доходу сплачує податок на проживання у сумі 3200 єн на рік.

Попри велику кількість доходів, що підлягають оподаткуванню законодавством також встановлено багато пільг та підстав для податкових кредитів. Законом встановлений досить значний неоподатковуваний мінімум, що враховує родинний стан платника податків. Наприклад податкові відрахування для подружжя зменшуються на 380000 єн (якщо дохід до 10 млн. єн), передбачено додаткове зменшення на відрахування для молодих членів родини, що перебувають на утриманні (віком 16-22 роки) в сумі 250 000 єн. Також від сплати податку звільняються кошти, витрачені на медичне обслуговування (лікування), страхування життя та пенсійне страхування. Ряд пільг мають багатодітні родини. У середньостатистичного японця може вивільнитися від прибуткового податку більш як 30% його доходів.

В Японії **Корпоративний податок** (Corporate income tax), що нараховується з чистого прибутку як організацій (компаній, корпорацій), так і приватних підприємців, складається з національного податку (national corporate tax), а також місцевих податків: податок на проживання (inhabitant tax), податку з підприємств (enterprise tax), та спеціальний місцевий податок з корпорацій (Special local corporate tax), що значно збільшують підсумкову ставку корпоративного податку (Corporate income taxes). В Токіо вона може сягати більше 40%.

Для малих і середніх компаній:

- оборот до 4 млн ієн в рік – 25,99%;
- оборот від 4 до 8 млн ієн в рік – 27,57%;
- оборот більш 8 млн ієн в рік – 33,80% (з 1 квітня 2018 року – 33,59%).

Для інших компаній (статутний капітал більше 100 млн ієн і офіси розташовані в декількох префектурах) – 29,97% (з 1 квітня 2018 року – 29,74%).

👉 **Серед непрямих податків** в Японії основним виступає **податок на споживання**, що стягується за ставкою 5% (4% національного та 1 % податку префектур). Цей податок включається в ціну товару та сплачується споживачем, тому схожий на податок на додану вартість, ним обкладається більшість товарів і послуг, що надаються в Японії.

Податком на споживання не обкладаються: операції з купівлі-продажу землі та продаж нерухомості, операції в іноземній валюті, продаж поштових марок, послуги комунальних служб, плата за вступ до школи та плата за навчання, також медичні послуги, наприклад, оплата профілактичного огляду у лікаря, плата за поховання та деякі інші [4,10,17,19].

Існує також **місцевий податок на споживання**, що спрямовується до муніципальних бюджетів. Ним обкладається проживання в готелях та користування закладами громадського харчування. Так, у випадку, якщо плата за проживання одної особи протягом доби перевищує 10 000 єн (960 грн) або плата з особи за одне відвідування ресторану чи бару перевищує 5 000 єн (480 грн), стягується податок в розмірі 3%. За один день відвідування гарячих джерел з особи беруть податок в розмірі 150 єн, а за один день використання поля для гольфу – 800 єн. Ці податки стягуються додатково до звичайного 3% податку на споживання.

До **непрямих податків** також відносяться **акцизи** – на спиртне, тютюнові вироби, нафту, газ, бензин, які сплачуються споживачами при купівлі товару. До цієї ж групи відносяться також мита.

З 1 жовтня 2010 року в Японії введено 40% ставку податку на тютюнові вироби. Ціна популярних видів цигарок зросла на сьогодні до 410 єн (близько 40 грн) за пачку, надалі передбачено подальше підвищення ціни цигарок до 700 єн за пачку. Новий податок спрямований на заохочення японців до відмови від паління.

Серед **прямих місцевих податків** слід зазначити **майнові**, а саме:

Податок на нерухомість. Це муніципальний податок, який сплачується щорічно особами, що володіють земельними ділянками, житлом та іншими видами активів, що підлягають амортизації.

Податок на спадщину. Громадяни Японії та постійні резиденти сплачують податок на всю спадщину, в тому числі, отриману з закордонних джерел. Для іноземних громадян податкові зобов'язання існують лише відносно активів Японії. Ставки податку від 10% до 50%, залежно від вартості майна.

Податок на дарування. Податкові ставки на дарування від 10% до 50%, залежно від вартості активу. Слід зазначити, що дарування від корпорації фізичній особі обкладається податком на прибуток, а не податком дарування.

Податок на транспортні засоби. Взагалі власники транспортних засобів в Японії змушені платити чимало податків: 3% споживчого податку при купівлі, окремий податок на придбання транспортного засобу (сплачується до

префектури), податок на бензин (включений в його вартість), щорічний податок на сам засіб і навіть на його вагу. До префектур раз на рік власниками автобусів та вантажних і легкових автомобілів сплачується податок на транспортні засоби, що розраховується залежно від потужності двигуна та вантажопідйомності. Власники мотоциклів, мопедів та інших «легких» моторних транспортних засобів сплачують цей податок до муніципалітетів.

Японська податкова система зорієнтована на специфічні особливості місцевого населення. У країні традиційно високо розвинуті правосвідомість та законотрухняність, і переважна більшість громадян просто не в змозі порушити законодавство. Та **сила цієї системи** не в суворості покарання, а в **існуючій системі контролю за платниками, при якій практично неможливо ухилитися від заповнення декларації**. Безумовно, є й такі, хто ухиляється від сплати податків. Але відповідно до закону про державний контроль за податковими порушеннями, до них можуть застосовуватися різні санкції, від штрафів до карних переслідувань. Японська податкова поліція працює жорстко, послідовно і принципово, незважаючи на особи і посади.

Унікальність податкової політики Японії забезпечується сполученням таких факторів, як високі темпи економічного зросту і помірний у порівнянні з іншими країнами рівень державних витрат (цьому в чималій мірі сприяла майже повна відсутність військового бюджету). Аналіз сучасної податкової системи Японії дозволяє виділити наступні її особливості: **помірний рівень податкового тягаря** (щонайнижчий серед розвинутих країн: частка податків у національному доході Японії – 26%, тоді як, наприклад, у Великобританії – 40%, Франції – 34%); **високий рівень місцевих податків; висока частка прямих (Direct Tax) і низька непрямих (Indirect Tax) податків; найвища серед розвинутих країн частка прибуткових податків (Income Tax) – близько 50%; стабільно високий рівень податків на прибуток корпорацій (Corporation Income Tax) – близько 40%; помітна роль податкових пільг (Tax Incentives) у підвищенні ефективності економіки і досягнення цілей економічної політики; низький рівень податку на споживання**. Цей податок був уведений лише в 1989 р. як аналог ПДВ. Його ставка лише 5% – найнижча серед розвинутих країн. Наприклад, у Франції відповідний податок становить 19,6%, у Великобританії, Австрії та Італії – 20%, Данії, Норвегії, Швеції – 25%; **високий рівень податків на власність (15,8%); централізований збір податків** (на відміну, наприклад, від США, Канади й ін.).

Отже, Японія займає серед розвинутих країн перше місце за рівнем оподаткування доходів і останнє – за рівнем оподаткування споживання.

4. Бюджети місцевих органів влади.

У Японії усього нараховується 14 округів і 47 префектур, які об'єднують 3045 міст, селищ, районів із самостійним бюджетом.

Доходна частина місцевих бюджетів складається з податкових і неподаткових надходжень:

– відрахування від загальнодержавних податків – 18%;

- дотації держави на здійснення загальнонаціональних заходів – 13%;
- неподаткові надходження (у тому числі, позики) – 27%.

Видатки місцевих бюджетів поділяються на шість груп: охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння зайнятості, розвиток промисловості та економіки.

Місцеві органи влади Японії мають право регулювання своїх податків, але не встановлення їх.

За рахунок коштів місцевих органів влади в Японії фінансуються розвиток виробничої інфраструктури, заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійних лих. Крім того, через місцеві бюджети здійснюються витрати на підготовку робочої сили, виплату різної допомоги, пенсій. Значна частина бюджетних коштів витрачається на утримання місцевих органів влади, у тому числі поліції, органів суду і прокуратури.

➔ У Японії склалася стійка практика перерозподілу фінансових ресурсів з держбюджету у вигляді щорічних субсидій. З метою перерозподілу фінансових ресурсів для вирівнювання фінансового потенціалу префектур у Японії створена спеціальна установа – **Фонд фінансового вирівнювання**. Формується він у складі бюджету центрального уряду. З метою визначення територій, які мають право на одержання коштів з Фонду вирівнювання, розраховуються бюджети так званих стандартних територій.

Стандартною вважається префектура з чисельністю населення 1,7 млн чоловік і площею 6900 км² і муніципалітет з такими показниками: 100 тис. осіб і 160 км².

Бюджетна діяльність місцевих органів поділяється на 6 категорій: охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки. Для кожної категорії визначається одиниця виміру витрат і загальні витрати. Сума витрат за всіма категоріями діяльності дає показник базових фінансових потреб стандартної території.

Базові фінансові потреби стандартної території коригуються на коефіцієнти модифікацій для визначення базових фінансових потреб реальних територіальних органів влади.

➔ Використовується ціла система **коефіцієнтів модифікацій:**

видові – розраховуються на основі одиниці витрат на утримання кожної галузі, наприклад, на одного учня середньої і вищої школи, на одного учня академічного, технічного чи сільськогосподарського навчального закладу і т. п.;

економії за масштабами – застосовується, якщо розширення обсягів бюджетної діяльності веде до зниження окремих складених витрат;

густота населення – враховує збільшення видатків у залежності від густоти населення;

спеціальні – коригують соціально-економічні, інституціональні та інші відмінності окремих територій;

зонально-кліматичні – коригують витрати територій з холодним кліматом;

демографічні – застосовуються для територій з високими темпами зростання чисельності населення;

буферні – передбачають різке зменшення обсягів фінансування у випадку падіння показника, що вимірюється, наприклад чисельності населення;

коефіцієнти бюджетної прибутковості територій.

Після розрахунку витрат за окремими категоріями з урахуванням коефіцієнтів модифікацій визначаються сумарні базові фінансові потреби кожної реальної території. Базові фінансові потреби, розраховані таким способом, є основою для наділення територій базовими доходами. Префектурам за рахунок Фонду вирівнювання гарантується базовий дохід в обсязі 80 %, а муніципалітетам – в обсязі 75 % від їх базових фінансових потреб.

Фонд вирівнювання формується за рахунок таких відрахувань: 32 % надходжень особистого прибуткового податку, податку на прибуток корпорацій і акцизу на алкогольні напої; 24 % надходжень податку на товари і послуги; 25 % надходжень від акцизу на тютюнові вироби.

5. Управління фінансами державних та приватних підприємств.

В Японії склалося чітке розмежування сфер вкладання капіталу: приватного – у виробничу сферу, державного – в інфраструктуру. Тому в Японії державний сектор не виступає серйозним конкурентом у жодній з галузей виробництва, і його функціонування власне кажучи цілком підлегле інтересам приватних корпорацій.

Державний сектор в Японії невеликий. У володінні держави знаходиться лише 5 унітарних підприємств, достатньо велике число вузів, 13 банків, а також держава бере пайову участь у 73 підприємствах, які в більшості своїй є некомерційними (наукові установи, лабораторії, Японський фонд культурного обміну, с/г підприємства, а також компанії, зайняті в будівництві державного житла, платних автодоріг, портів та ін.).

У багатьох акціонерних компаніях та пайових товариствах держава (в особі глави відповідного міністерства) – єдиний чи головний акціонер, але в середньому частка участі уряду в їх капіталі складає 38,3 %.

У державному секторі економіки Японії на місцевому рівні діє близько 8300 підприємств, з них 3650 – казенні: водопровід, газо- і теплопостачання, каналізація, міський транспорт, лікарні. Інші – акціонерні та пайові, зайняті будівництвом та експлуатацією муніципального житла, платних автомобільних доріг, портових споруджень, критих ринків.

У деяких галузях існують державні та напівдержавні підприємства. Однак основний напрямок їх функціонування – не виробнича діяльність, а проведення наукових досліджень та розробок, надання фінансової та технічної допомоги з метою раціоналізації і прискорення технічного прогресу, а також розробка різних організаційних питань.

☝ Головна особливість регулювання державних підприємств в Японії полягає в тому, що за їх роботу відповідає не якась одна регулююча інстанція, а

ціла ієрархія хазяїв. Казенні підприємства підзвітні Парламенту. Він приймає рішення за планами і виконанням спеціальних рахунків центрального бюджету, в які оформлені баланси цих підприємств. Парламент затверджує ціни, плани розвитку, обсяги, джерела фінансування та програми використання прибутку. Монетний двір, видавництва і спиртова монополія безпосередньо підзвітні Міністерству фінансів, що крім того відповідає за видачу бюджетних кредитів; пошта і поштові ощадкаси – Міністерству зв'язку і т. д.

При зміні відпускних цін (тарифів) потрібно обов'язкова згода Управління економічного планування, що відповідає за те, щоб ці тарифи не стали причиною загальної дестабілізації цін. Урядова фінансова інспекція перевіряє періодично стан справ на підприємствах.

На місцевому рівні діє подібна модель управління фінансами державних підприємств.

Представницька група приватних фінансових організацій – звичайні банки, серед яких виділяються 11 найбільших, так званих міських банків, які мають широку мережу по всій Японії і активні у міжнародному бізнесі. Діяльність регіональних банків (близько 130) обмежена певною територією.

Інша група приватних фінансових організацій – різні спеціалізовані фінансові установи: 1 спеціальний банк для здійснення валютних операцій, 3 банки довгострокового фінансування, 7 траст-банків, що також спеціалізуються на довгостроковому фінансуванні. У складі спеціалізованих фінансових організацій для дрібного і середнього бізнесу в Японії існують приблизно 450 кредитних асоціацій кооперативних організацій і близько 400 кредитних союзів. Є також 47 трудових банків, які працюють з невеликими коштами працівників. Серед інших фінансових організацій є 30 компаній страхування життя, 24 компанії майнового страхування і 270 компаній по операціях з цінними паперами [4,10,17,19].

Питання для самоконтролю

1. Які фактори сприяли зростанню соціально-економічних показників Японії у ХХ ст.?
2. Чи можна говорити про особливий менеджмент у японському бізнесі?
3. Охарактеризуйте бюджетну систему та бюджетний процес Японії.
4. Які особливості структури місцевих бюджетів та фінансового вирівнювання в Японії?
5. Яка динаміка розвитку фінансової системи країни в останні роки, причини великого бюджетного дефіциту?
6. Яка структурна будова та загальна характеристика окремих ланок фінансової системи Японії?
7. Охарактеризуйте організацію системи оподаткування у Японії.

✍ Тести для самоконтролю

1. Капіталовкладення і позики, що отримані японськими компаніями в рамках Програми державних позик та інвестицій:

- а) підлягають повному поверненню з нарахуванням відсотків;
- б) є безповоротними;
- в) підлягають поверненню без нарахування відсотків;
- г) підлягають терміновому поверненню з частковим нарахуванням відсотків.

2. Японський інвестиційний бюджет, тобто Програма фінансових інвестицій та позик розробляється:

- а) Бюджетною комісією;
- б) Урядом одночасно з підготовкою проекту «звичайного» поточного бюджету, але окремо від нього;
- в) Міністерством фінансів в рамках «звичайного» поточного бюджету;
- г) Управлінням економічного планування.

3. Фінансовий рік у Японії починається:

- а) 1 січня;
- б) 1 квітня;
- в) 1 вересня;
- г) 1 жовтня.

4. Відповідно до Конституції Японії виключне право розпоряджатися державними фінансами належить:

- а) бюджетній комісії;
- б) Управлінню економічного планування;
- в) Міністерству фінансів;
- г) Парламенту.

5. Підготовка проекту бюджету в Японії здійснюється:

- а) Міністерством фінансів і його департаментами;
- б) бюджетною комісією;
- в) Кабінетом міністрів;
- г) Управлінням економічного планування.

6. Проект бюджету в Японії направляється для узгодження в:

- а) Кабінет міністрів;
- б) бюджетну комісію, а потім – на розгляд Міністерству фінансів;
- в) Управління економічного планування, а потім – на розгляд Кабінету міністрів;
- г) Парламент.

7. Виконання бюджету в Японії здійснюється:

- а) бюджетною комісією;
- б) Міністерством фінансів та іншими міністерствами і відомствами;
- в) Управлінням економічного планування;
- г) не має правильної відповіді.

8. Місцеві податки у Японії характеризуються:

- а) прогресивністю;
- б) низькими ставками у порівнянні з іншими країнами;

в) ставки податків враховують рівень доходів платників;
г) множинністю і регресивністю.

9. Фізичні особи Японії сплачують такий податок як:

- а) прибутковий префектурний податок;
- б) місцеві прибуткові податки;
- в) податок на жителя;
- г) всі відповіді правильні.

10. У Японії бюджетна діяльність місцевих органів поділяється на наступні категорії:

- а) охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;
- б) освіта, соціальне забезпечення, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;
- в) охорона громадського порядку, громадські роботи, сприяння ринку зайнятості і розвитку промисловості й економіки;
- г) охорона громадського порядку, громадські роботи, освіта, соціальне забезпечення.

11. Коефіцієнти модифікацій застосовуються з метою:

- а) врахування збільшення видатків у залежності від густоти населення;
- б) коригування соціально-економічні, інституціональні та інші відмінності окремих територій;
- в) визначення базових фінансових потреб реальних територіальних органів влади;
- г) розрахунку витрат на утримання кожної галузі.

12. Система коефіцієнтів модифікацій включає наступні види коефіцієнтів:

- а) видові;
- б) зонально-кліматичні;
- в) демографічні;
- г) всі відповіді вірні.

13. З метою визначення витрат на утримання кожної галузі розраховують наступні коефіцієнти:

- а) коефіцієнти економії за масштабами;
- б) видові;
- в) спеціальні;
- г) коефіцієнти бюджетної прибутковості територій.

14. Коефіцієнти, що коригують соціально-економічні, інституціональні та інші відмінності окремих територій – це:

- а) демографічні коефіцієнти;
- б) коефіцієнти густоти населення;
- в) спеціальні;
- г) зонально-кліматичні.

Рекомендована література: основна [3,5,7,10], додаткова [5,6]

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

ТЕМА 5. ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

 Мета вивчення теми: дослідити основні елементи інституціональної структури Європейського Союзу; ознайомитись з основами організації та структурою бюджету Європейського Союзу; з'ясувати особливості організації бюджетного процесу та контролю у Європейському Союзі; засвоїти принципи організації системи оподаткування в ЄС та визначити напрями гармонізації податкового законодавства.

План лекції

1. Інституціональна структура ЄС: Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд, Економічний і Соціальний Комітети.
2. Організація, структура та динаміка бюджету Європейського Союзу.
3. Бюджетний процес та державний фінансовий контроль.
4. Принципи організації оподаткування в ЄС, напрями гармонізації податкового законодавства.

Основні терміни і поняття

Комісія Євросоюзу, Рада Євросоюзу, Європейський парламент, Суд ЄС, Європейський Омбудсмен, Рахункова палата, Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк, Комісія з економічних та соціальних питань, Європейська поліція, Євроюст.

Теоретичні відомості

1. Інституціональна структура ЄС: Європейський парламент, Рада, Комісія, Суд, Економічний і Соціальний Комітети.

Угода про утворення на базі Європейського співтовариства – Європейського політичного, економічного та валютного союзу (скорочена назва Європейський Союз – ЄС) підписана 12 країнами в м. Маастрихт (Нідерланди) 7 лютого 1992 р., ратифікована і набула сили з 1 листопада 1993 р. – офіційна дата народження ЄС.

Європейський Союз у даний час є одним з провідних економічних центрів сучасного світу, які здійснюють вплив на розвиток економічних відносин як на регіональному, так і глобальному рівнях. На сьогодні ЄС нараховує 27 країн-учасників. Завдання інтеграційних процесів країн-учасниць Європейського Союзу наведені на рис. 2.

Рис. 2. Завдання інтеграційних процесів Європейського Союзу

Основні чотири інститути Європейського Союзу закладені ще в 1952 р., коли було створено Європейське Об'єднання вугілля й стали, а ідея Європейської Ради ще навіть не передбачалася. Ці інститути, а саме: Асамблея, Рада, Комісія й Суд – з тих пір не змінювалися. Асамблея перетворилася в наднаціональний парламент, а Європейський Суд – у суперарбітра. У той же час роль Ради, що складає із представників урядів держав-членів, трохи знизилася, а роль Європейської Комісії як виконавчого органа істотно не змінилася. Такі переміни пояснюються тим, що споконвічно ідея об'єднання країн у Європейське Економічне Співтовариство, а нині – у Європейський Союз, носила наднаціональний характер. Відповідно ті інститути, які додавали до свого статусу наднаціональність, ставали більш впливовими [5].

Комісія Європейського Союзу (КЄС) - це виконавчий орган ЄС, що піклується про нормальну щоденну роботу організації. Єврокомісію вважають мотором європейської інтеграції, але її дії залежать від рішень країн-членів.

Комісари висуваються країнами-членами ЄС, призначаються Радою Міністрів, звичайно це досвідчені політики. Однак вони повинні діяти, виходячи з загальноєвропейських інтересів, і не лобіювати інтереси своєї країни.

Кожний з 25 комісарів відповідальний за свою галузь, наприклад, розширення чи сільське господарство. Старі наймогутніші країни ЄС (Велика Британія, ФРН, Італія та Франція) після приєднання в 2004 р. нових 10 країн-членів втратили право на двох своїх комісарів в Єврокомісії. Голову КЄС

обирають її комісари, але всі призначення затверджуються Європейським Парламентом.

КЄС – єдиний орган Євросоюзу, що може висувати законопроекти. Перш ніж внести на обговорення, вона повинна обговорити законопроект із зацікавленими групами й експертами, щоб забезпечити збереження інтересів Євросоюзу. Єврокомісія формує пропозиції – неважливо, чи нового законопроекту чи річного бюджету – і надає на розгляд Європарламенту та Раді міністрів, які можуть прийняти або відхилити їх.

Рада Європейського Союзу (Рада міністрів) – багатофункціональний орган влади на рівні міністрів національних урядів. Принцип консенсусу з липня 1987 р. замінений принципом кваліфікованої більшості із вступом у силу Єдиного європейського акта.

В залежності від питань порядку денного збираються міністри закордонних справ, сільського господарства, промисловості, транспорту тощо – всього близько 25 різних типів засідань Ради. Попри те, що склад Ради Міністрів змінюється, Рада є єдиною інституцією.

Головує в Раді відповідний міністр від країни, яка виконує наразі обов'язки Президента Ради ЄС. Підготовку рішень Ради здійснює Комітет постійних представників країн членів за допомогою робочих груп, сформованих з числа державних офіційних осіб країн членів. Організацію роботи Ради виконує Генеральний секретаріат Ради. Після того, як Амстердамська угода набрала чинності (1.05.1999 р.), Генеральний секретар діє як найвищий представник спільної зовнішньої політики та політики безпеки Союзу. Йому допомагає заступник Генерального секретаря, якого призначають одноставним рішенням Ради; він відповідає за роботу Генерального секретаріату.

Зустріч голів урядів країн ЄС називається Європейською радою. З 1974 р. вона стала верховним органом Європейського Союзу і забезпечує його основне політичне керівництво. Три, але не менше двох разів на рік вона проводить саміти, тобто наради глав держав та урядів країн-членів під головуванням держави-члена ЄС. Вибори нового голови відбуваються в червні-липні.

У роботі Ради міністрів беруть участь члени урядів окремих країн, голови кабінетів, посли й урядові чиновники середньої ланки. Останнім часом звичайними стали засідання галузевих міністерств. Рада у своїй діяльності спирається на Комітет постійних представників, що готує матеріал до засідання Ради та координує попередню роботу робочих груп. Багато рішень приймаються заздалегідь у профільних комітетах, а потім просто підписуються міністрами. На відміну від Єврокомісії, Рада міністрів – не наднаціональний, а міжнаціональний орган влади. Разом з Європарламентом Рада міністрів має повноваження по прийняттю нових законів та бюджету.

Європейський парламент – це єдиний орган ЄС, що обирається прямим голосуванням. Депутати Європейського парламенту (732 депутата замість 626 після розширення в 2004 р.) обираються в ході прямих виборів на п'ятирічний термін. Засідання парламенту проходять один раз на місяць у Страсбурзі в

Палаці Європи. Головує в Парламент президент, термін правління якого складає 2,5 роки.

Територіально Європейський парламент розділений між Брюсселем (робота в комітетах), Страсбургом (пленарні засідання) та Люксембургом (секретаріат). У Брюсселі парламентські комітети засідають два тижні на місяць і консультують Єврокомісію і Раду міністрів. У Європарламенті є повноваження спостерігати за діяльністю Єврокомісії, і це єдиний орган Євросоюзу, який має право звільняти комісарів КЄС та призначати нових.

Разом з Радою міністрів Європарламент приймає рішення по законодавчих питаннях та по витратах половини бюджету ЄС, затверджує бюджет ЄС. Відповідно до Маастрихтського договору повноваження парламенту розширені.

Суд ЄС (Європейський суд з прав людини) – вищий судовий орган за дотриманням правових норм, розташовується в Страсбурзі. Кожна країна представлена своїм суддею, що займає посаду протягом шести років і має право на переобрання. Він стежить за дотриманням права з інтерпретації і застосуванням норм договорів на території усього Євросоюзу. Суд розв'язує суперечки між державами-членами ЄС, між державами-членами ЄС і самим Європейським Союзом, між інститутами ЄС, між ЄС і фізичними або юридичними особами, готує експертні висновки і відповідає за попередні рішення (за клопотанням національного суду). Європейський Суд має право накладати великі штрафи на тих, хто не виконує його рішення.

Після того, як законопроект схвалений, Європейський суд стежить за тим, щоб він однаково інтерпретувався всіма членами ЄС і намагається згладити можливі протиріччя між європейським та національним законодавствами.

Європейський Омбудсмен – особа, яку призначає Європейський Парламент щоразу після виборів до Європарламенту на термін дії Парламенту. Омбудсмен уповноважений приймати скарги від громадян Союзу, або фізичних чи юридичних осіб, резидентів країн членів, про незадовільну діяльність установ або органів Співтовариства (за винятком Суду ЄС та Суду Першої Інстанції). Якщо Омбудсмен виявляє випадок незадовільного управління, він звертається до установи, про яку йдеться, проводить розслідування, шукає спосіб вирішення проблеми і, якщо необхідно, надсилає проект рекомендації, на яку згадана установа упродовж трьох місяців повинна дати відповідь у формі докладного звіту. Після закінчення кожного річного терміну перебування на посаді Омбудсмен надсилає до Європейського Парламенту звіт про свою роботу.

Рахункова палата розташовується в Люксембурзі. Була заснована Брюссельською угодою, щоб зробити витрати Євросоюзу більш раціональними. Відповідно до Маастрихтської угоди набула статусу повноправного інституту Євросоюзу.

Рахункова палата контролює правомірність і правильність доходів та видатків бюджету ЄС і заснованих у рамках ЄС інститутів, відповідає за дотримання економічної доцільності при виконанні бюджету, здійснює в

державо-членах перевірку коштів, представлених їм як субвенції, сприяє Парламенту і Раді в здійсненні ними бюджетного контролю й інформує про виявлені порушення.

Також палата дає свою оцінку фінансових наслідків законопроектів ЄС, спостерігає за бюджетом, перевіряє, чи правильно витрачаються гроші і намагається дати громадянам ЄС чітке уявлення про стан фінансів організації. Рахункова палата неодноразово повідомляла про шахрайство, неправильні виплати й інші випадки нецільового використання коштів.

Рахункова палата проводить протягом бюджетного року камеральні, а при необхідності і виїзні перевірки за місцем перебування інститутів та органів ЄС, у тому числі в окремих державах. В останньому випадку до перевірки залучаються національні рахункові палати чи аналогічні органи. Звіт Рахункової палати є основним документом на завершальному етапі бюджетного процесу: на його підставі Європарламент затверджує звіт Єврокомісії про виконання бюджету.

Ще п'ять органів складають частину інституціональної системи.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) створений згідно з Маастрихтською угодою, який діє в межах ЄС. ЄЦБ є емісійним банком із штаб-квартирою в Франкфурті-на-Майні. Він несе відповідальність за грошову політику в країнах Єврозони незалежно від розпоряджень урядів. Його головна мета - підтримка стабільності єдиної валюти євро та цін. Банк регулює ключові процентні ставки в тих країнах, що ввійшли в зону євро – разом з національними Центробанками. Він також визначає валютну політику інших країн стосовно євро.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) – є органом фінансування ЄС, діє з 1959 р. Він надає довгострокові позички для інвестицій, що сприяють гармонічному розвитку і поглибленню інтеграції ЄС. Позички надаються під однаковий відсоток, що забезпечує збалансованість керування позикою в частині погашення заборгованості. У Раді керівників банку – міністри фінансів країн-учасниць.

Комітет з економічних та соціальних питань заснований згідно з Угодою про створення Європейського Економічного Співтовариства у 1957 р. для того, щоб представляти інтереси різних економічних та соціальних верств населення. Штаб-квартира Комітету знаходиться в Брюсселі. Комітет складається з трьох однаково значимих груп, що представляють інтереси працедавців, робітників та представників окремих видів діяльності (таких як фермери, різні професії, представники споживачів, науковців та вчителі, кооперативів, сім'я, рух на захист довкілля). Наприклад, Загальний комітет сільськогосподарського співробітництва, Федерація союзів фермерів, Комітет постійних представників та ін. Відповідно до Єдиних європейських актів члени комітету призначаються на чотири роки за одностайним рішенням Ради, і цей термін може бути продовжений. Консультації з Комітетом обов'язкові при підготовці законодавчих актів ЄС у сфері функціонування внутрішнього ринку, освіти, захисту прав споживачів, захисту довкілля, розвитку регіонів та

вирішення соціальних питань. Крім того, Комітет може давати свої висновки і з власної ініціативи. Після того, як Амстердамська угода набула чинності, було розширено коло питань, з яких комітет надає консультації: це нова політика зайнятості, нове законодавство у соціальній сфері, державна система охорони здоров'я та рівні можливості для всіх. За консультаціями до Комітету може звертатися і Європейський Парламент. Рада міністрів та КЄС у випадку розбіжності пропозицій зобов'язані заслухати Комітет.

Комітет регіонів – консультативний орган Ради ЄС і Комісії, що розробляє висновки із всіх питань, що торкаються інтересів регіонів. Комітет складається з представників регіональних і місцевих органів, повністю незалежних у виконанні своїх обов'язків.

До внутрішніх установ ЄС належать ще декілька.

Відділ офіційних публікацій ЄС – організація публікації й розповсюдження документів, книг й інших матеріалів, підготовлених на всіх офіційних мовах Союзу в підрозділах й інститутах ЄС.

Відділ підбора кадрів для ЄС має сайт, де публікується список вакансій для різних структур ЄС, на які може претендувати будь-який громадянин ЄС. Кар'єру в структурі ЄС може зробити кожний, хто має бажання, уміння неординарно й глобально мислити, знання як мінімум трьох європейських мов.

В структуру Європейського Союзу входять також 15 децентралізованих організацій та агентства: Підтримка і розвиток суспільних підприємств, Професійна підготовка й трудове навчання, Гармонізація внутрішнього ринку ЄС (торговельні марки й промисловий дизайн). Контроль за лікарськими препаратами, використовуваними в медицині й ветеринарії. Моніторинг проявів расизму й ксенофобії та ін.

Крім того, список децентралізованих структур ЄС доповнюють структури єдиної зовнішньої політики й безпеки: Європейський інститут дослідження проблем безпеки й Супутниковий центр Європейського Союзу.

Європол (Європейська поліція). Конвенцію про створення Європолу було підписано в липні 1995 р.; вона набрала чинності 1 жовтня 1998 р. Аби співпраця поліції, як визначено в Розділі VI Угоди про Європейський Союз, швидше набула практичної форми, в 1995 р. було створено тимчасове управління Європолу з боротьби з наркотиками. Першочерговим завданням цього управління стала боротьба з торгівлею наркотиками та пов'язаним з нею відмиванням грошей. Пізніше до кола його функціональних обов'язків увійшли також боротьба з контрабандою радіоактивних речовин і ядерного палива, з нелегальною імміграцією та контрабандою автомобілів, а також виявлення шляхів відмивання грошей від усіх цих видів кримінального бізнесу. Боротьба проти торгівлі людьми також увійшла до повноважень управління. Європол, який перебрав на себе обов'язки Європейського управління з боротьби з наркотиками, почав діяти 1 липня 1999 р. і базується в Гаазі. Його повноваження поширюються також на боротьбу з тероризмом та підркою грошей. Згідно з Амстердамською угодою Європол виконує низку різних завдань: координація розслідувань, які проводять відповідні органи країн-

членів, проведення спеціалізованих експертиз з метою сприяння країнам-членам у боротьбі з організованою злочинністю та налагодження контактів з прокурорами і слідчими, які спеціалізуються на боротьбі з організованою злочинністю.

Євроюст – об'єднана прокуратура країн Євросоюзу, як наймолодша організація ЄС офіційно почала роботу з 29 квітня 2003 р. «Євроюст» – свого роду оперативний центр, що поєднує на рівних правах прокуратури і суди країн ЄС для боротьби з тероризмом та міжнародною злочинністю. «Євроюст» повинен стати доповненням до Європолу. Фінансування «Євроюста» буде здійснюватися спільно країнами-членами ЄС і Єврокомісією [11,12].

2. Організація, структура та динаміка бюджету Європейського Союзу

Всі надходження ЄС та його видатки включаються до бюджету Співтовариства на основі щорічних прогнозів. Втім, винятком з цього правила є покриття операційних витрат, пов'язаних з реалізацією положень Розділів V та VI Угоди про ЄС, яке може здійснюватися за рахунок країн членів. В основі бюджету Співтовариства покладено кілька принципів, зокрема [20]:

- принцип об'єднання (всі надходження і видатки зводяться разом у єдиному документі);

- принцип річного періоду (операції бюджету стосуються бюджетного року);

- принцип збалансованості (видатки не повинні перевищувати надходження);

- принцип одиниці обліку, за яким бюджет планується й виконується в євро і рахунки відображаються у євро;

- принцип універсальності означає, що загальний дохід може бути використаний для покриття загальних асигнувань бюджету, за винятком обмеженої кількості доходів, що виділяються на конкретні статті витрат. Всі доходи і витрати в повному обсязі складають бюджет без коригування у відношенні один до одного;

- принцип специфікації означає, що всі асигнування повинні здійснюватися з конкретною метою, щоб уникнути плутанини між ними;

- принцип раціонального управління фінансами базується на принципах економічності, ефективності та дієвості;

- принцип прозорості (відкритості), забезпечення доступності та надійності інформації про рахунки і реалізацію бюджетного процесу.

Комісія направляє попередній проект бюджету до Ради, яка разом з Європейським Парламентом наділена бюджетними повноваженнями. Від характеру витрат залежить, яка з цих двох установ визначатиме долю тієї чи іншої статті. Проте бюджет в цілому затверджується або відхиляється Європейським Парламентом.

👉 23 травня 2018 р. Європейська Комісія запропонувала проект бюджету ЄС на 2019 р. загальною сумою зобов'язань в 166 мільярдів євро, що на 3% більше, ніж в 2018 р., для інвестування в більш сильну і стійку економіку

Європи і просування солідарності і безпеки на території ЄС і за його межами. Це шостий бюджет в рамках поточного довгострокового бюджету ЄС на 2014-2020 рр., і він регулюється відповідно до встановлених обмежень. Він призначений для оптимізації фінансування існуючих програм, а також нових ініціатив та посилення додаткових переваг Європи відповідно до пріоритетів, поставленими перед Єврокомісією.

Дана пропозиція базується на умові, що Великобританія продовжить вносити фінансовий внесок і брати участь у виконанні бюджетів ЄС після виходу зі складу Європейського Союзу 30 березня 2019 р. і до кінця 2020 р. нарівні з державами-членами ЄС. Європейський Парламент та держави-члени ЄС спільно обговорять цю пропозицію. Раніше в цьому місяці Комісія висунула пропозицію про прагматичний і сучасному довгостроковому бюджеті на період 2021-2027 рр. [16].

Посилення європейської економіки. В цілому, майже 80 мільярдів євро у формі зобов'язань були виділені на підтримку економічного зростання в 2019 році. Вони розраховані і на ряд флагманських програм:

- 12,5 мільярдів євро (+ 8,4% в порівнянні з 2018 р.) на дослідження та інновації в рамках проекту «Горизонт 2020», в тому числі 194 мільйони євро на нове Європейське спільне підприємство з розгортання інфраструктури високопродуктивних обчислень;

- 2,6 мільярда євро на освіту в рамках програми Erasmus + (+ 10,4% в порівнянні з 2018 р.);

- 3,8 мільярда євро в рамках Європейського механізму взаємодії (+ 36,4% в порівнянні з 2018 р.);

- додаткова сума в 233,3 мільйона євро на Ініціативу щодо забезпечення зайнятості молоді в регіонах з високим рівнем безробіття, укупі з фінансуванням з боку Європейського соціального фонду.

За розрахунками Європейської Комісії, в 2019 році прискориться реалізація програм з політики зближення на 2014-2020 роки після надихаючих результатів минулого року при фінансуванні 57 мільярдів євро (+ 2,8% в порівнянні з 2018 р.), а фінансування сільського господарства буде стабільним на рівні близько 60 мільярдів євро (+ 1,2% в порівнянні з 2018 р.)

Безпека в ЄС і за його межами. Незважаючи на обмеження в довгостроковому бюджеті ЄС на 2014-2020 рр. Європейська Комісія максимально гнучко розподіляє бюджет, щоб упевнитися, що особливу увагу в цьому році буде приділено питанням міграції та прикордонного контролю:

- реформа Спільної європейської системи надання притулку для забезпечення ефективної, справедливої і гуманної політики надання притулку;

- нова система «Вхід-вихід» для посилення прикордонного контролю;

- зміцнення Європейської служби прикордонної і берегової охорони, Європейського агентства з питань надання притулку та інших служб, що регулюють прикордонний контроль і видачу віз;

- додаткова сума в 1,5 мільярда євро на механізм підтримки біженців в Туреччині, щоб продовжувати поставки їжі, організацію освіти і надання житла

тим, хто втік від воєн в Сирії або де-небудь ще (крім того, 500 мільйонів євро будуть виділені в рамках поточного бюджету на 2018 рік, у зв'язку з чим Комісія пропонує внести зміни в останнє речення);

– реалізація двох головних ініціатив – рамкових партнерських угод з країнами, що не входять в ЄС, в рамках Європейської порядку денного з питань міграції та Європейського фонду сталого розвитку для усунення ключових причин міграції.

Підтримка нових ініціатив. Крім закріплення минулих зусиль проект даного бюджету також передбачає підтримку нових ініціатив:

– 103 мільйони євро на **Європейський корпус солідарності**, що надає молоді можливість стати волонтером або працівником проектів в рідній країні або за кордоном;

– 11 мільйонів євро на створення **Європейської служби працевлаштування**, яка гарантує справедливу мобільність праці на внутрішньому ринку і спростить співпрацю між національними службами;

– 40 мільйонів євро на розширення **Програми підтримки структурних реформ** з упором на проведення структурних реформ в державах-членах ЄС;

– 245 мільйонів євро на створення **Програми розвитку європейської оборонної промисловості** для підтримки оборонної промисловості Європи і руху у напрямку до Європейського оборонного фонду;

– 150 мільйонів євро на зміцнення сил реагування на землетруси, пожежі і інші катастрофи в Європі за допомогою резерву потенціалу цивільного захисту на рівні ЄС, в тому числі на обладнання і групи rescEU;

– 5 мільйонів євро призначені для створення нової **Європейської прокуратури** для притягнення до відповідальності за міждержавні злочину, включаючи шахрайство, відмивання грошей і корупцію. Будуть прийняті подальші кроки для захисту фізичних і юридичних осіб від кібератак.

Загальна інформація.

Проект бюджету ЄС на 2019 рік складається з двох сум для кожної фінансується програми – із зобов'язань і платежів. «Зобов'язання» – це ресурси, які можуть бути узгоджені за контрактом в конкретному році, в той час як «платежі» відповідають реально виплачуються сумам. У запропонованому проекті бюджету ЄС на 2019 рік зобов'язання встановлені в обсязі 166 мільярдів євро (+ 3% в порівнянні з 2018 р.), а платежі становлять 149 мільярдів євро (+ 3% в порівнянні з 2018 р.).

В цілому, бюджет ЄС – це, в першу чергу, інвестиційний бюджет. Складаючи приблизно 1% від ВНД ЄС і близько 2% всіх витрат ЄС на загальносуспільні потреби, він призначений для того, щоб доповнювати національні бюджети і реалізовувати пріоритети, узгоджені державами-членами ЄС. Статті проекту Договору про вихід зі складу Європейського Союзу, узгоджені в ході переговорів між Великобританією і ЄС про фінансовий врегулювання, передбачають, що Великобританія продовжить «вносити фінансовий внесок і брати участь у виконанні бюджетів ЄС» нарівні з повноправними державами-членами Союзу протягом перехідного періоду.

➤ **Надходження до бюджету формуються з декількох джерел:** податки на продукти харчування, що імпортуються до ЄС; митні збори на імпорт несільськогосподарської продукції; частка податку на додану вартість (ПДВ), що стягується на національному рівні в країнах членах ЄС; внески країн членів відповідно до їхньої частки у спільному ВВП (ВНД) ЄС. Внески за рахунок ПДВ складають понад половину всіх надходжень ЄС. Європейське співтовариство вугілля і сталі має окреме джерело надходжень коштів завдяки стягуванню прямого податку на вугільні та сталеплавильні підприємства ЄС. ЄС не може запозичувати гроші або накопичувати дефіцит: бюджет приймається щорічно, і він має бути збалансованим.

Формування доходної та витратної частин бюджету ЄС здійснюється з урахуванням таких договірних обмежень:

- бюджет Союзу не повинен бути в дефіциті, а це означає, що дохід повинен покривати всі витрати;
- максимальний розмір витрат ЄС, відомий як «граничні ресурси», узгоджується між країнами-учасниками у багаторічних угодах.

Особливостями фінансів ЄС є те, що вони утворюються повністю за рахунок власних фінансових ресурсів, без обмеження інших видів джерел, а їх збором і передачею до бюджету ЄС займаються безпосередньо країни-учасники. З метою підтримки бюджетної дисципліни, Європейський Союз не приймає будь-які рішення, які можуть мати істотні наслідки для бюджету без надання гарантій щодо можливості фінансування в межах власних коштів Союзу. Ось чому принцип рівноваги надходжень та асигнувань на бюджетний рік є дуже важливим: запозичення для покриття будь-якого дефіциту бюджету, що може виникнути, не сумісні з власною системою ресурсів ЄС. Держави-члени повинні співпрацювати з Європейським Союзом у цьому напрямку.

👉 **Проект бюджету ЄС на 2021–2027 рр.**

Передбачається, що бюджет ЄС на період від 2021 до 2027 рр. складатиме майже 1,280 трлн євро і, таким чином, суттєво збільшиться, у порівнянні з попереднім періодом, навіть не зважаючи на вихід з ЄС Великобританії.

Одним з джерел фінансування Єврокомісія пропонує зробити систему торгівлі промисловими квотами на викид парникових газів, 20% доходів від яких повинні йти безпосередньо до бюджету ЄС. Крім того, джерелом прямого фінансування бюджету ЄС повинні стати відрахування від реформованої системи збору податку на прибуток корпорацій. Єврокомісія пропонує зафіксувати його на мінімальному рівні в 3% на всій території співтовариства. Також пропонується створити після 2020 року «фінансовий резерв союзу». Він витратиться на подолання наслідків надзвичайних подій, а також на надзвичайні ситуації в сфері безпеки і міграції. Розподіл бюджету між країнами буде схвалено після того, як Європейська комісія визначить всі критерії надання коштів. За неофіційними даними, якщо брати до уваги чинні критерії такого розподілу, з внесеними певними змінами, то сусід України – Польща – отримає на 8-10 млрд євро менше.

Особлива увага у проекті бюджету на 2021–2027 рр., з огляду на агресію Росії та зміну геополітичної мапи ЄС, що пов'язане з виходом Великобританії, надається питанням оборонної політики. Зокрема, проектом передбачено, що такі видатки зростуть на 40% – до 27,5 млрд євро в 2021-2027 роках, що складе близько 2% від загального бюджету ЄС в цьому періоді. У розділі «Безпека та оборона» передбачається планове використання консолідованих коштів ЄС на військові цілі, що раніше було можливим лише за надзвичайних обставин. Після виходу з ЄС Великобританії, яка дотепер постійно наполягала на дотриманні статті 41(2) Лісабонського договору, якою заборонялося використання коштів ЄС без одностайного схвалення членами Європейської Ради, питання вважатиметься спрощеним.

У майбутньому бюджеті ЄС пропонується запровадити пункт «військова мобільність» (іноді називається «військовим Шенгеном») з метою полегшити переміщення на континенті військ і обладнання. Визначено, що це необхідно для стримування зовнішньої агресії ворога. Для цього передбачено 6,5 млрд євро.

Європейський фонд оборони (European Defence Fund), створений в червні 2017 року, отримає 13 млрд євро. На виробництво крупної військової техніки, зокрема танків і вертольотів, Єврокомісія передбачила 8,9 млрд євро. На дослідження в області оборони, робототехніку та на створення безпілотних літальних апаратів (БПЛА) передбачено 4,1 млрд євро.

Привертають увагу також видатки на зовнішню політику ЄС. Зокрема, їх передбачають збільшити на чверть – до 123 млрд євро, значна частина призначатиметься для сприяння державам «безпосереднього сусідства» ЄС, включно з країнами Східної Європи і пострадянськими державами [16].

3. Бюджетний процес та державний фінансовий контроль.

В бюджетному процесі Європейського Союзу беруть участь Комісія ЄС, Рада міністрів і Парламент ЄС, утворюючи в сукупності так званий *бюджетний орган*, а також Розрахункова палата, яка здійснює бюджетний контроль.

➤ Бюджетний рік у Європейському Союзі починається 1 січня і закінчується 31 грудня, тобто збігається із календарним роком.

Процес розробки та прийняття бюджету починається 1 вересня і закінчується 31 грудня наступного року, тобто попереднього за бюджетний рік. На практиці органи мають в розпорядженні більш довші терміни, оскільки починаючи з 1977 р. застосовується так званий прагматичний план, узгоджений між трьома учасниками бюджетного органу ЄС.

Розробка та затвердження бюджетного плану

Бюджетний процес починається з представлення міністерствами та установами ЄС кошторисів їх фінансових потреб, тобто видатків та надходжень, як правило, до середини лютого в КЄС. Комісія оброблює їх, при необхідності коректує з урахуванням актуальних показників ВВП, середніх

показників зміни бюджетних планів держав-членів, рівня цін та складає попередній проект бюджетного плану.

Рада і Парламент до 1 травня приймають рішення про прийняття пропозицій Комісії, при цьому діють розпорядження про необхідну більшість голосів. Після рішення бюджетного органу починається власне бюджетний процес: КЄС затверджує проект попереднього плану і публікує огляд його основних показників, вона вправі внести послідуєчі поправки в попередній проект, направивши бюджетному органу відповідні листи.

Затвердження проекту бюджетного плану Радою

Попередній проект бюджету с супровідними матеріалами (коментарі та ін.) повинен бути представлений Раді та Парламенту не пізніше 1 вересня, а по прагматичному календарю – до 15 червня. Одночасно з слуханням в Раді проводиться процедура консультацій с делегацією Парламенту, Комітетом регіонів, Комітетом з економічних та соціальних питань. По закінченні консультацій Рада до 31 липня кваліфікованою більшістю голосів приймає рішення про затвердження проекту бюджетного плану.

Перше читання в Парламенті

В першій половині вересня прийнятий Радою проект бюджету подається в Парламент для розгляду в першому читанні. Бюджет може бути остаточно затверджений вже в першому читанні, якщо Парламент схвалить його протягом 45 днів, тобто в цей термін не внесе поправки в поданий проект. Оскільки норми вторинного європейського права не можуть змінити первинне право, даний термін починається з кінцевої, а не фактичної дати представлення проекту, тобто з 5 жовтня, навіть якщо проект був поданий раніше. В історії ЄС лише один раз був випадок затвердження плану бюджету на основі бездіяльності Парламенту, коли в 1987 р. Парламент відмовився від якого-небудь співробітництва з Радою в процесі прийняття додаткового бюджету, виразивши тим самим негативне ставлення до представленого плану.

Частіше Парламент в повній мірі використовує представленні йому повноваження. Пропозиції про внесення поправок в проект вносяться Комітетом по бюджету по узгодженню з іншими комітетами КЄС. Рішення про зміну величини обов'язкових видатків приймаються абсолютною більшістю голосів, які приймали участь в голосуванні, необов'язкових видатків – абсолютною більшістю голосів загального складу Парламенту.

Друге читання в Раді

Проект бюджету із змінами направляється до кінця жовтня Раді. Друге читання по проекту бюджету в Раді відбувається в порядку аналогічно застосованому в першому читанні. Проводяться консультації з делегацією Парламенту та іншими комітетами Комісії при необхідності з тим щоб виробити загальну позицію. Проект є остаточно прийнятий, якщо протягом 15 днів після отримання проекту Рада кваліфікованою більшістю голосів не відхилить поправки Парламенту чи не внесе в них зміни; в останньому випадку Рада одночасно вирішує питання про збереження колишнього показника величини видатків або установлення нового.

В зв'язку з особливостями розподілу повноважень між двох гілок бюджетного органу і для стримування росту бюджетних витрат по показнику обов'язкових видатків діють особливі правила. Для прийняття поправок Парламенту, які ведуть до загального росту видатків, Рада повинна затвердити їх кваліфікованою більшістю; в протилежному випадку вони вважаються відхиленими. Поправки, які не ведуть до росту обов'язкових видатків, не потребують затвердження Ради; кваліфікована більшість повинна бути навпаки, для їх відхилення. Прийняте Радою в другому читанні рішення про величину обов'язкових видатків є остаточним і може бути відхилено Парламентом тільки за допомогою відхилення проекту бюджету в цілому.

Друге читання в Парламенті, затвердження бюджетного плану

Якщо проект бюджетного плану не буде остаточним затверджений Радою в другому читанні, він знову представляється Парламенту, який на пленарному засіданні в середині грудня проводить друге читання. Оскільки Парламент вже не має змоги внести зміни в план обов'язкових видатків, значення цього етапу обмежується прийняттям або відхиленням пропозиції Ради відносно плану необов'язкових видатків, що потребує простої більшості складу Парламенту та кваліфікованої більшості в 3/5 поданих голосів. Таким чином відбувається остаточне прийняття бюджету.

На практиці, незважаючи на складний і тривалий процес узгодження, доопрацювання проекту та додаткові погоджувальні процедури, впроваджені за між інституціональною угодою 1988 р., усі розбіжності між органами ЄС по бюджетному плану до кінця усунути не вдається. Тому прийняття бюджету Парламентом в другому читанні відбувається лише після досягнення компромісу на додаткових переговорах «трійки» бюджетного органу.

Затвердження бюджету

Процес прийняття бюджетного проекту закінчується його затвердженням головою Парламенту. При цьому голова діє як представник обох частин бюджетного органу, оскільки затвердження бюджету можливо тільки після досягнення згоди Ради та Парламенту. С затвердженням бюджету виникають зобов'язання між державами-членами та ЄС: держави повинні представити КЄС відповідні грошові кошти з тим, щоб дати їй змогу почати виконання бюджету. Цьому зобов'язанню відповідає право вимоги уплати внесків, яке є у Союзу відносно держав-членів.

Наслідки не затвердження бюджету

Парламент як частина бюджетного органу ЄС має право відхилити проект бюджет при наявності суттєвих підстав. Питання про відхилення плану бюджету вирішується Парламентом на власний розсуд більшістю складом Парламенту та більшістю в 3/5 поданих голосів. Одночасно Парламент може поставити вимогу представити новий проект бюджетного плану. До теперішнього часу Парламент лише три рази використовував це право, а саме по відношенню до проектів бюджету 1974 та 1984 рр., а також коригувального та додаткового бюджету 1982 р.

Як правило, процес повертається на стадію попередню відхиленню проекту бюджету Парламентом в другому читанні. На користь такого рішення свідчить і особлива терміновість затвердження бюджету через близький початок нового бюджетного року. Таким чином, Рада проводить друге читання, затверджує з обліком поправок узгоджувальної Комісії новий проект та направляє його в Парламент.

Якщо до початку нового бюджетного року новий план ще не прийнятий, то для забезпечення продовження фінансування діяльності ЄС вводиться система тимчасового керування бюджетом, заснована на принципах 1/12 частини видатків попереднього бюджетного року та подвійного обмеження видатків. Тимчасове керування устанавлюється як при відхиленні бюджету, так і при іншій затримці процедури його прийняття.

Основна ідея правила 1/12 частини видатків попереднього бюджетного року в тому, що в умовах відсутності нового бюджету учасники бюджетних правовідносин керуються бюджетом, що втратив силу і набув характер надзвичайного бюджету. В поточному фінансовому році дозволяється щомісяця витратити до 1/12 частини коштів бюджету попереднього періоду. Це розпорядження поширюється як на суму сукупних видатків, так і на кожен окрему позицію, тобто перерозподіл коштів між окремими статтями видатків в умовах тимчасового керування бюджетом, по загальному правилу, не допускається.

Принцип подвійного обмеження полягає в тому, що видатки надзвичайного бюджету обмежені твердженнями не тільки попереднього, але й наступного бюджетного плану. В тих випадках, коли проект бюджету, який знаходиться в процесі розробки та прийняття передбачає менші порівняно з колишнім роком видатки, в надзвичайному бюджеті приймається до виконання 1/12 частина таких менших видатків. Таким чином, при тимчасовому управлінні застосовується два бюджетних плани, ні один з яких формально не має сили. Ці плани виступають не як діючі нормативні акти, а як джерело даних про величину гранично допустимих видатків, які проектуються на надзвичайний бюджет. Зміна показників видатків тимчасового бюджету в бік збільшення понад меж 1/12 частини потребує спеціального рішення Ради, а якщо таке збільшення торкається необов'язкових видатків – Парламенту.

Після укладання між інституціональної угоди в 1988 р. норми Договору, які регулюють тимчасове бюджетне управління, на практиці не застосовувалися. Органам ЄС вдавалося своєчасно до початку нового року розв'язати розбіжності та своєчасно прийняти новий бюджет [10].

Внесення змін та доповнень в бюджет

При виникненні надзвичайних та непередбачених обставин Комісія ЄС може прийняти рішення про необхідність зміни прийнятого бюджетного плану та розробити попередній проект коригувального та/або додаткового плану.

Коригувальним є бюджет в якому загальна величина видатків згідно з планом поточного року є незмінною або знижена. Додатковий бюджет, навпаки, передбачає підвищення сукупних видатків або містить нові статті

видатків без загального збільшення видаткової частини. На практиці складається єдиний коригувальний та додатковий бюджет, який приймається в тому ж порядку, що і щорічний бюджет.

Міжінституціональна угода ЄС 1988 р. внесла важливу поправку, яка стосується додаткового бюджету. Оскільки потреба в додатковому бюджеті виникає тільки коли виділені в регулярному бюджеті кошти виявляються майже вичерпаними, у Комісії, яка зв'язана контрольними цифрами перспективного фінансового плану, залишається мало можливостей для маневру. Тому ще до складання попереднього плану додаткового бюджету Комісія повинна ініціювати перегляд перспективного фінансового плану, на нових показниках якого буде засновуватися додатковий бюджет.

Незважаючи на те, що внесення в бюджет змін та доповнень розглядається як надзвичайна міра, вона має місце майже кожен рік. Особливо велике значення набула практика прийняття додаткових та коригувальних бюджетів в зв'язку з ростом видатків на економічну допомогу країнам Східної Європи, СНД, республік колишньої Югославії та Турції. У 2004 р. такі бюджети були прийняті в зв'язку з розширенням самого Європейського Союзу.

Виконання бюджету

Комісія ЄС здійснює виконання бюджету в рамках визначених в плані бюджету фінансових коштів згідно з принципами ефективності та економності. При цьому допускається перерозподіл на розсуд КЄС коштів між окремими розділами та позиціями плану. Іншим інститутам ЄС: Раді, Парламенту, Суду, Рахунковій палаті, Комітету з економічних та соціальних питань та ін. доручено виконання їх власних бюджетних планів; повноваження КЄС на них не розташовуються.

Комісія як юридична особа несе відповідальність за виконання бюджетного плану, на практиці вона доручає виконання відповідних функцій окремим особам. При цьому проводиться розмежування функцій та повноважень між розпорядником, виконавцем та контролером.

Оскільки Комісія не має повноважень стягувати кошти безпосередньо у платників, то з прийняттям бюджету у кожної державі виникає зобов'язання представляти в розпорядження КЄС відповідні суми для фінансування бюджету. Частина традиційних власних коштів (раніше 10 %, після розширення ЄС менше в 2-3 рази) залишається в розпорядженні держав, що їх зібрали як компенсація понесених адміністративних видатків. Касове виконання бюджету ЄС як в частині збору податкових та інших подібних платежів, так і в витрачанні коштів в значній мірі здійснюється органами управління держав-членів. Крім цього, саме на державах лежить головна відповідальність за запобігання та припинення протиправних дій, спрямованих проти фінансових інтересів Європейського Союзу.

Комісія кожний квартал представляє Парламенту та Раді поточні звіти, а за закінченням бюджетного року – звіт про виконання бюджетного плану з додатком аналізу виконання бюджету та реєстру майна і боргових зобов'язань

ЄС. Звіт та додатки подаються в Парламент, Раду та Рахункову палату не пізніше 1 травня наступного року.

В Європейському Союзі за часом здійснення розрізняється попередній, теперішній та наступний контроль, за складом органів, які втілюють його – внутрішній та зовнішній контроль сформований в триступінчасту систему бюджетного контролю. Вона включає в себе внутрішній контроль окремих органів ЄС та зовнішній контроль, який здійснюється Рахунковою палатою, а також Парламентом та Радою. Обидва види зовнішнього контролю взаємозалежні і доповнюють один одного, оскільки щорічні та спеціальні звіти Рахункової палати чинять сильний вплив на рішення Парламенту в розрахунковій сфері.

Внутрішній контроль здійснюється фінансовими контролерами, які слідкують за усіма діями по виконанню бюджету. Згідно з ст. 20 «Положення про бюджет» в кожному інституті ЄСзначається незалежний фінансовий контролер, якому при виконанні їм своїх зобов'язань надає сприяння підлеглий йому контролер або група контролерів. Основні завдання контролера складаються в забезпеченні попереднього та поточного контролю фінансової діяльності відповідного органу, в т. ч. розподілу та класифікації коштів, які витрачаються, обчислення та стягування доходів бюджету. Видання розпоряджень або здійснення заходів, які мають фінансові наслідки, потребують згідно з нормою ст. 28 «Положення про бюджет» візу контролера, яка підтверджує відповідність даного рішення бюджетним нормам, його економічну доцільність, а також факт асигнування коштів для його виконання. Наявність візи є умовою дійсності рішень по виконанню бюджетного плану.

Зовнішній контроль, який здійснює Рахункова палата протягом бюджетного року включає камеральні, а при необхідності виїзні перевірки за місцем знаходження інститутів та органів ЄС в окремих країнах. В останньому випадку до перевірки залучаються національні рахункові палати або аналогічні органи. Звіт Рахункової палати ЄС є основним документом на завершальному бюджетного процесу: на його підставі Парламент затверджує звіт КЄС про виконання бюджету.

Зовнішній контроль в бюджетній сфері, який здійснюють Парламент та Рада носить політичний характер. В рамках поточного контролю Комітет по бюджету Парламенту розглядає квартальні звіти Комісії ЄС про виконання бюджету. Основним завданням Парламенту є затвердження звіту про виконання бюджету минулого року. Цей акт Парламенту звільняє КЄС від відповідних обов'язків та завершує бюджетний процес в Європейському Союзі.

4. Принципи організації оподаткування в ЄС, напрямки гармонізації податкового законодавства.

Європейський Союз не нормує податковий тягар у країнах-членах ЄС. Є держави, де податкові ставки вищі або нижчі за ставки нових країні, що вступили в Євросоюз. В ЄС встановлені мінімальні рівні податку з обороту й акцизних платежів, оскільки в даному випадку при наявності занадто великих

розходжень довелося б здійснювати перевірку товарів на границях. Якщо ж країна, будучи членом ЄС, побажає знизити податковий тягар своїх жителів, то для цього є різні можливості як у частині податкових платежів, для яких у ЄС установлені мінімальні розміри (наприклад, податок з обороту, передбачений для продовольчих продуктів, води, високотехнологічних послуг і т. п.), так і в частині окремих галузей оподаткування, не регульованих Європейським Союзом (наприклад, прибутковий і соціальний податок; розмір доходів, не оподатковуваних податками).

☝ Можна виділити кілька загальних напрямків податкової політики, проведених в останнє десятиріччя в європейських країнах і які мають регулюючий характер: по-перше, зниження податкових ставок при одночасному скороченні податкових пільг з метою стимулювання економіки та забезпечення ефективного розподілу ресурсів; по-друге, зменшення прогресивності та перехід до помірковано пропорційного оподаткування доходів; по-третє, підвищення, відповідно до концепції нейтральності, ролі непрямих податків; по-четверте, регулювання зовнішніх ефектів, наприклад, стимулювання споживання екологічно чистіших видів палива; по-п'яте, стимулювання окремих пріоритетних секторів економіки, зокрема, дрібного бізнесу, внутрішньо фірмових досліджень і розробок, а також створення пільгових ощадних схем.

☝ У євросоні співвідношення податків до ВВП за рік знизилося з 41,5% до 41,4%. Зазначається, що податковий тягар в ЄС і євросоні не збільшився вперше з 2010 року.

У країнах Європейського Союзу в середньому співвідношення податків і соціальних внесків до ВВП в 2018 році становило 40% і залишилося на рівні 2014 року.

Найбільше в ЄС співвідношення податків і ВВП зареєстровано у Франції (47,9%), Данії (47,6%), Бельгії (47,5%), Австрії (44,4%), Швеції (44,2%), Фінляндії (44,1%) та Італії (43,5%). Порівняно з 2014 роком, у 2018-му цей показник зріс у більшості країн ЄС, а знизився лише у семи країнах, найбільше - в Ірландії (з 29,9% до 24,4%) та Данії (50,3% до 47,6%).

Найнижчі податкові збори минулого року були в Ірландії (24,4%), Румунії (28%), Болгарії (29%), Литві (29,4%) та Латвії (29,5%).

Але треба робити інші висновки: в Європі в середньому податки становлять близько 40 % ВВП, а рівень безробіття досягає 10 %, при цьому в США і Японії, де податковий тягар не перевищує 30 % ВВП, безробіття майже в два рази нижче.

Прийняті або запропоновані на розгляд Ради ЄС заходи стосуються тільки принципів системи оподаткування і податкової бази, процентна ж ставка як більш гнучкий елемент залишається в підпорядкуванні національної влади. Зусилля органів ЄС зосередилися на двох головних напрямках: на гармонізації ставок ПДВ і впровадженні акцизних зборів; на уніфікації податків на доходи від цінних паперів і депозитів у банківських установах.

У більшості європейських країн максимальні надходження в бюджет забезпечують особисті прибуткові податки, при цьому в Данії за рахунок цього податку формується більше половини всіх податкових надходжень.

👉 Податки на прибуток корпорацій становлять значно меншу в порівнянні з особистими прибутковими податками частку державних доходів. Старі європейські країни-члени ЄС можна розділити на три групи в залежності від діючих у них систем оподаткування прибутку, які розрізняються за способами оподатковування частки, що розподіляється, і частки, що не розподіляється:

1) у Нідерландах, Швеції, Люксембурзі та Іспанії діє класична система, відповідно до якої частина прибутку, що розподіляється, і частина прибутку, що не розподіляється, обкладаються за єдиною ставкою, що призводить до подвійного оподатковування доходу (ця система також діє в США, Швейцарії, Австралії і Новій Зеландії);

2) у Великій Британії, Франції, Бельгії, Данії, Ірландії, Італії застосовується так звана система умовного нарахування, при якій до всього прибутку застосовується єдина ставка податку, але при виплаті дивідендів сплачена компанією частка податку акціонерам компенсується (нині ця система, яка діє також в Канаді зазнає серйозної критики, оскільки, з одного боку, надає можливості для маніпуляцій з акціями та дивідендами, з іншого боку, створює перешкоди для діяльності ТНК);

3) в Австрії, Фінляндії, Греції вищезазвані частини прибутку обкладаються за різними ставками, аналогічна система використовується в Норвегії та Японії.

ФРН складно віднести до якої-небудь групи, оскільки тут застосовується комбінована система: ставки податку на частини прибутку різні, але при цьому кінцеві акціонери одержують компенсацію при розподілі дивідендів.

У Європейському Союзі встановлено, що розміри пенсій і більшості соціальних видів матеріальної допомоги (по догляду за дитиною, по безробіттю, у зв'язку з нещасливим випадком на виробництві, по інвалідності, у зв'язку з утратою годувальника) повинні складати не менш 40 % від розміру середньої заробітної плати простого робочого чоловічої статі. Але частка надходжень від внесків на соціальне страхування істотно відрізняється по країнах. Вони є основним джерелом доходів бюджетів країн у Франції, ФРН, Іспанії й Австрії. В Данії, навпаки, займають незначне місце і компенсуються надходженнями від податків на доходи [21].

Значну частину державних доходів у всіх країнах ЄС формують непрямі податки – ПДВ та акцизи. Цей вид податків домінує в Ірландії та Португалії. Висока роль податку на додану вартість, що діє у всіх країнах ЄС, є характерною рисою європейських податкових систем.

👉 Середня ставка ПДВ в ЄС складає 21,5%, в країнах Єврозони – 20,8%; пільгові ставки встановлені на продукти харчування, ліки і т. д. (4-9 %); підвищені – на паливо, бензин та алкоголь. Такі рамки були обрані не

випадково. Досвід США показує, що відхилення ставок податку на 5 пунктів істотно не впливає на конкуренцію між сусідніми країнами. В умовах ЄС для вільної дії ринкових сил досить обмежити розбіжність $\pm 2,5$ пункти. Наприклад, якщо середня ставка відсотка на будь-який товар становить 16,5 %, то це значить, що в країнах-учасниках одночасно може діяти до п'яти різних податкових ставок.

Найвищий рівень непрямого оподаткування характерний для скандинавських країн (25% у Данії та Швеції, 24% у Фінляндії), а також для Угорщини, Хорватії, Греції (27%, 25% та 24% відповідно). Найнижчий рівень оподаткування ПДВ в Люксембурзі (17%), на Мальті (18%), в Німеччині та на Кіпрі (19%) (рис. 3).

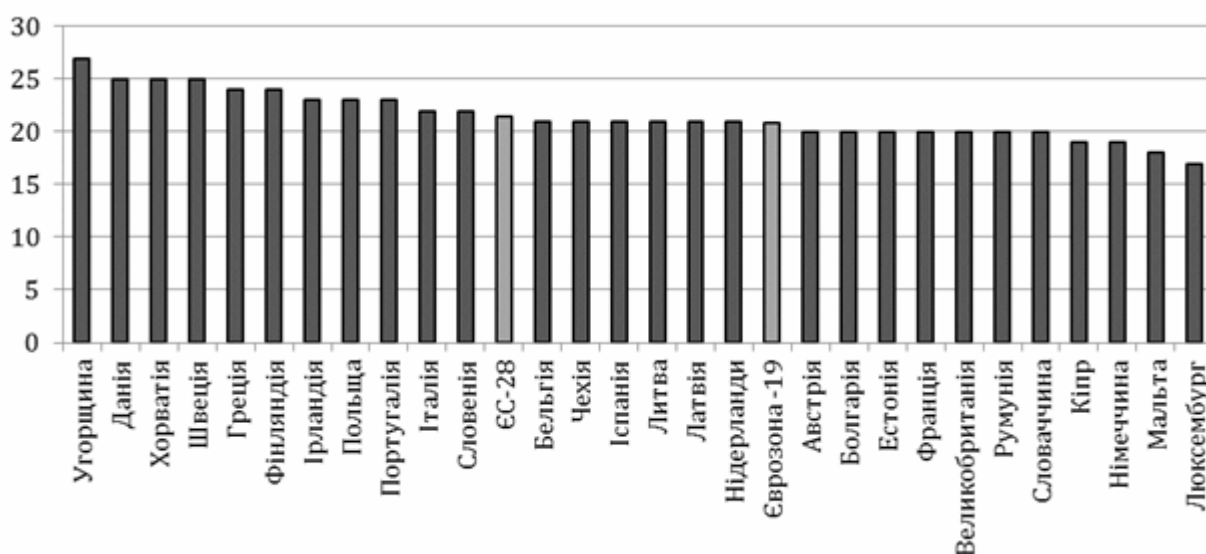

Рис. 3. Базові ставки ПДВ в країнах ЄС у 2016 р. [21]

Окрім базової ставки ПДВ, до певних груп товарів і послуг застосовуються пільгові знижені ставки. Допустимий перелік таких товарів і послуг в країнах ЄС закріплюється Директивою ЄС з ПДВ (Directive 2006/112/EC) і включає: продовольчі товари замітники харчових продуктів; фармацевтичні вироби; медичне обладнання та прилади для інвалідів; перевезення пасажирів та їх багажу; книги, газети і журнали, за винятком рекламних матеріалів; вхідні квитки на відвідування шоу, театрів та інших культурних заходів і споруд; прийом радіо- і телевізійних послуг; будівництво, ремонт і зміна житла, як частина соціальної політики; постачання товарів і послуг, призначених для використання в сільськогосподарському виробництві; розміщення у готелях та інших аналогічних установах; поставки товарів та послуг організацій із забезпечення соціального добробуту в країнах ЄС; ритуальні послуги; надання медичної та стоматологічної допомоги; послуги з прибирання вулиць, збору сміття та переробки відходів тощо.

👉 Важливе місце в податковій системі ЄС серед непрямих податків займають **акцизні платежі**. Підакцизними товарами в європейських країнах є алкогольні напої, тютюнові вироби, енергетичні продукти (нафтопродукти, газ,

електрична енергія, кокс, вугілля). Для гармонізації податкового законодавства стосовно встановлення та стягнення акцизних податків в країнах ЄС були узгоджені наступні законодавчі положення: мінімальні ставки акцизів; перелік можливих винятків при оподаткуванні; загальні правила виробництва, зберігання та переміщення підакцизних товарів на території ЄС.

У багатьох країнах ЄС легкові автомобілі також відносяться до підакцизних товарів, проте в регулювання їх оподаткування та порядку реєстрації допускаються суттєві відмінності. Рекомендації Єврокомісії з цього питання містять положення щодо недискримінаційного стягнення акцизів на автомобілі, спрощення умов для їх міжкордонного прокату та уникнення подвійного оподаткування при перетині кордону.

До встановлення і стягнення прямих податків, що включають, насамперед, особисті податки та податки з корпорацій, застосовується інший, відмінний від непрямого оподаткування, підхід. Кожна країна Європейського Союзу уповноважена самостійно вирішувати, які прямі податки встановлювати та за якими умовами проводити оподаткування доходів, прибутків і майна. Водночас, загальними принципами, які повинні бути дотримані при формуванні внутрішньої політики у сфері прямого оподаткування, є уникнення дискримінації і подвійного оподаткування та сприяння мобільності населення.

У загальному випадку при переїзді до іншої країни, здійсненні інвестицій, створенні дочірніх підприємств або успадкуванні майна з іншої країни, фізичні особи та підприємства стикаються з проблемами складного механізму адміністрування податків або одночасного їх стягнення у декількох країнах. Щоб звести до мінімум подібні випадки між багатьма країнами ЄС укладені двосторонні угоди щодо уникнення подвійного оподаткування. Звичайно, такі угоди не можуть охопити всі варіанти ситуацій, що виникають при транскордонному оподаткуванні, і тоді необхідне втручання Єврокомісії та розробка пропозицій по узгодженню ситуації урядами задіяних країн або передача справи на судовий розгляд у разі виявлення податкової дискримінації чи порушення законодавства ЄС [4].

✎ Для більшості країн ЄС характерно встановлення прогресивної шкали **оподаткування доходів громадян**, коли до більших за обсягами доходів застосовуються вищі ставки податків. Пропорційна шкала, за якої розмір ставки не залежить від величини бази оподаткування, діє лише у деяких східноєвропейських країнах (Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литві, Угорщині та Румунії). При цьому у Чехії, окрім основного податку в 15%, встановлено додатковий податок у розмірі 7% на доходи, що в 4 рази перевищують розмір середньої заробітної плати.

Аналізуючи загальний рівень ставок особистого оподаткування в країнах ЄС, можна відмітити наявність суттєвих відмінностей між ними. Так, якщо у Швеції максимальна ставка ПДФО складає 57%, то у Болгарії – лише 10%. В цілому найвищі ставки особистого оподаткування характерні для скандинавських країн, а також Португалії, Бельгії, Нідерландів, найнижчі – для східноєвропейських країн, які мають пропорційну шкалу оподаткування.

Усереднена по країнам ЄС ставка податку на доходи фізичних осіб станом на початок 2016 р. становить 39,3% (рис. 4).

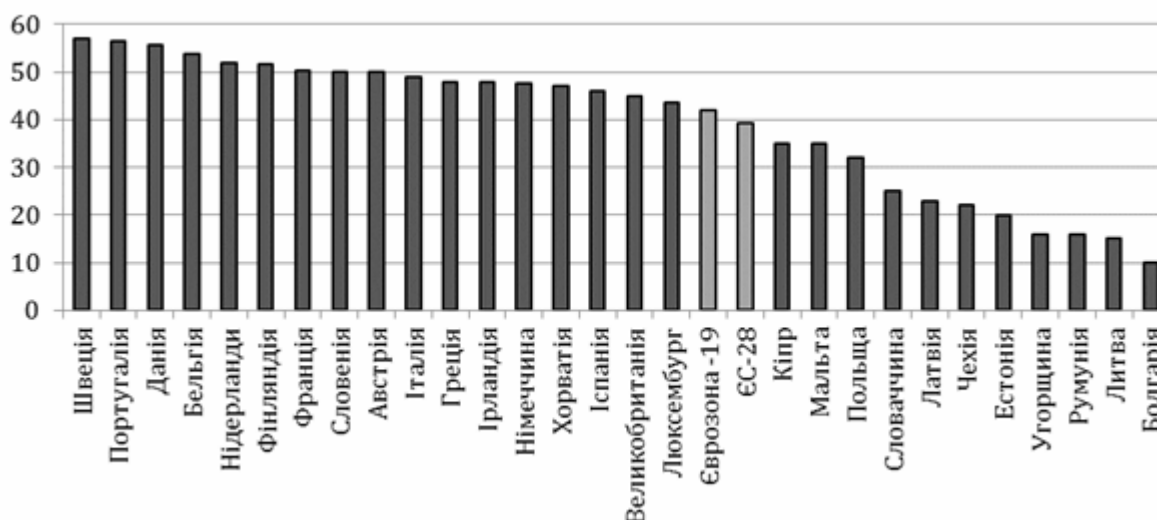

Рис. 4. Максимальні ставки оподаткування доходів фізичних осіб в країнах ЄС у 2016 р. [21]

Окрім рівня податкових ставок, відмінності в оподаткуванні доходів фізичних осіб в ЄС проявляються в особливостях оподаткування майна, капіталу, у тому числі доходів від здачі в оренду активів, отримання дивідендів, відсотків, а також у встановленні податкових пільг зі сплати даного податку.

Аналогічно оподаткуванню доходів громадян, у встановленні законодавчих вимог до прямого оподаткування прибутків і доходів юридичних осіб національні уряди наділені достатньою свободою дій і самостійністю вибору податкової політики за умови дотримання принципів уникнення податкової дискримінації і забезпечення вільного руху товарів і послуг. Розбіжності у встановленні максимальних граничних ставок податків у країнах ЄС є достатньо суттєвими. Так, у Франції, на Мальті та в Бельгії вони найвищі і досягають відповідно 38%, 35% та 34%. Найбільш ліберальними в оподаткуванні прибутку підприємств є Болгарія, Кіпр, Ірландія: максимальні ставки даного податку складають 10% в Болгарії та 12,5% в Ірландії та на Кіпрі (рис. 5).

Для підприємств малого та середнього бізнесу у деяких країнах ЄС діють спрощені системи оподаткування та встановлені знижені ставки податку на прибуток, зокрема: в Іспанії (25% замість основної ставки 28%), Бельгії (24,98%, 31,93% та 35,54% залежно від розміру доходу), Франції (15% замість 38%), Угорщині (16% замість 20,6%), Латвії (9% замість 15%), Литві (5% замість 15%), Португалії (17% замість 29,5%).

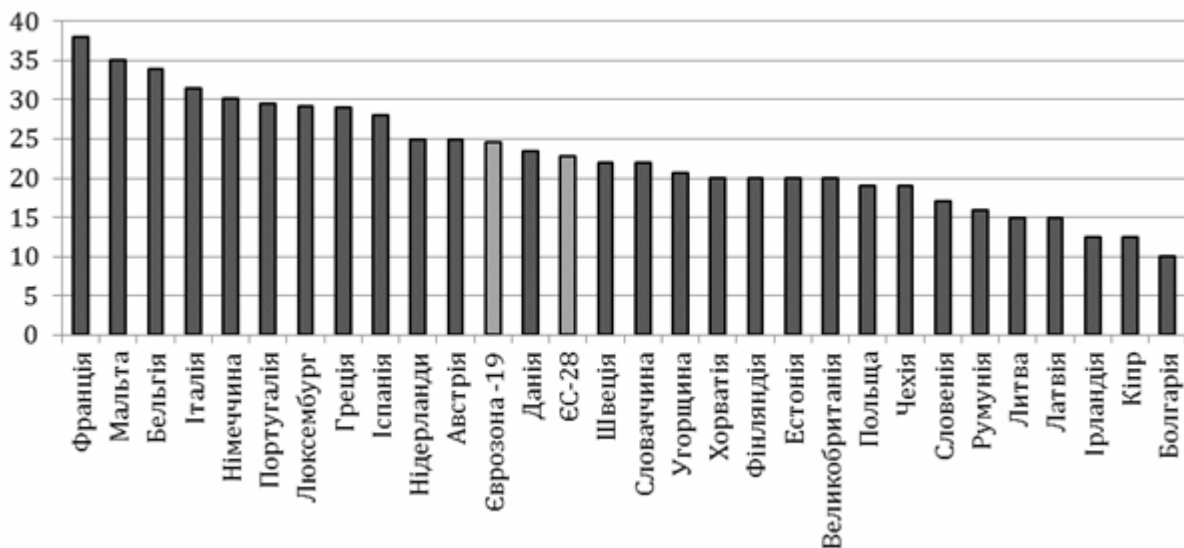

Рис. 5. Максимальні ставки оподаткування прибутку юридичних осіб в країнах ЄС у 2016 р. [21]

Незважаючи на суттєву автономію урядів в оподаткуванні бізнесу, у даній сфері існує ряд питань, вирішення яких винесене на спільних розгляд Єврокомісії та країн ЄС. Перш за все, вони стосуються проблем ухилення від оподаткування та подвійного оподаткування.

Перспективний напрямок роботи Європейської комісії у сфері корпоративного оподаткування на сучасному етапі вбачається у формуванні загальної консолідованої бази корпоративного податку (common consolidated corporate tax base – CCCTB), яка дозволить підприємствам, що працюють на території ЄС, керуватися єдиними правилами при розрахунку суми оподаткованого прибутку. З одного боку, це забезпечить суттєве спрощення фінансової роботи економічних суб'єктів, що функціонують у декількох країнах ЄС; з іншого – може виступити дієвим інструментом протидії уникненню та ухиленню від оподаткування [17].

Центральними проблемами оподаткування в країнах ЄС на сучасному етапі є податкове шахрайство та ухилення від сплати податків. Додаткові ризики виникнення зазначених проблем в ЄС пов'язані із наявністю відмінностей в податковому законодавстві країн-учасниць, що створює потенційні можливості для «агресивного податкового планування» суб'єктів господарювання з метою мінімізації податкових платежів. Враховуючи транскордонний характер уникнення і ухилення від оподаткування, вирішенню даних проблем приділяється значна увага не лише на національному, але й на загальноєвропейському та міжнародному рівнях [17].

Питання для самоконтролю

1. Поясніть причини інтеграційних процесів у Європі.
2. Які функції виконують загальноєвропейські інститути, що входять у ЄС?

3. За рахунок яких коштів формується бюджет ЄС і на які цілі витрачається?

4. Яка податкова політика ЄС?

5. Розкажіть про роль ЄС у сучасному світі. Наведіть переваги та недоліки для «старих» та «нових» країн об'єднаної Європи у зв'язку з розширенням своїх кордонів.

6. Які перспективи має Україна у відносинах з міжурядовими організаціями та інтеграційними угрупованнями?

Тести для самоконтролю

1. Контролює правомірність і правильність доходів та видатків бюджету ЄС і заснованих у рамках ЄС інститутів, відповідає за дотримання економічної доцільності при виконанні бюджету, здійснює в державах-членах перевірку коштів, представлених їм як субвенції, сприяє Парламенту і Раді в здійсненні ними бюджетного контролю й інформує про виявлені порушення:

- а) Рахункова палата ЄС;
- б) Європарламент;
- в) Єврокомісія;
- г) Європейський центральний банк.

2. Рахункова палата ЄС розташована в:

- а) Лондоні;
- б) Стразбурзі;
- в) Люксембурзі;
- г) Мюнхені.

3. Штаб-квартира Європейського центрального банку (ЄЦБ), що створений згідно з Маастрихтською угодою, розташована в:

- а) Лондоні;
- б) Стразбурзі;
- в) Люксембурзі;
- г) Франкфурті-на-Майні.

4. Головна мета Європейського центрального банку:

- а) представляти інтереси різних економічних та соціальних верств населення;
- б) підтримка стабільності єдиної валюти – «євро» та цін;
- в) відстоювати інтереси регіонів;
- г) підтримка і розвиток суспільних підприємств;
- д) усі відповіді правильні.

5. Комітет з економічних та соціальних питань, заснований згідно з Угодою про створення Європейського Економічного Співтовариства у 1957 р. для того, щоб:

- а) представляти інтереси різних економічних та соціальних верств населення;
- б) підтримувати стабільність єдиної валюти – «євро» та цін;
- в) відстоювати інтереси регіонів;
- г) підтримувати і розвивати суспільні підприємства;

- д) усі відповіді правильні.
6. Основним документом на завершальному етапі бюджетного процесу ЄС є:
- а) звіт Єврокомісії;
  - б) звіт Комітету з економічних та соціальних питань;
  - в) звіт Рахункової палати;
  - г) звіт Європейського центрального банку.
7. Причинами розвитку інтеграційних процесів є:
- а) інтернаціоналізація господарського життя;
  - б) посилення міжнародної спеціалізації і кооперування виробництва;
  - в) переплетення капіталів;
  - г) протиборство центрів суперництва на світових ринках;
  - д) валютна нестабільність;
  - є) усі відповіді вірні.
8. Європейський центральний банк (ЄЦБ), створений згідно з Маастрихтською угодою, є:
- а) інвестиційним банком;
  - б) емісійним банком;
  - в) іпотечним банком;
  - г) промислово-інвестиційним банком.
9. Штабквартира Комітету з економічних та соціальних питань, що заснований згідно з Угодою про створення Європейського Економічного Співтовариства у 1957 р., знаходиться в:
- а) Лондоні;
  - б) Стразбурзі;
  - в) Брюсселі;
  - г) Франкфурті-на-Майні.
10. Єдиний орган Євросоюзу, що може висувати законопроекти, – це:
- а) Європейське Економічне Співтовариство;
  - б) Європейський центральний банк (ЄЦБ);
  - в) Рахункова палата;
  - г) Комісія Європейського Союзу (КЄС).
11. В основі бюджету Європейського Економічного Співтовариства покладено кілька принципів, зокрема:
- а) принцип об'єднання (всі надходження і видатки зводяться разом у єдиному документі);
  - б) принцип річного періоду (операції бюджету стосуються бюджетного року);
  - в) принцип збалансованості (видатки не повинні перевищувати надходження);
  - г) усі відповіді правильні.

Рекомендована література: основна [4,7,8], додаткова [4,8]

ТЕМА 6. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

 Мета вивчення теми: засвоїти особливості організації фінансової системи Великої Британії; дослідити принципи організації податкової системи Великої Британії; ознайомитись з основами організації фінансової системи Франції; з'ясувати особливості організації фінансової системи Франції; дослідити основи організації і функціонування фінансової системи Німеччини; засвоїти особливості податкової системи Німеччини.

План лекції

1. Фінансова система Великої Британії.
2. Податкова система Великобританії та її особливості.
3. Фінансова система Франції.
4. Податкова система Франції та її особливості.
5. Фінансова система Німеччини.
6. Податкова система Німеччини та її особливості.

Основні терміни і поняття

Ланки фінансової системи Великої Британії, система державних фінансів Великої Британії, видатки та доходи державного бюджету Великої Британії, види податків Великобританії, бюджетна система Франції, доходи і витрати державного бюджету Франції, місцеві та приєднані бюджети Франції, види податків Франції та порядок їх нарахування, бюджетний процес у Німеччині, спеціальні урядові фундації у Німеччині, організація податкової системи Німеччини.

Теоретичні відомості

1. Фінансова система Великої Британії.

Система державних фінансів Великобританії складається з:

- бюджету центрального уряду;
- місцевих бюджетів;
- спеціальних позабюджетних фондів;
- фінансів державних корпорацій.

Головну роль у складі державних фінансів відіграє бюджет центрального уряду (центральный бюджет Великобританії), який виконується у розрізі двох частин:

- консолідованого фонду (рахунку поточних надходжень і видатків), через який перерозподіляється основна частина ресурсів державного бюджету;
- національного фонду позик (бюджету капіталовкладень).

Консолідований фонд – спеціальний рахунок Міністерства фінансів Великобританії в Банку Англії. Основними доходами консолідованого фонду є податки, за рахунок яких формується близько 95% цієї частини бюджету. Із

консолідованого фонду здійснюються переважно видатки поточного характеру, а також витрати постійного обслуговування, які не затверджуються парламентом (кошти, що спрямовуються у національний фонд позик для сплати відсотків за державним боргом, витрати за цивільним листом (видатки на утримання королеви) [5,17].

Видатки Консолідованого фонду включають дві групи:

- видатки щорічно затверджені Парламентом;
- видатки з Консолідованого фонду для постійного обслуговування, не розглянуті в Парламенті.

У затвердженні входять основні витрати: військові асигнування, що підрозділяються на прямі і непрямі військові витрати; цивільні статті, у яких відбиваються витрати на промисловість, сільське господарство та інші галузі, утримання апарату управління, соціальні витрати, субсидії місцевим органам влади і країнам, що розвиваються.

До видатків з втручання в економіку належать і витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) – 0,6 %.

У видатках на соціальні цілі 15 % припадає на пенсії, 11 % – на допомогу особам з низькими доходами та по безробіттю, 13 % – на медичне обслуговування, 4 % – на всі інші витрати.

Видатки на утримання державного апарату управління включають: витрати на утримання органів законодавчої і виконавчої влади, суду, прокуратури, поліції, різних міністерств і відомств.

Видатки для постійного обслуговування включають:

- відсотки по державному боргу – у 2017 р. – 87,7% від ВВП (ВВП – 2,622 трл.USD) (ці кошти передаються в Національний фонд позик і виплачуються з нього);

- витрати по цивільному листу (утримання Королеви та її найближчих родичів).

Друга частина бюджету Великої Британії – Національний фонд позик, за яким відбиваються витрати на капітальні вкладення.

Дохідна частина Національного фонду позик створюється за рахунок відсотків, які надходять від державних корпорацій та місцевих органів влади за надані Казначейством довгострокові кредити, прибутки емісійного департаменту Банку Англії, коштів, наданих з Консолідованого фонду для постійного обслуговування.

Видатки Національного фонду позик включають відсотки по державному боргу та керуванню ним, довгострокові кредити на капітальні вкладення державним корпораціям і місцевим органам влади.

Другу ланку фінансової системи Великобританії складають місцеві фінанси.

Основою місцевих фінансів є місцеві бюджети – бюджети графств і округів. За їх рахунок місцева влада забезпечує комплексний розвиток територій.

Місцева влада у Великобританії має чотири основні джерела доходів:

- субсидії центрального уряду (близько 11% витрат поточного бюджету держави);
- податок на житло;
- тарифи на рухоме майно;
- різні збори і доходи від продажу ліцензій та ін.

Близько 75% витрат (крім зборів і продаж) фінансується за рахунок урядових субсидій і тарифів на рухоме майно.

Останньою ланкою фінансової системи Великобританії є фінанси державних підприємств: державних корпорацій, змішаних і відомчих підприємств. Фінансові відносини цієї ланки фінансової системи представлені в основному фінансовими взаємозв'язками з державним бюджетом, які проявляються, з одного боку, у сплаті податку на прибуток корпорацій і процентів за отримані у Казначействі кредити з капітального бюджету, а з другого – включають отримання ними коштів з бюджету на модернізацію виробництва та інші цілі [5,7].

Бюджет Великобританії 2018-2019 рр. включає витрати на рівні £828.6 млрд. фунтів стерлінгів. Співвідношення витрат центрального Уряду та місцевих адміністрацій залишається таким: 78% і 22% відповідно.

Ключові статті витрат в бюджеті Великобританії на 2018-2019 рр. такі: освіта 10%, охорона здоров'я 18%, пенсійне забезпечення 20%. Соціальні потреби населення займають в структурі фінансів 14% (у 2016 р. складала 14,9%, у 2017 р. – 14,2%).

👉 Бюджетний рік Великої Британії охоплює період з 1 квітня по 31 березня наступного року. Бюджет є найважливішим із законів, які щорічно приймаються. За його основу береться Бюджетне послання Канцлера казначейства, з яким він виступає в жовтні-листопаді кожного року. У посланні викладається аналіз розвитку економіки за минулий рік і думка уряду щодо перспективи економічного, розвитку на середньострокову та довгострокову перспективи, а також проголошується валютна і фіскальна політика держави, розглядаються питання стану державних фінансів і з'являються зміни в податковій та інших фінансових сферах. Детальний розгляд державних видатків проводиться в спеціальних комітетах Палати громад (наприклад, Комітеті з рахунків державних установ) і в установах, яким делеговані відповідні повноваження.

👉 Особливість бюджетного процесу полягає в тому, що замість єдиного бюджетного закону Парламент щорічно приймає так званий «фінансовий закон», який фіксує зміни, внесені в систему бюджетних доходів, а також один чи кілька законів, які уповноважують уряд витратити протягом року з тією чи іншою метою певну кількість грошей. При цьому бюджет виноситься на розгляд по частинах і в різний час (спочатку по видатках, потім по доходах). Після схвалення Палатою громад бюджетний законопроект передається на схвалення Палати лордів, підписується головою королівської влади і стає

законом. Звіт про виконання бюджету доводиться до відома Парламенту, але ним не затверджується.

Фінансово-бюджетна політика Великої Британії заснована на двох важливих економічних правилах:

– «золоте правило» – уряд робить позики тільки для того, щоб інвестувати їх у певні сектори економіки, а не витратити;

– «правило стабільного інвестування» – відношення суми внутрішнього державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має утримуватися на стабільному та розумному рівні (нині воно дорівнює трохи більше 30%).

2. Податкова система Великобританії та її особливості.

Головними джерелами державних доходів є податки, а саме:

податки на доход (включаючи прибуток), в який входять подохідний податок з фізичних осіб, корпоративний податок і податок на нафтовий дохід;

податок на капітал, який включає податок зі спадщини, податок на приріст капіталу, консульський збір та імпорتنі мита;

непрямі податки: ПДВ, акцизи й митні платежі;

платежі по державному страхуванню, які дають право на отримання допомоги.

Основні принципи, що лежать в основі сучасної податкової політики уряду Великобританії, полягають у тому, що податкова система повинна: заохочувати зайнятість і служити стимулом до праці для кожного; сприяти накопиченню і довгостроковим інвестиціям; бути справедливою.

У Великобританії можна виділити дві групи податків – державні та місцеві. До *державних податків* відносять по доходний податок, корпоративний податок, податок на приріст капіталу, оподаткування нафтової галузі, податок зі спадщини, національні вклади страхування, мита, акцизи, ПДВ, гербові збори. До *місцевих* – податок на майно та на утилізацію сміття.

Організація податкової служби Великобританії

Організація податкової служби покладена в основному на два урядових департаменти: Управління внутрішніх доходів (УВД) і Управління мита і акцизів. У функцію УВД входить безпосередній контроль за стягненням податків з юридичних і фізичних осіб. У компетенції Управління мита і акцизів перебуває вся система непрямого оподаткування.

Оподаткування фізичних осіб

Особистий прибутковий податок сплачує все населення Великобританії.

Існують підрозділи на:

- резидентів;
- нерезидентів.

Доходи резидента Великобританії підлягають оподаткуванню незалежно від джерела їх виникнення. Нерезидент сплачує податки у Великобританії лише з доходів, отриманих на території цієї країни.

Індивідуально зайняті або мають роботодавців особи сплачують податки в Великобританії по прогресивному типу – з прямого доходу / зарплати, з

нерухомого та іншого майна (наприклад, здаючи його). Основні види отримання коштів, які підпадають під оподаткування:

- зарплата і всі кошти, одержувані від роботодавців;
- кошти від підприємницької діяльності;
- пенсії і допомога по безробіттю;
- відсотки від банківських вкладень;
- дивіденди і так далі.

Не треба сплачувати податки зі здачі в оренду кімнати у власному будинку (перші 4250 фунтів), від виграшу в національній лотереї, при непрацевдатності і в деяких інших випадках.

Особи, визнані резидентами, мають право скористатися personal allowance – неоподатковуваною заробленою сумою-мінімумом, з якого можна не платити прибутковий податок у Великобританії. Для тих, хто народився після 1948 року, і мають щорічний дохід до 100 тисяч фунтів стерлінгів, він дорівнює 11,850 тис. фунтів на рік, а для тих, хто з'явилися на світ до цього року – трохи менше.

Якщо ви можете скористатися особистим мінімумом (4195 фунтів стерлінгів) і офіційно працюєте в країні, його при розрахунках враховує роботодавець. В цілому ставки складають (у відсотках):

- 0 – при доходах до 10,6 тис. фунтів;
- 20 – 10,6-42,385 тис. фунтів;
- 40 – 42,385-150 тис. фунтів;
- 45 – більше 150 тис. фунтів.

Особи творчих професій (літератори, драматурги, музиканти, артисти) можуть отримати податкові пільги. Особистий прибутковий податок не стягують з пособій та стипендій.

Податок зі спадщини

Цей податок не сплачується з більшої частини видів дарунків, здійснених при житті власника, якщо він залишається після цього живим протягом останніх 7 років. У момент здійснення передачі майна в дарунок податок не стягується, але якщо протягом останніх семи років власник помирає, то угода дарування підлягає обкладенню податком. Ставка податку встановлена на рівні 40% з суми майна вартістю понад 325 000 фунтів стерлінгів.

Податок на додану вартість

Цей вид податку введений з 1 квітня 1973 р. Основна ставка – 20%, знижені – 5% (побутова електроенергія, дитячі коляски, допоміжні засоби для пересування інвалідів) і 0% (книги, дитячий одяг, продукти харчування).

Гербовий збір

Цей податок стягується при оформленні особами документо-правових угод. Комерційні і юридичні документи повинні мати спеціальний штамп, що підтверджує сплату цього податку. В деяких випадках ставки гербових зборів встановлюються в твердих сумах (від 25 пенсів до 1-2 фунтів стерлінгів), в інших гербовий збір стягується в певному відсотку до вартості угоди. Наприклад, фіксація операцій з цінними паперами обійдеться учасникам угоди

у 0,5% від їх вартості. Передача майна іншому власнику, вартістю вище 60 тис. фунтів, обійдеться у 1%, вище 250 тис. фунтів – 3%, від 500 тис. фунтів – 4%.

Корпоративний податок

Для компаній, чий сукупний дохід не перевищує 1,5 мільйона фунтів, існує єдиний 19 % податок на прибуток у Великобританії, а якщо він вищий – 30%. Виняток – підприємства, пов'язані з добуванням нафти: для них встановлено додатковий корпоративний збір 20%. Зменшити базу можна за рахунок:

- відрахування виробничих витрат – на поточні ремонти, оплату професійних послуг;

- використання позикових коштів;

- знижки відповідно до індексу роздрібних цін і так далі.

Податок на прибуток у Великобританії доповнений внеском за оплату передачі нерухомих або фінансових активів. Його обчислюють за маржинальними ставками і враховують збитки. Істотною витратною статтю – гербовий збір, його платять фірми і приватні особи. Його вносять при придбанні нерухомості (3-15%, в залежності від типу і вартості), акцій та інших цінних паперів – в цьому випадку він складе 0,5%.

Спеціальний податковий режим встановлений для компаній, які добувають нафту в Північному морі. Ці компанії сплачують **нафтовий корпоративний податок** за ставкою 75%. Вони не звільняються від сплати загального корпоративного податку.

Компанії Великобританії обкладаються також податками на приріст капіталу. Нерезидентські компанії цей податок не сплачують.

Акцизи

Сплачують за бензин, тютюн, алкогольну продукцію (в залежності від градусу міцності), азартні ігри, транспортні засоби. Наприклад, власник авто сплачує 150 фунтів стерлінгів. До акцизів відноситься податок на страхування. Для застрахованого майна застосовується ставка 4%. Для застрахованих туристів – 17,5%.

Місцеві податки

Платити **муніципальний податок** (council tax) треба, незалежно від того, орендуєте ви нерухомість або є її власником. Цей податок був введений в 1993 році і діє в Англії, Шотландії та Уельсі, на відміну від Північної Ірландії. Частка council tax в місцевому бюджеті становить приблизно 25%. За рахунок цього податку фінансуються поліція, пожежна служба, школи, охорона здоров'я, вивезення сміття, ремонт та освітлення доріг та інші потреби району.

Ставка податку встановлюється на рік і може переглядатися щорічно. Рахунок на оплату приходить в березні або на початку квітня, платити можна відразу за рік або протягом 10 місяців рівними частинами.

Розмір податку залежить від групи, в якій знаходиться жилплоща. В Англії, за станом на 1 квітня 1991 була проведена оцінка всієї житлової нерухомості в країні і, в залежності від вартості житла, було створено 8 груп, названих буквами від А до Н.

Органам місцевої влади буде дозволено стягувати штраф в розмірі 100% від розміру муніципального податку з порожнього більше двох років житла. Таким чином, власник нерухомості отримає свій Council Tax bill в подвійному розмірі. Колишня норма дорівнювала 50%. Вказана зміна стосується в першу чергу нерезидентів, які купують об'єкти в інвестиційних цілях.

Податок на утилізацію сміття

Податок застосовується щодо підприємств, які займаються закапуванням сміття. Ця діяльність підлягає ліцензуванню, після чого відбувається процедура реєстрації в Управлінні мита і акцизів. Для сплати податку необхідно зважити відходи, так як розмір податку безпосередньо пов'язаний з вагою брухту. Існує спеціальна форма для ведення обліку проведених платежів, підтвердження яких слід зберігати 5 років.

Діють дві ставки – 1,2 фунта стерлінгів за тонну сміття, призначеного для відродження площ для закапування відходів і наповнення кар'єрів, і 2,15 фунтів стерлінгів для інших видів сміття. Внески сплачуються кожні 3 місяці. Під дію податку не потрапляють: сміття з водою, відходи, пов'язані з витяганням гірської руди, утиль з історично засміченого земельної ділянки, на якій ведуться відновлювальні роботи.

3. Фінансова система Франції.

Державний устрій Франції (Французька республіка – офіційна назва) - республіка, головною посадовою особою якої є президент. Його позиції одні з найбільш сильних у світі серед країн, що мають інститут президентства.

Країна розділена на 18 регіонів, 101 департаментів і близько 36 тис. комун. До складу Франції входять 5 заморських департаментів, 4 заморські території і територія з особливим статусом – Майот.

👉 Бюджетна система Франції багатоланкова, але відрізняється високим ступенем централізації. У країні немає єдності бюджетної системи, бюджет кожної адміністративної одиниці затверджується органом виконавчої влади. Складна бюджетна система Франції включає:

- державний (центральний) бюджет;
- місцеві бюджети;
- спеціальні фонди;
- бюджети державних підприємств.

Державний бюджет у Франції – найважливіший інструмент управління державними коштами. Держава через бюджетну систему формує і розподіляє більше 20% ВВП і 50% національного доходу. На частку державного бюджету доводиться приблизно 80% всіх доходів і видатків французької фінансової системи.

Доходи і витрати державного бюджету діляться на дві частини:

- операції кінцевого характеру (безповоротне фінансування), тобто звичайні поточні витрати (90%) поділяються на такі видатки – поточні, цивільні, капітальні, військові;
- операції тимчасового характеру (кредитні операції) – складають 10%.

Видатки центрального бюджету поділяються на дві частини:

– поточні, які в свою чергу поділяються на військові (утримання військовослужбовців, їх навчання, матеріально-технічне забезпечення), соціальні;

– капітальні, які включають в себе військові (будівництво військових об'єктів, закупівля військової техніки), видатки на іноземні справи (створення посольств, консульств за кордоном, внески до міжнародних фінансово-кредитних установ).

Структура основних статей видатків державного бюджету Франції така: освіта – 30%, оборона – 20%, соціальні міністерства – 17%, транспорт і житло – 10%, фінансові служби – 4%, наукові дослідження – 3%, сільське господарство і рибалство – 3%, правосуддя – 2%, іноземні справи і співробітництво – 1,7%, промисловість – 1,4%, культура і зв'язок – 1,3%, інші міністерства – 1,4%.

Доходи державного бюджету Франції формуються за рахунок податків (90%), коштів державних підприємств, позик та інших надходжень.

✦ У Франції фінансовий рік збігається з календарним, тобто триває з 1 січні по 31 грудня.

Бюджетний процес у Франції має 4 стадії і триває більше трьох років.

Перша стадія – складання проекту бюджету, здійснюється під контролем Міністерства економіки, фінансів та бюджету. Протягом 9 місяців кожне міністерство та відомство, керуючись інструкціями і контрольними цифрами, складає свій кошторис. Франція використовує програмно-цільовий метод розробки бюджету, що одержав назву «раціоналізація вибору бюджетних рішень». Проект бюджету після схвалення урядом направляється в парламент.

Друга стадія – розгляд і затвердження бюджету – триває приблизно 3 місяці. Проект бюджету розглядається у фінансовій комісії кожної палати Парламенту. Спочатку обговорюється в нижній палаті (Національні збори), потім передається у верхню палату (Сенат). Якщо проект бюджету після двох спільних обговорень обома Палатами не одержав схвалення, то президент може своїм указом оголосити бюджет законом.

Третя стадія – виконання бюджету – починається з новим фінансовим роком, який у Франції за термінами збігається з календарним. Дохідна частина виконується через розгалужену мережу фінансових агентів. Виконанню видаткової частини бюджету передують процедура розподілу коштів. Касове виконання здійснюється через систему казначейських кас. Вони мають поточні рахунки в Банку Франції і здійснюють розрахунково-касові бюджетні операції.

Четверта стадія – складання Міністерством економіки, фінансів та бюджету звіту про виконання бюджету – починається після закінчення бюджетного року.

У ході бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль. Спеціальним органом державного контролю є Рахункова палата, на яку покладені функції попереднього, поточного і наступного контролю [4,7,10].

Бюджетна система Франції заснована на *чотирьох принципах*, які прийнято вважати класичними: складання бюджету на рік; єдність; універсальність; спеціалізація.

Місцеві бюджети.

У Франції на сьогодні склалась система адміністративно-територіального розподілу із трьох ланок: регіон – департамент – комуна з відповідною системою органів місцевого самоуправління і самоврядування. Ради (регіонів, департаментів, округів) складають бюджети і розпоряджаються місцевими ресурсами. Тобто, кожна адміністративна одиниця має власний бюджет.

У кожному регіоні створюється контрольний орган – Розрахункова палата, що стежить за фінансовою діяльністю юридичних осіб і бере участь у формуванні місцевих бюджетів.

Бюджетна політика департаменту є компетенцією Генеральної ради, а в окремих випадках – комісара Республіки і Регіональної розрахункової палати. Безпосереднє бюджетне управління здійснює скарбник департаменту, який призначається міністром економіки і фінансів.

Витрати місцевих бюджетів складаються з двох основних частин:

1. Поточний (функціональний) бюджет:

- витрати місцевих органів влади на поліцію, цивільну оборону, пожежну охорону, управління (приблизно 1/3 обсягу коштів);
- витрати на освіту і культуру (приблизно 1/3 обсягу коштів);
- витрати на економічну інфраструктуру (приблизно 1/3 обсягу коштів).

2. Інвестиційний бюджет (бюджет нового будівництва) – на місцеві бюджети припадає понад 52% всіх капітальних державних витрат).

Загальні витрати місцевих адміністративних органів перевищують 10% ВВП, загальна величина місцевих бюджетів сягає 60% державного бюджету Франції.

Джерела доходів поділяються на:

- внутрішні – від муніципальної власності і місцевого господарства;
- податкові – забезпечують 50% загальної суми надходжень;
- зовнішні – дотації та кредити (державні і приватні).

☞ Приєднані бюджети.

Специфічною рисою державних фінансів Франції є приєднані бюджети. Вони введені для організацій, які не є юридичними особами, здійснюють торгово-промислові операції і користуються фінансовою автономією. Нараховується сім приєднаних бюджетів – один військовий і шість цивільних (громадянських). Серед них бюджети пошти, телеграфу, телефону; соціальних сільськогосподарських допомог; національної друкарні; монетного двору; ордена Почесного легіону; ордена Звільнення.

Провідне місце у приєднаних бюджетах (більше 2/3 їх витрат) належить бюджету пошти. Джерелом його ресурсів є випуск позичок. Друге місце займає бюджет соціальних сільськогосподарських допомог. Його доходи формуються за рахунок податків, соціальних внесків, субсидій. Об'єм інших бюджетів незначний.

Приєднані бюджети відрізняються деякими особливостями від загального бюджету – вони включають доходи і витрати, пов’язані з поточною діяльністю, а також інвестиційні витрати і спеціальні ресурси, що виділяються на їх покриття [7,19].

4. Податкова система Франції.

Франція є унітарною державою, тому податки розподіляються за рівнем компетенції на два рівня:

1. Державні податки:

- податки на споживання (ПДВ, акциз, мито);
- прибуткові податки (податки з доходів фізичних осіб, корпоративний податок);
- податки з капіталу (податки на власність і майно, соціальний податок на зарплату, податок на професійну освіту, реєстраційні та гербові збори, податок на автотранспортні засоби).

2. Місцеві податки і збори (земельний податок на забудовані ділянки, податок на незабудовані ділянки, професійний податок).

☝ Франція – одна з небагатьох розвинутих країн, де податкова система орієнтована в основному на непряме оподаткування. Складовими податкової системи Франції є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток корпорацій, податок на додану вартість.

Податок на додану вартість (TVA, *taxe sur la valeur ajoutée*) становить 20%. Існують дві понижені ставки: 10% для книг, проживання в готелях, місцевого громадського транспорту, харчування в ресторанах, а також для деяких фармацевтичних товарів; і 5,5% для більшості продовольчих товарів і товарів широкого вжитку. Пільгова ставка 2,1% застосовується тільки для ліків, що відпускаються за рецептом і які охоплюються програмами соціального захисту. Існує підвищена ставка – 33,3% – для алкоголю, тютюнових виробів, автомобілів, предметів розкоші.

Платником ПДВ стає компанія, яка перевищила межу в € 33,2 тисячі для компаній, які надають послуги і € 82,8 тисячі для комерційних видів діяльності.

Податок на доходи фізичних осіб (IRPP)

Його сплачують як резиденти, так і нерезиденти. Джерелами оподаткування є такі категорії доходу: заробітна плата, пожиттєвий ануїтет; сільськогосподарські доходи; виробничі й комерційні доходи; некомерційні доходи; земельні доходи; дохід від рухомого капіталу; доходи у вигляді винагород від керівництва компанії (табл. 5).

Табл. 5 – Податок на доходи фізичних осіб

Сума доходу, євро	Ставка податку, %
менше 9807	Не обкладається
9807-27000	14
27001-72600	30
72601-153800	41
більше 153800	45

Корпоративний податок

Зазвичай дохід французьких компаній оподатковується за ставкою 33,33% на весь дохід, отриманий на території Франції. У 2020 році планується зменшити цю ставку до 28% для всіх компаній. Зараз ставка оподаткування залежить від структури власності в капіталі компанії. Так, компанії з обмеженою відповідальністю, які в своїй структурі власників мають одну фізичну особу, можуть використовувати систему оподаткування для фізичних осіб.

Для підприємств малого та середнього бізнесу ставка становить 15% (якщо річний дохід менше 38120 євро).

З точки зору ведення бізнесу французька податкова система є складною, з високими граничними ставками і адміністративними витратами. Згідно зі звітом «Ведення бізнесу 2017» від Світового банку, Франція займає 63-тє місце в розділі «Сплата податків» із загальної податковою ставкою на прибуток 62,8%, при середній ставці по країнах-членах ОЕСР у розмірі 40,9%.

Інші податки

Податок зі спадщини та дарувань, який сплачується за ставками, що залежать від родинних зв'язків та величини спадщини. Супруг або супруга померлої особи податок не сплачують. Ставка податку варіює від 5%, якщо спадкоємцями є діти і до 60%, якщо відсутні родинні зв'язки з померлою особою.

Реєстраційний податок справляється при оформленні документів, перш за все це передача прав власності на майно, створення, злиття компанії, збільшення її капіталу.

Перехід права участі в управлінні акціонерним товариством оподатковується так: для акцій – податок 10%; для частини акціонерного капіталу – 4,8%.

Зміна комерційних фондів оподатковується залежно від ціни.

Передача прав на нерухомість оподатковується таким чином:

- професійна нерухомість – 4,89%;
- податок комун (департаментів) – 2,25-4,89%.

Із системи місцевих податків варто виділити 4 основних податки:

- земельний податок на забудовані ділянки;
- земельний податок на незабудовані ділянки;
- податок на житло;
- професійний податок.

Земельний податок на забудовані ділянки стягується з обладнаних ділянок. Податок стосується всієї нерухомості – будинків, споруджень, резервуарів. Оподатковувана частина дорівнює половині кадастрової орендної вартості ділянки. Від даного податку звільняється державна власність, будинки, що перебувають за межами міст і призначені для сільськогосподарського використання. Звільнені від цього податку фізичні особи у віці старше 75 років, а також особи, що одержують допомогу з інвалідності.

Податок на незабудовані ділянки торкається полів, лугів, лісів, кар'єрів, боліт, ділянок під забудову й т. д. Кадастровий дохід, який є базисом податку, встановлений на рівні 80% від кадастрової орендної вартості ділянки. Від податку звільнені ділянки, що перебувають у державній власності.

Податок на житло стягується як із власників житлових будинків, так і з орендарів. Малозабезпечені особи можуть бути звільнені цілком або частково від сплати даного податку по їхньому основному місцю проживання.

Професійний податок вноситься юридичними й фізичними особами, що постійно здійснюють професійну діяльність. Для розрахунку податку береться сума трьох елементів помножена на встановлену місцевими органами влади податкову ставку. Ці три елементи: орендна вартість нерухомості, якою користується платник податків для потреб своєї професійної діяльності; 18% зарплати, що сплачує платник податків своїм співробітникам, а також отриманий їм дохід (10%); 16% вартості всього обладнання, використовуваного у виробництві, незалежно від того, є воно власністю або орендовано підприємством. Розрахований по цих елементах розмір податку не повинен перевищувати 3,5% від виробленої доданої вартості. Це законодавче обмеження [18].

Організація податкової служби Франції

Податкова служба перебуває в складі Міністерства економіки, фінансів і бюджету. Центральним її органом є головне податкове управління, яке підпорядковане міністру-делегату.

Головне податкове управління керує діяльністю понад 80 тис. службовців податкової системи. В основному ці службовці сконцентровані в податкових центрах, яких у Франції нараховується 830, і в 16 інформаційних центрах. Податкові центри розраховують податкову базу по кожному податку. Стягнення податків базується на декларації про доходи і контролі за правильністю її складання.

При цьому контроль здійснюється двох видів:

- за даними документів, що надаються;
- детальний контроль.

5. Фінансова система Німеччини.

Федеративна Республіка Німеччина (ФРН) складається з 16 федеральних земель.

Сучасний бюджетний устрій ФРН базується на сильній децентралізованій системі і об'єднує такі рівні – бюджет федерації, бюджети 16 земель і понад 11 тис. громад, які утворюють округи, спеціальні фонди, бюджети державних підприємств.

На рівні земель діє уряд і парламент (Ландтаг). У складі уряду землі діє Міністерство фінансів, яке по відомчій лінії підкоряється федеральному Міністерству фінансів.

Формально всі ланки бюджетної системи автономні, тобто самостійно складають бюджет, стягують податки, збори, витрачають кошти на виконання

функцій, що підпадають під їхню юрисдикцію. Водночас, у фінансовій статистиці Німеччини всі перелічені ланки бюджетної системи об'єднані в поняття «зведений бюджет держави».

Головні фінансові управління і податкові інспекції є структурними підрозділами Міністерства фінансів і одночасно вони діють як представники федерації. Головне фінансове управління (ГФУ) або Верховна фінансова дирекція існує тільки на рівні земель і керує підвідомчими податковими інспекціями. Керуючий ГФУ – президент, який призначається по черзі то федерацією, то землею.

В основу функціонування бюджетної системи ФРН покладено такі принципи:

- середньострокове фінансове планування;
- конкуренція потреб і пріоритетів при розгляді бюджету в парламенті;
- дотримання класичних принципів єдності і повноти бюджету;
- «золоте правило», за яким приріст державного боргу не повинен перевищувати обсягу інвестицій за рахунок бюджетних коштів [5,19].

➔ У ФРН фінансовий рік співпадає з календарним.

Бюджетний процес складається з трьох стадій (складання проекту бюджету, затвердження та виконання федерального бюджету), що передбачають визначення очікуваних доходів і видатків в бюджетному плані, ведення бюджетного обліку, фактичне відображення виконання бюджету. У бюджетному процесі головну роль відіграють такі органи влади та їхні структурні підрозділи:

1) Міністерство фінансів (готує проект бюджету на рівні федерації) і уряд (подає проект бюджету на розгляд парламенту);

2) представницькі органи:

– бундесрат (попередній розгляд і затвердження проекту закону про бюджет);

– бундестаг (затверджує проект бюджету), у складі якого функціонують: бюджетний комітет (традиційно голова цього комітету обирається від представників опозиційних партій); підкомітет з перевірки звітності (бере участь у перевірці виконання бюджету);

– Федеральна рахункова палата – вищий контрольний орган ФРН у сфері державних фінансів (здійснює контроль за окремими напрямками виконання бюджету);

3) Федеральний казначейський двір – незалежний державний заклад, що діє згідно з Федеральною і земельними конституціями, функціональне призначення якого полягає у контролі за економічною і фінансовою діяльністю (в т.ч. він може перевіряти роботу Міністерства фінансів).

У бюджетному процесі Німеччини діє принцип розподілу влади, згідно з яким виконання бюджету – абсолютна компетенція уряду, і парламент не має права вимагати від уряду, щоб він у повному обсязі виконував окремі статті (як правило контролюються лише основні показники) [5,19].

У 2017 році державні видатки у ФРН склали, за оцінкою, 1573 млрд. євро. Понад 40% державних видатків припадало на соціальні виплати. Державні доходи склали, за оцінкою, 1598 млрд. євро (приблизно 45% ВВП країни). 45% доходів надходило за рахунок прямих і непрямих податків, приблизно стільки – з відрахувань на соціальне забезпечення. Близько 60% податкових надходжень мали своїм джерелом всього два види податків – прибутковий податок і податок на додану вартість. Державний розподіл податкової виручки забезпечувався шляхом періодичних переговорів між федеральними, земельними і місцевими владами. Приблизно половина податків надходить до земельних і місцевих бюджетів, менше половини – федеральному уряду, залишки передаються на потреби ЄС. Потім відбувається перерозподіл зібраних податків у вигляді трансфертів з більш багатих земель ФРН у бідніші.

Доходи федерального бюджету

Податкова система ФРН включає прямі і непрямі податки. Основними платниками податків є робітники і службовці. На їх частку припадає біля 80% всіх податкових надходжень в країні. Податки не обмежуються тільки федеральними податками. Вони доповнюються внесками на соціальне страхування і місцевими податками.

Податкові надходження становлять 4/5 всіх доходів бюджету, причому на 2/3 податкові надходження формуються за рахунок прямих податків (прибуткового або податку на зарплату, корпоративного, промислового). Проте їх частка в бюджетах різних рівнів різна. В бюджетних доходах федерації, земель і обшин вона становить відповідно: 9/10; 7/10 і 1/3.

Структура **витрат федерального бюджету** відображає функції, виконувані федеральним урядом. На центральний уряд лягають всі військові витрати і витрати на зовнішні відносини, основна частина соціальних витрат, а також витрати на фінансове сприяння (субсидування, пільгове кредитування або пряме фінансування) окремих галузей виробництва і регіонів, на науку і освіту, на утримання адміністративного апарату.

Важливе місце в системі державного регулювання належить бюджетним витратам на економіку (витрати на житлове будівництво, комунальне господарство, енергетику, видобувну промисловість, обробну промисловість, зв'язок, транспорт і сільське господарство). З них до 90% йде на фінансування виробничої інфраструктури: будівництво і підтримка доріг, аеродромів, федеральної залізниці і пошти.

Військові витрати у федеральному бюджеті країни становлять приблизно 25-30%. Причому слід зазначити, що велика частка військових витрат припадає на бюджети земель і обшин.

Фінансування науково-технічних програм здійснюється через міністерство досліджень і технологій. Частка витрат на науку і освіту невелика (2-5%) у порівнянні з соціальними виплатами, субсидіями на економіку і витратами на управління. Фінансування НДДКР – 2,9% від ВВП. Витрати на управління становлять близько 3% витрат федерального бюджету і включають

витрати на утримання верховних органів влади і федерального державного апарату.

Державний борг Німеччини у 2017 р. складав 64,1% від ВВП. З 2014 р. ФРН закінчує фінансовий рік з профіцитним бюджетом.

☝ Спеціальні урядові фундації

Спеціальні фундації – важлива ланка фінансової системи ФРН. За об'ємом ці фундації стоять на другому місці після державного бюджету країни. Головне місце серед них займає Фундація соціального страхування, яка складається з великого числа автономних фундацій, що охоплюють окремі види страхування, – це фундації страхування по тимчасовій непрацездатності, на випадок безробіття, від нещасних випадків.

Загальною для всіх фундацій соціального страхування є система мобілізації доходів. Кошти фундацій утворюються за рахунок трьох джерел: обов'язкових відрахувань, внесків підприємців і державних субсидій з федерального бюджету. Найбільшу частку становлять відрахування підприємців.

Фундації соціального страхування здійснюють страхування від нещасних випадків, страхування на випадок хвороби, пенсійне страхування робітників і службовців, пенсійне страхування осіб, що не працюють за наймом.

Найзначнішими, окрім податків, є внески на соціальне страхування. Ці внески є фінансово-економічною основою колективної підтримки на випадок старості, хвороби і кризи. Згідно з основним законом Федерація має конкуруючу законодавчу компетенцію в галузі соціального страхування, включаючи страхування по безробіттю. Це право регулювання спеціальної грошової фундації для покриття соціальних потреб використовується також для фінансування соціального страхування, тобто для введення податків по соціальному страхуванню. Соціальна допомога та інші види соціальних послуг, що надаються державою, фінансуються за рахунок податків, тобто всього суспільства, і в масштабі всього суспільства – за рахунок державного бюджету.

У фінансову систему країни входять *позабюджетні фундації*, що знаходяться у розпорядженні центрального уряду: Фундація вирівнювання тягаря війни, Фундація розвитку європейської економіки та інші цільові фундації. Кошти інших спеціальних фундацій ФРН можуть бути використані урядом для надання допомоги приватному господарству в періоди економічних труднощів [5,19].

6. Податкова система Німеччини та її особливості.

Загалом же, всі податки Німеччині можна розділити на три основні групи:

1. Податки на доходи – прибутковий податок з фізичних осіб – Einkommensteuer; податок на прибуток підприємств – Körperschaftsteuer; податок на господарську діяльність – Gewerbesteuer.

2. Податки на майно – податок на землю – Grundsteuer; податки на дарування та спадок.

3. Податки на операції і споживання – податок на придбання майна; ПДВ.

Податкова система ФРН спирається перш за все на *прибутковий податок*. Частка прибуткового податку перевищує 1/3 загальної суми податкових надходжень. Даним податком обкладаються всі громадяни, які мають дохід. Податок сплачується з таких видів доходу: доходи від комерційної діяльності; доходи від капіталу; рентні доходи; доходи від сільського та лісового господарства; заробітна плата; доходи від діяльності нотаріусов, адвокатів, аудиторів, перекладачів тощо.

Прибутковий податок включає два види податку: *податок на заробітну плату і податок з капіталу*. Мінімальна ставка прибуткового податку – 14% (від 8004 євро на рік), максимальна – 45% (доходи від 250 тис. євро на рік). Доходи до 8004 євро на рік податком не обкладаються.

Ставка податку на доходи з капіталу – 26,375%.

Помайновим податком або податком на власність оподатковується майно фізичних і юридичних осіб. Податок стягується з сумарної оцінки всіх елементів рухомого і нерухомого майна, що приносить прибуток. Ставка для фізичних осіб – 1,0% (майно вартістю до 120 тис. євро не обкладається), для юридичних осіб – 0,6% (майно вартістю до 20 тис. євро не обкладається).

Обкладення юридичних осіб проводиться за допомогою *податку на корпорації*. Ставка податку на корпорації – 15,825%.

Промисловим податком обкладаються не результати діяльності фізичних і юридичних осіб, а капітал і доходи підприємства як господарюючого суб'єкта. Промисловий податок стягується при розподілі прибутку до сплати корпоративного податку. Справляння податку здійснюється за ставками від 14% до 17,15% в залежності від того, на якій території розташовано підприємство.

Поземельним податком обкладаються земельні ділянки підприємств, лісове господарство, сільськогосподарські угіддя. Діапазон ставок цього податку коливається від 0,6% до 3,1%.

Податок на транспортні засоби сплачують власники мотоциклів, легкових і вантажних автомобілів. Принцип справляння податку: об'єм двигуна для мотоциклів і легкових автомобілів, загальна вага автомобілів – для вантажних.

До **непрямих податків** у ФРН відносять податок на додану вартість, земельний податок, податок з обороту, індивідуальні акцизи (на нафтопродукти, тютюн, каву), податок з обороту імпорту, фіскальна монополія і митні збори. ПДВ займає головне місце серед непрямих податків. На його частку припадає близько 43% всіх непрямих податкових надходжень в країні.

Податком на додану вартість обкладається кінцевий споживач у приватній і державній сфері споживання товарів і послуг. Застосовуються дві ставки ПДВ: загальна – 19% і пільгова – 7% (для продуктів харчування).

Крім ПДВ ряд товарів обкладається *індивідуальними акцизами*. Ці акцизи називаються у ФРН податками на споживання і є другою групою непрямих податків у країні. Питома вага податків на споживання в загальній сумі непрямих податків перевищує 40%.

До числа важливих непрямих податків відносяться і *митні збори*. Ними обкладаються як імпорتنі, так і експортні товари. Питома вага митних зборів у загальній сумі податкових надходжень становить близько 3%.

Крім того, у ФРН існує так званий *імпортний податок*. Ним обкладаються товари, що ввозяться, які мають експортні пільги в країнах, де вони виробляються.

Визнання разом з податками таких платежів, як мито, є традиційним для німецького права. Мито стягується за індивідуальне користування державними послугами або установами, збори – за надання можливостей організації, яка виражає інтереси певної групи.

Обов'язковим загальнодержавним податком є *церковний податок*. Встановлюючи церковний податок як обов'язковий, центральний уряд заручився підтримкою католицької церкви. Ставка церковного податку становить від 8 до 9% від суми річного прибуткового податку, кошти від якого церква використовує на утримання належних їй шкіл, дитячих садочків, будинків ветеранів.

Турбота про збереження природного незаселеного середовища спричинила введення «екологічного податку», який, по-суті, є добавкою до поземельного податку.

Податкова система земель налічує близько 25 податків. Землі одержують податки на майно, на спадщину, податок, який стягується при придбанні земельної ділянки, податок на автомобілі, на пиво, на проведення лотерей, скачок і від ігрових закладів, податок на пожежну охорону. Ці податки дають понад 85% всіх податкових надходжень земель. Велику питому вагу займають платежі по соціальному страхуванню, що включають внески на медичне і пенсійне страхування і страхування по безробіттю.

Общини одержують промисловий, поземельний податок і місцеві податки (на собак, на охорону і рибалку, на друге житло тощо). Поземельним податком обкладаються сільськогосподарські і лісові підприємства, а також земельні ділянки. Податок зачіпає широкі верстви населення і стягується з отриманого доходу в розмірі 1-2%.

В дохід бюджетів обшин надходять різні адміністративні збори і доходи від місцевих ліцензій. До доходів від місцевого господарства відносяться доходи від муніципальних будинків, водопостачання, газових заводів, електростанцій, мостів.

Проте витрати земель і обшин жодною мірою не забезпечуються надходженнями податків. Для фінансування витрат місцевих бюджетів земель і общин вони одержують від федерального уряду *дотації* – цільові і загальні.

До основних податків земель можна віднести такі.

1. Найбільший податок — податок з власників транспортних засобів.
2. Податок на майно (береться з сільськогосподарського майна та лісових угідь, з землі, виробничого та іншого майна (банків, приватного акціонерного капіталу тощо).
3. Податок на спадщину (ставка коливається у розмірах від 7% до 30%

для дружини (чоловіка) і дітей, та від 30 до 50% для інших осіб).

До податків громад належать такі.

1. Податок з підприємств.
2. Податок на землю (ставка 1,2%).
3. Податок на пожежні дружини.
4. Податок на заклади відпочинку і розваг.
5. Податок на собак.
6. Податок на кіно.
7. Податок на полювання і рибальство.
8. Податок на напої.
9. Податок на парі у кінних перегонах (скачках).
10. Податок на розлив алкогольних напоїв.
11. Церковний податок.

Розподіл загальної суми податкових надходжень відбувається таким чином:

- 1) Федерації – 47,5%;
- 2) Землям – 34,8%;
- 3) Громадам – 12,8%;
- 4) ЄС – 4,8%.

Особливості структури та діяльності податкових органів ФРН

Структура податкових органів ФРН

Податкові інспекції входять до фінансової системи ФРН, яка має складну структуру.

Структура управління фінансової системи ФРН включає такі елементи.

1. Федеральне міністерство фінансів.
2. Земельні міністерства фінансів.
3. У кожній землі є Верховна фінансова дирекція (головне фінансове управління), яка підпорядкована одночасно і федеральному, і земельному міністерствам фінансів.
4. Верховній фінансовій дирекції підпорядковані податкові інспекції і митні органи. Як правило, в податкових інспекціях працює від 100 до 300 чоловіків.

5. У громадах (на які поділяються землі) є податкові відділки, кількість працівників у них визначається так: 1 співробітник на 600 жителів району.

Взаємодія податкової служби з іншими державними структурами

Органи фінансового розшуку працюють у тісному контакті з кримінальною поліцією і прокуратурою. Ці органи можуть проводити розслідування як за запитом останніх, так і за власною ініціативою.

Співробітники фінансового розшуку беруть участь у слідчих діях по кримінальних справах, якщо вони відносяться до порушень у сфері оподаткування.

Питання для самоконтролю

1. Опишіть систему доходів та видатків Великої Британії.
2. Які особливості державного фінансового контролю у Великій Британії?
3. Перелічіть основні напрямки розвитку країни на сучасному етапі.
4. Охарактеризуйте динаміку взаємин Великої Британії та Європейського Союзу.
5. Яка особливість національної економічної моделі Німеччини?
6. Опишіть бюджетну систему країни.
7. За рахунок якого податку відбувається перерозподіл фінансових ресурсів? Як у вигляді схеми можна представити фінансове вирівнювання в Німеччині?
8. Який податок у структурі доходів державного бюджету Франції займає провідне місце, чому?
9. Чим пояснюється високий ступінь організації податкового контролю у Франції? Чи пов'язано це з перевагою в країні непрямого оподаткування?

Тести для самоконтролю

1. Прем'єр-міністра Великої Британії призначає:
  - а) Парламент;
  - б) королева;
  - в) палата лордів;
  - г) перший лорд Казначейства.
2. Державний бюджет Великої Британії включає наступні частини:
  - а) державні позабюджетні фонди та фінанси місцевих органів влади;
  - б) Консолідований фонд та Національний фонд позик;
  - в) фінанси суб'єктів господарювання та державні позабюджетні фонди;
  - г) правильна відповідь відсутня.
3. Дохідна частина Національного фонду позик створюється за рахунок:
  - а) відсотків, які надходять від державних корпорацій та місцевих органів влади за надані Казначейством довгострокові кредити;
  - б) прибутків емісійного департаменту Банку Англії;
  - в) коштів, наданих з Консолідованого фонду для постійного обслуговування;
  - г) всі відповіді вірні.
4. Бюджетний рік Великої Британії охоплює період:
  - а) з 1 квітня по 31 березня наступного року;
  - б) з 1 січня по 31 грудня поточного року;
  - в) 1 вересня по 31 серпня наступного року;
  - г) правильна відповідь відсутня.
5. «Фінансовий закон», який щорічно приймає Парламент Великої Британії:

- а) один із видів фінансової діяльності держави з перевірки суб'єктів господарювання всіх форм власності шляхом застосування встановлених чинним законодавством методів контрольної діяльності для виявлення недоліків у фінансовій звітності підприємств, установ, організацій в процесі створення, розподілу, використання грошових фондів;
  - б) сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу;
  - в) фіксує зміни, внесені в систему бюджетних доходів, а також один чи кілька законів, які уповноважують уряд витратити протягом року з тією чи іншою метою певну кількість грошей;
  - г) правильна відповідь відсутня.
6. Велика Британія є:
- а) унітарною державою;
  - б) державою з федеративним устроєм;
  - в) правильна відповідь відсутня.
7. Бюджетний процес у Франції:
- а) має 4 стадії і триває не більше 1 року;
  - б) має 4 стадії і триває більше трьох років;
  - в) має 6 стадій і триває більше двох років;
  - г) правильна відповідь відсутня.
8. Перша стадія бюджетного процесу Франції включає:
- а) розгляд і затвердження бюджету;
  - б) виконання бюджету;
  - в) складання звіту про виконання бюджету;
  - г) складання проекту бюджету.
9. Друга стадія бюджетного процесу Франції включає:
- а) розгляд і затвердження бюджету;
  - б) виконання бюджету;
  - в) складання звіту про виконання бюджету;
  - г) складання проекту бюджету.
10. Третя стадія бюджетного процесу Франції включає:
- а) розгляд і затвердження бюджету;
  - б) виконання бюджету;
  - в) складання звіту про виконання бюджету;
  - г) складання проекту бюджету.

Рекомендована література: основна [2-7,10], додаткова [1,2,7,]

ТЕМА 7. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

 Мета вивчення теми: дослідити специфіку соціально-економічного розвитку Скандинавських країн; з'ясувати особливості організації фінансової системи Швеції; ознайомитись з елементами податкової системи Швеції та механізмом її управління; засвоїти специфічні особливості фінансового вирівнювання у Швеції та фактори, які впливають на процес фінансового вирівнювання.

План лекції

1. Специфіка соціально-економічного розвитку скандинавських країн.
2. Фінансова система Швеції.
3. Податкові органи та управління податковою системою Швеції.
4. Податкова система Швеції.
5. Фінансове вирівнювання у Швеції.

Основні терміни і поняття

Специфіка соціально-економічного розвитку скандинавських країн, бюджетна система Швеції, податкові органи Швеції, механізм управління податковою системою Швеції, організація процесу фінансового вирівнювання у Швеції, сфери діяльності, які враховуються при вирівнюванні видатків, фактори, що впливають на рівень видатків.

Теоретичні відомості

1. Специфіка соціально-економічного розвитку скандинавських країн.

Скандинавськими країнами називають п'ять країн, які розташовані на території Скандинавського півострова в північній частині Європи – Швецію, Норвегію, Данію, Фінляндію, Ісландію.

Їх об'єднують економічні, соціальні, політичні і багато позаекономічних факторів, включаючи історичні та національно-культурні особливості даного регіону:

- активна участь соціал-демократів та інших лівих партій в уряді і законодавчих органах влади;
- високий ступінь «юніонізації» (частка членів профспілок серед працюючих у різних галузях у країнах Скандинавії становить 70-90%);
- висока політична і економічна активність жінок;
- особливий екологічний менталітет усіх скандинавів;
- специфічна скандинавська культура праці та етика бізнесу.

Усі країни Північної Європи належать до групи так званих малих країн. На них припадає всього 1% населення, 3% ВВП та промислової продукції розвинутих держав. Однак за показниками ВВП і промислового виробництва на

душу населення (розрахованими за паритетами купівельної спроможності валют) Скандинавські країни входять у перші 12-15 найвисокорозвиненіших держав світу, а відповідно до класифікації, запропонованої «Програмою розвитку ООН», за показником «індекс людського розвитку», який містить у собі вимірники різних аспектів життя людини (освіта, рівень доходів, грамотність дорослого населення, рівноправність жінок та ін.) країни Північної Європи займають місця в першій п'ятірці держав світу.

Розглядаючи специфіку державного регулювання в країнах Північної Європи, необхідно розрізнити **державну власність і державний сектор**.

Частка державної власності значна тільки у Фінляндії (на фірми, що належать державі цілком чи частково, тут припадає близько 20% капіталовкладень, 12% зайнятих, 21% експорту). Це пояснюється низкою причин: історично сформованим володінням держави у Фінляндії лісовими та деякими іншими природними ресурсами; переходом у власність держави після Другої світової війни підприємств, які належали Німеччині; широкою участю лівих сил, у тому числі комуністів, в уряді й інших органах влади. Крім того, для Фінляндії було важливим за допомогою прямої підтримки держави наздогнати інші Скандинавські країни за рівнем соціально-економічного та науково-технічного розвитку.

Існуючі у Фінляндії, а також у Швеції та Норвегії, державні компанії є досить потужними і активно використовуються як свого роду «локомотиви» в окремих галузях економіки [5,10].

Частка державного сектору, навпаки, значна майже у всіх Скандинавських країнах. Під ним розуміється **ступінь активності участі держави у всіх економічних і соціальних процесах**. Кількісно це виражається в частці державних витрат у ВВП; у рівні оподаткування і питомій вазі податків у держбюджеті та ВВП; масштабах державного споживання; чисельності державних службовців і т. п.

За часткою державних витрат у ВВП Швеція, Данія і Фінляндія займають перші три місця серед усіх розвинутих країн (нині цей показник дорівнює відповідно 66, 61 і 56%). Для порівняння наведемо аналогічні дані для деяких інших країн: Великій Британії – 42%, США – 36%, Японія – 27%.

Істотна частина державних витрат являє собою трансферні платежі, тобто переведення фінансових коштів, отриманих держбюджетом від податків та інших надходжень, безпосередньо різним групам населення у вигляді допоміг та субсидій. Таким чином, відповідно до ідей «держави добробуту» відбувається перерозподіл «національного пирога» на користь найменш забезпечених шарів суспільства.

Рівень оподаткування в Скандинавських країнах традиційно один з найвищих серед промислово розвинутих держав. Наприклад, частка податків у ВВП Швеції на початку 1990-х рр. становила 61% (максимальний показник серед цих країн). Сьогодні вона знизилася до 50%, однак все одно Швеція продовжує займати за цим показником перше місце. Приблизно такий же рівень

оподатковування у Данії, у Фінляндії він дорівнює 47% (третє місце серед розвинутих країн).

👉 **Питома вага державного споживання** в Скандинавських країнах також висока: у Швеції – 28%, Данії – 26%, Фінляндії та Норвегії – по 22%. До сфери державного споживання належить освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, підтримка суспільного порядку, оборона і т.п. Соціальна сфера має надзвичайно високий рівень розвитку (крім того, що велика частка соціальних послуг є в Скандинавських країнах безплатною, вони дуже різноманітні за формами і доступні всім громадянам).

Приблизно кожен третій швед, норвежець і датчанин, і кожен четвертий фін належать до числа державних робітників та службовців (їх частка становить у Швеції 32%, Норвегії та Данії – близько 30%, Фінляндії – 25%). Це найбільші масштаби зайнятості в державному секторі економіки серед розвинутих країн.

Причини наявності такого потужного державного сектору і чіткої соціальної спрямованості державної політики в Скандинавських країнах полягають у тому, що соціально-економічний та політичний розвиток країн Північної Європи в післявоєнний час ґрунтувався на ідеях соціалреформізму і побудови «держави загального добробуту» [5,10,17,19].

Суть полягала в досягненні стабільного економічного зростання при низьких темпах інфляції і «повної зайнятості» на базі розвитку змішаної економіки (тобто усіх форм власності: приватної, державної, кооперативної й ін.). Ще одна важлива мета полягала у вирівнюванні доходів різних соціальних груп суспільства Скандинавських країн за допомогою різних заходів державної політики, зокрема, податкових і трансферних.

2. Фінансова система Швеції.

Швеція (Королівство Швеція) – конституційна монархія, яка складається з 21 графства (ленів). Столиця – Стокгольм.

Швеція є третьою за площею країною Європейського Союзу, і має населення чисельністю 10 мільйонів осіб. ВВП (станом на 2017 р.) – 538 млрд. дол. (22 місце у світі), на душу населення – 49582 дол. (7 місце у світі). Структура ВВП за секторами економіки така: сільське господарство – 1,5%, промисловість – 28,9%, послуги – 69,9%.

Законодавча влада належить однопалатному парламенту – Риксдагу, який обирається населенням на 4 роки шляхом прямого голосування на основі пропорційного представництва. У Риксдагу є президія, що складається з голови (тельмана) і трьох його заступників, та не менш, ніж 15 комітетів, у т. ч. конституційний, бюджетно-фінансовий, податковий, а інші відповідають галузям діяльності міністерств. Риксдаг засідає з жовтня по травень. Проект бюджету на черговий фінансовий рік представляється в січні, а в квітні повинен бути затверджений з доповненнями.

Виконавча влада належить уряду і партії чи партіям, які він представляє. Сьогодні в уряд входить 22 міністри (11 чоловіків і 11 жінок). Іноді уряд звертається за консультаціями до незалежних експертів.

Бюджетна система. Бюджетна система Швеції триланкова: державний бюджет, бюджет губерній (23 ленів), бюджет 288 комун (низових адміністративно-територіальних одиниць).

Державну владу представляє в кожному лені губернатор і правління лену. Для виконання певних завдань у рамках лену обирається Ландстинг – місцевий регіональний виборний орган, що розробляє проект та приймає бюджет лену. Ландстинги відповідають насамперед за охорону здоров'я і лікарняне обслуговування, певні види освіти і професійного навчання. Ландстинги стягують прибутковий податок для покриття своїх витрат.

У кожній комуні також працює виборний орган місцевого самоврядування – Рада комуни.

До відання державних органів влади Швеції належать: зовнішня політика і оборона, порядок і безпека всередині країни, правосуддя, економіка країни в цілому, вища освіта і науково-дослідна діяльність, великі шляхово-транспортні комунікації, політика на ринку праці й питання зайнятості населення, житлова політика, соціальне страхування і перерозподіл доходів (пенсії, субсидії для дітей, виплати через хворобу, субсидії безробітним і деякі інші).

Лени відповідають за організацію охорони здоров'я, медичне обслуговування і підготовку медичного персоналу в медичних установах. Вони, частково разом з комунами, відповідають за культуру, а також виконують завдання за дорученням держави у сфері державного планування, разом з державою розпоряджаються регіональними фондами розвитку. Ці фонди надають фінансову допомогу невеликим і середнім підприємствам. У спільному віданні комун і ландстингів перебувають підприємства суспільного транспорту.

На комуни у Швеції покладаються: завдання планування, охорони навколишнього середовища, організації рятувальної служби, цивільна оборона, громадський транспорт, водопостачання, каналізація, тепло- і енергозабезпечення, дозвілля і культура, соціальне забезпечення, дитячі дошкільні установи, середня освіта, догляд за людьми похилого віку та інвалідами, турбота про родину та особистість. За згодою з Державним міграційним управлінням комуни приймають біженців. Комуни планують використання землі, здійснюють нагляд за будівництвом, забезпечують заходи профілактики, пожежну охорону [5,10,17,19].

Дохідна частина державного бюджету Швеції формується переважно за рахунок податків. Непрямі податки забезпечують 2/3 податкових доходів бюджету, прямі податки – 20%, внески соцстраху – приблизно 3%.

У витратній частині державного бюджету Швеції понад 50% становлять трансфертні платежі, у т. ч. пенсії, житлові субсидії, допомоги на дітей, сільськогосподарські і промислові субсидії.

Питаннями формування бюджету і розробки податкових законів займається Міністерство фінансів.

3. Податкові органи та управління податковою системою Швеції.

Податкові органи Швеції, що складаються з національного податкового відомства, мають трирівневу систему. Національне податкове відомство Швеції підкоряється Мінфіну, Уряду країни, але є незалежним від Уряду відомством. Центральному податковому відомству (м. Стокгольм) підкоряються 10 регіональних органів (податкових управлінь) і податкові інспекції (місцеві податкові відділи – інспекції).

У складі регіональних податкових управлінь, очолюваних регіональними директорами, є спеціальні відділення по роботі з великими підприємствами. Обчисленням і сплатою ПДВ займаються відділи непрямих податків, у складі яких обов'язково є фахівці у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Податкові органи вирішують не тільки питання оподаткування, але і ведуть акти цивільного стану, перепис населення і сприяють забезпеченню загальних виборів.

Податкова система Швеції включає безліч прямих і непрямих податків і зборів. Найбільш важливими прямими податками є державний та місцевий прибутковий податки і державний податок на власність. Прямими податками обкладаються також спадкоємство (мити, що сплачується спадкоємцем) і дарування.

Всі доходи від непрямого оподаткування, що фактично поступають в державну скарбницю, мають два основні джерела: податок на додану вартість і акцизні збори, якими обкладається ряд товарів. Важлива роль відводиться таким непрямим податкам, як акцизи на тютюн і алкоголь.

Визначення рівня державних і місцевих податків входить у владні повноваження шведського парламенту. Проте місцеві органи можуть встановлювати рівень прибуткового податку безпосередньо в муніципалітетах і обласних органах самоврядування.

Є річний податок на користування особистим транспортом і разовий податок на його придбання. Цікава особливість: на кожній бензоколонці є оголошення, які повідомляють водія, що приблизно 80 відсотків вартості літра бензину (до долара за літр) складає податок.

Енергетичний податок відноситься до сплати за дизельне паливо, вугіль, електроенергію.

При цьому Швеція має угоди приблизно із шістдесятьма країнами про уникнення подвійного оподаткування доходів і власності.

Єдина податкова служба Швеції, створена в 1971 р., крім фіскальних функцій, веде повний облік не тільки платників податків, а й всього населення країни. Рівень комп'ютеризації та методи контролю за доходами дозволяють складати декларації про доходи більшості населення безпосередньо в податковій службі і розсилати їх громадянам. Останнім залишається тільки поставити свій підпис, і лише у випадку незгоди прийти в податковий орган. У випадку незгоди платник податків може опротестувати висновок у Вищому адміністративному суді, рішення якого вважається остаточним [5,10].

Відомості про доходи фізичних осіб не є податковою таємницею. Податкова служба постійно і на високому рівні проводить широку роз'яснювальну та консультаційну роботу з платниками податків.

У безпосередньому віданні Національного податкового управління перебувають акцизи та податки, які стягуються з джерела доходів, переведених за кордон. Податковим органам земель залишаються прибуткові податки, внески з соціального страхування та ПДВ. Національні та місцеві прибуткові податки стягуються за однією і тією ж податковою декларацією і за єдиними правилами, хоча перераховуються потім у різні бюджети, ПДВ з імпорту – Управління мита і митних зборів.

4. Податкова система Швеції.

На *рівні центрального уряду* стягуються прибуткові податки з підприємств і громадян, ПДВ, а також акцизи. *Місцеві органи влади* одержують прибуткові податки з громадян та інші дрібніші податки.

✦ Найбільш важливий вид національного податку в Швеції – прибутковий податок. Він розподіляється на три категорії: податок на трудові доходи фізичних осіб, майновий та корпоративний.

Якщо сукупний прибуток фізичної особи не перевищує 170 тис. крон, податок складає 31%, при перевищенні вказаної суми, ставка податку може зростати до 50%.

Майновий податок стягується із розрахунку вартості майна: до 800 тис. крон – ставка нульова; до 1,5 млн. крон – 1,5%; до 3,5 млн. крон – 12 тис. крон + 2,5%; на майно більшої вартості – 62 тис. крон + 3%.

Наступними важливими надходженнями в бюджет є соціальні виплати із заробітної плати фізичних осіб, що сягають до 22%. Роботодавці також сплачують в пенсійний та фонд медичного страхування 43% із розрахунку фонду заробітної плати. Громадяни ЄС, що працюють у Швеції, керуються законодавчими актами ЄС. Знижена ставка внесків у розмірі 21,39% установлена на підприємницький і трудовий дохід громадян, вік яких перевищує 65 років. У деяких сільських північних районах Швеції діюча ставка може бути знижена на 5-10 %.

Важливе місце в системі податків Швеції займає податок на прибуток корпорацій. Всі компанії й інші види організаційно-правової форми, такі як товариства з обмеженою відповідальністю, повинні бути зареєстровані в Патентному й Реєстраційному відділі, для того щоб одержати статус юридичної особи. Звичайно як мінімум 50% керуючих директорів і головний директор повинні бути резидентами країн ЄС або європейських держав.

Найбільше що часто зустрічається організаційно-правова форма – це компанії з обмеженою відповідальністю. Існують два види: відкриті компанії з обмеженою відповідальністю й частки компанії з обмеженою відповідальністю. Мінімальний розмір акціонерного капіталу для відкритих акціонерних товариств встановлений у розмірі 500 тис. шведських крон і для часток – 100 тис. шведських крон.

Національний податок на прибуток стягується з резидентів із усього доходу, а з нерезидентів – з доходів, отриманих зі шведських джерел. Компанія вважається податковим резидентом, якщо вона утворена (zareєстрована) у Швеції або має постійне представництво на її території. Корпоративний податок стягується з підприємств за ставками в межах від 20 до 30%. Не існує різниць при оподатковуванні розподіленого й нерозподіленого прибутку компанії. Також не існує ніяких місцевих податків для корпорацій.

Дивіденди, отримані від шведських компаній, звільнені від оподаткування. Дивіденди, отримані від закордонної філії (мінімальний пакет акцій не менш 25%), також можуть бути звільнені від обкладання за умови, що філія обкладається за ставкою не менш чим 15%. Понесені збитки можуть бути зараховані за рахунок отриманого доходу наступного року й не можуть переноситися на рахунки минулих років.

Податкова декларація надається щорічно. Податки підраховуються протягом усього фінансового року. Податкове повідомлення видається в грудні по закінченні фінансового року й всі заборгованості по податках повинні бути виплачені не пізніше квітня. Іноземні компанії, zareєстровані в органах для цілей виплати страхових внесків у соціальні фонди, можуть їх сплачувати раз у рік (одним платежем).

Доход від капіталу обкладає окремо по ставці 30%.

ПДВ. Підприємство, що має обороти, що підлягають обкладанню ПДВ, у розмірі більше 1 млн шведських крон, повинне бути zareєстроване в місцевих податкових органах як платник ПДВ. Якщо обороти менше 1 млн шведських крон, то реєстрація не обов'язкова.

Звичайна ставка ПДВ – 25%. Знижена ставка – 12% по продуктах харчування й послугам з туризму. Низька ставка – 6% по газетних виданнях, транспортних послугах, культурних заходах. Звіти по ПДВ надаються щомісяця разом з підтверджуючими документами оплати ПДВ.

Майно, що переходить у спадщину, обкладає по прогресивних ставках, розмір яких залежить від оцінної вартості отриманого майна й від ступеня споріднення. Податок сплачує одержувач майна. Якщо одержувачем є чоловік(а) або дитина, ставки податку варіюються від 10% (спадщина оцінюється в 300 тис. шведських крон або менше) до 30% (понад 600 тис. шведські крони). В інших випадках ставки диференційовані від 10 до 30%. Майно, наслідуване чоловіком у розмірі до 280 тис. шведських крон і дітьми – 70000 шведських крон (додатково 10 000 шведських крон для дітей до 18 років), звільняється від сплати податку.

5. Фінансове вирівнювання у Швеції.

У цій країні система фінансового вирівнювання одержала назву «Система Робін Гуда».

☝ Для того щоб визначити рівень можливостей кожної комуни щодо формування її доходів, шведські економісти використовують кілька показників. Це середньокомунальна податкоспроможність і податкоспроможність комуни.

☛ Середньокомунальна податкоспроможність розраховується шляхом розподілу суми доходів, що підлягають комунальному оподаткуванню по всій країні, на загальну кількість жителів держави.

Податкоспроможність окремої комуни визначається шляхом розподілу суми доходів в окремій комуні, яка підлягає її комунальному оподаткуванню, на кількість жителів цієї комуни. Таким чином, одні комуни мають більшу податкоспроможність, ніж середньокомунальна, інші – меншу.

Основні фактори, що впливають на цей показник, такі: частка населення, що працює, рівень доходів населення, вікова структура населення, господарська структура, структура забудови комуни та ін.

Податкоспроможність кожної комуни визначає її можливості фінансувати витрати на надання суспільних послуг. Отже, з одного боку, у кожній комуні складаються різні обсяги витрат, з іншого боку – різні можливості щодо фінансування їх.

Фінансове вирівнювання зводиться до того, що вирівнюються можливості комун фінансувати ці витрати і вирівнюються самі витрати. Це означає: вирівнюються їхні доходи та видатки. За інших умов, вважають у Швеції, зростав би розрив між рівнем розвитку окремих комун із усіма негативними наслідками.

Нова система фінансового вирівнювання у Швеції побудована таким чином, що вирівнювання здійснюється винятково за рахунок фінансових ресурсів самих комун, тобто на основах самофінансування.

До цього фінансове вирівнювання здійснювалося за рахунок субсидій з бюджету центрального уряду. Зараз державні субсидії використовуються для загальної фінансової підтримки місцевого самоврядування, а також для регулювання відносин комун і ленів.

☛ Фінансове вирівнювання здійснюється в два етапи. Спочатку вирівнюються доходи. Середньокомунальна податкоспроможність по Швеції визначена в обсязі 100 тис. шведських крон. Це середній дохід на одну людину по країні, який підлягає комунальному оподаткуванню. Комуни, що мають середній прибуток на одного жителя менше 100 тис. крон, одержують субсидію. Ті комуни, дохід яких становить більше 100 тис. крон на одну людину, платять внески у фонд субсидій.

Розміри субсидій і внесків розраховуються як різниця між середньокомунальною податкоспроможністю по Швеції і власною податкоспроможністю кожної комуни, помноженою на чисельність жителів комуни, а також на попередньо встановлену податкову ставку.

На іншому етапі вирівнюються видатки на більшість видів послуг, що надаються комунами. Визначено сфери діяльності, які враховуються при вирівнюванні видатків, а також фактори, що впливають на рівень цих видатків (табл. 6). Зазначені в табл. 6 фактори, лежать в основі розрахунків відповідних доплат чи відрахувань, які здійснюються на основі індексів [5,10].

Табл. 6 – Сфери діяльності, які враховуються при вирівнюванні видатків, і фактори, що впливають на рівень видатків у Швеції

Сфера діяльності	Фактор
Комуни	
Дитячі дошкільні установи	Вікова структура, рівень зайнятості батьків, податкоспроможність і густота населення
Установи по догляду за людьми похилого віку	Вікова структура, співвідношення чоловіків і жінок, професійна структура, рівень загального проживання, малозаселені райони
Дев'ятирічна школа	Вікова структура, малозаселені райони, рідна мова
Гімназія	Вікова структура, форми проживання (пансіон), вибір програми навчання
Турбота про родину і особистість	Матері-одиначки з дітьми віком до 15 років, переїзди, іноземні громадяни (за винятком вихідців із країн Північної Європи), громадяни Фінляндії, густота забудови
Водопостачання і система каналізації	Низька густота забудови, геологічні особливості
Вулиці і дороги	Ступінь зносу, обумовлений інтенсивністю дорожнього руху і кліматичних особливостей
Забезпечення зайнятості і розвиток господарства	Безробіття
Витрати на будівництво, утримання і опалення	Індекс, що розраховується на основі фактичних змін витрат
Додаткові витрати малозаселених районів: адміністративно-рятувальна служба і т.п.	Чисельність населення, кількість жителів на км ² , ступінь наявності районів щільного заселення
Зменшення чисельності населення	Скорочення чисельності населення протягом останніх 10 років
Дефіцит населення	Чисельність населення в радіусі 30 чи 90 км.
Додаткові виплати в зв'язку з несприятливими кліматичними умовами	Очікувані додаткові витрати
Лени	
Охорона здоров'я включно з профілактикою	Вікова структура населення, середня тривалість життя, самотнє проживання, малозаселені райони
Вищі навчальні заклади	Кількість зарахованих студентів
Додаткові виплати у зв'язку з несприятливими кліматичними умовами	Очікувані додаткові витрати
Комуни та лени	
Суспільний транспорт	Густота одного чи кількох центрів, розрідженість, шхери

Питання для самоконтролю

1. Чим пояснюється висока роль державного регулювання у скандинавських країнах?
2. Дайте характеристику поняття «шведська модель» та особливостей бюджетної системи країни.

3. Які з реформи оподаткування Швеції вплинули на структуру державних витрат?

4. Які зміни відбулися в системі фінансового вирівнювання у Швеції?

5. Які тенденції переважають в економічному розвитку скандинавських країн?

Тести для самоконтролю

1. До складу Скандинавських країн входять наступні країни:

- а) Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ісландія;
- б) Швеція, Швейцарія, Данія, Фінляндія, Ісландія;
- в) Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ірландія;
- г) Швеція, Швейцарія, Данія, Іспанія, Ірландія.

2. Частка податкових надходжень у ВВП Скандинавських країн становить:

- а) 50–60 %;
- б) 10–20 %;
- в) 70–80 %;
- г) 30–50%.

3. У якій країні система фінансового вирівнювання одержала назву «Система Робін Гуда»?

- а) Данія;
- б) Норвегія;
- в) Італія;
- г) Швеція.

4. Відмінності в рівні оподаткування різних країн пов'язані з:

- а) традиціями оподаткування;
- б) моделлю ринкової економіки;
- в) еволюцією структури податкової системи;
- г) всі відповіді правильні.

5. Способами розмежування прямих і непрямих податків є:

- а) суб'єкт податку;
- б) об'єкт податку;
- в) участь в утворенні ціни;
- г) податкова ставка.

6. До прямих податків належать:

- а) прибутковий податок;
- б) податок на споживання;
- в) акцизи;
- г) внески підприємців у фонди соціального страхування.

7. Непрямі податки переважають у таких країнах:

- а) США, Японія, Голландія, Данія;
- б) Франція, Німеччина, Греція;
- в) Італія, Фінляндія;
- г) Скандинавські країни.

8. Умовами підвищення ролі прямих податків у провідних західних країнах є:

- а) політика уніфікації податкових систем;
- б) зближення методів стягування податків;
- в) підвищення життєвого рівня переважної більшості населення;
- г) реформування системи оподаткування.

9. Кожен податок містить такі елементи:

- а) об'єкт оподаткування;
- б) податкова база;
- в) платник податків;
- г) всі відповіді правильні.

10. Податкові ставки за методом їх формування поділяються на:

- а) базові;
- б) підвищені;
- в) прогресивні;
- г) регресивні.

11. Податки, що застосовуються, можна назвати пропорційними, якщо величина середньої податкової:

- а) не змінюється зі збільшенням доходу;
- б) не змінюється зі зменшенням доходу;
- в) не змінюється при будь-якій зміні доходу;
- г) змінюється відповідно до зміни доходу.

12. Кадастровий спосіб стягування податків застосовується:

- а) для обкладання нефіксованих доходів при великій кількості їх джерел;
- б) при поземельному, житловому і промисловому податках;
- в) з особи найманої праці та інших більш-менш фіксованих доходів;
- г) при обчисленні і справлянні прямих реальних податків.

13. Модулярна система оподаткування розмежовує податки:

- а) за джерелом його одержання;
- б) за певний період часу;
- в) за правом надання податкових знижок і пільг;
- г) за об'єктами та суб'єктами оподаткування.

14. Макроекономічна рівновага бюджетно-податкової політики має дві сторони – податкову і видаткову, її складовими є:

- а) податки з заощадженнями та інвестиції з видатками;
- б) заощадження з інвестиціями і податки з державними видатками;
- в) інвестиції з податками і заощадження з державними видатками;
- г) правильна відповідь відсутня.

Рекомендована література: основна [3-5], додаткова [5-7]

ТЕМА 8. ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

 Мета вивчення теми: дослідити особливості здійснення трансформаційних процесів у країнах Центральної та Східної Європи; ознайомитись з організацією фінансових відносин у Польщі, з видами податків до обов'язкових зборів; ознайомитись з основами організації фінансової системи Чехії, видами податкових платежів; проаналізувати сучасний стан фінансів Угорщини та особливості побудови податкової системи.

План лекції

1. Трансформаційні процеси у країнах Центральної і Східної Європи.
2. Фінанси Республіки Польщі.
3. Фінанси Чехії.
4. Фінанси Угорщини.

Основні терміни і поняття

Державні фінанси Польщі, бюджетна система Польщі, види податків у Польщі, обов'язкові та необов'язкові доходи гмін у Польщі, бюджетна система Чехії, податкова система Чехії, види податків і зборів Угорщини.

Теоретичні відомості

1. Трансформаційні процеси у країнах Центральної і Східної Європи.

Країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), до яких належить Албанія, Болгарія, Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія, Чеська Республіка, Сербія і Чорногорія, з 1991 р. перебували у стані переходу від централізовано-керованого господарства до ринкової економіки. Постсоціалістична трансформація є багатофакторним процесом, який передбачає зміну функцій основних суб'єктів економічної системи, розвиток ринкових механізмів і перетворення відносин власності.

У більшості країн Центральної та Східної Європи перетворення в економіці почалися з 1991 р., тобто практично тоді ж, що й в Україні. Були прийняті закони про приватизацію державної власності, про свободу підприємницької діяльності, нової податкової і банківської системи, були внесені докорінні зміни в принципи ціноутворення, зовнішньоекономічної діяльності [13].

Реформування економіки в країнах ЦСЄ спочатку базувалося в основному на реалізації концепції «шокової терапії», яка передбачає швидке забезпечення фінансової стабілізації і лібералізацію цін, створення різноманіття форм власності, розширення прав економічних суб'єктів, відкриття внутрішнього ринку. Однак практика показала, що перехід до ринкових відносин вимагає більш тривалої і поступової трансформації всього комплексу

макро- і мікроекономічних перетворень. Тому згодом названі країни перейшли до довгострокової стратегії економічних перетворень, що передбачає структурну перебудову, розвиток фінансових ринків, вирішення проблеми зайнятості та соціального захисту прав людини.

У серпні 1990 р. Європейська Рада схвалила пропозицію Великої Британії про укладення Європейського економічного співтовариства «Європейських угод», які стали правовою основою асоціації з країнами Центральної і Східної Європи. Офіційні переговори про асоціацію розпочалися 20 грудня 1990 р.

Перші угоди про асоціацію Євросоюз підписав 16 грудня 1991 р. з Угорщиною, Польщею і Чехословаччиною, які найбільше відповідали її вимогам; 22 грудня 1992 р. – з Болгарією і Румунією; після майже чотирирічної підготовки 10 червня 1996 р. – зі Словенією.

На засіданні Європейської ради у Копенгагені 21-22 червня 1993 р. лідери країн ЄС прийняли рішення про можливе прийняття асоційованих країн ЦСЄ в якості рівноправних членів ЄС. Вперше були сформульовані основні критерії вступу країн ЦСЄ до ЄС. «Копенгагенські критерії» передбачали стабільність демократичних інститутів, наявність ринкової економіки, можливість країн ЦСЄ витримати конкуренцію в ЄС. Вони стали основою стратегії підготовки країн-асоційованих членів до майбутнього приєднання до ЄС. На початку 1994 р. на засіданні Ради Асоціації ЄС було запропоновано країнам – претендентам подати офіційні заяви з проханням прийняти їх у члени ЄС. Офіційні запити на вступ до ЄС подали: Угорщина – 31 березня 1994 р., Польща – 8 квітня 1994 р., Чеська Республіка – 17 січня 1995 р., Румунія – 22 червня 1995 р., Словаччина – 27 червня 1995 р., Болгарія – 14 грудня 1995 р., Словенія – 16 червня 1996 р.

Розпочався етап безпосередньої підготовки країн ЦСЄ до вступу у ЄС. У квітні 1996р. Європейська Комісія розробила і затвердила близько 1000 однакових за змістом питань, відповіді на які країн – кандидатів на членство повинні були дати уявлення про зміни, що відбулися у них в постсоціалістичний період. Одержані заповнені відповіді визначали першочерговість на повноправну участь у ЄС [13].

На основі аналізу розісланих Європейською Комісією анкет, які включали більше 150 сторінок тексту і близько 1000 питань, рішення про розділення раніше асоційованих у ЄС країн на держави-лідери і держави другого ешелону Рада голів держав і урядів членів ЄС у Люксембурзі (грудень 1997 р.) визначила групу держав «першої хвилі» вступників у ЄС у тому числі – 5 країн ЦСЄ: Угорщину, Чеську Республіку, Словенію, Польщу і Естонію. Перспективи вступу у ЄС інших країн повинні були залежати від конкретних успіхів їх реформування, а також того, наскільки успішним виявиться процес інтеграції в ЄС першої групи держав [13]. Для країн «першої хвилі» – Чехії, Естонії, Угорщини, Польщі і Словенії – у якості терміну вступу у ЄС був запропонований 2003р. [13].

Саміт ЄС у м. Лаекені (Бельгія) у грудні 2001 р. на основі доповідей країн-кандидатів, склав список 10 країн, які могли бути прийняті до ЄС у 2004

р., серед них – Угорщина, Польща, Словацька Республіка, Чеська Республіка, Словенія.

Саміт Європейської Ради 12-13 грудня 2002 р. прийняв рішення про вступ до ЄС в травні 2004 р. всіх 10 претендентів. Цим формально завершується переговорний процес між країнами – кандидатами та Євросоюзом щодо повноправного членства в Союзі. Але продовжується процес інституційних змін, адаптація їх законодавства до норм ЄС. Так, у зв'язку зі вступом до ЄС, було змінено Конституцію Угорщини [13].

2. Фінанси Республіки Польщі.

Польща, Республіка Польща – держава в Центральній Європі, унітарна парламентська республіка, що має у своєму складі 16 воєводств. Польща – індустріально-аграрна країна. Основою польської економіки є промисловість, а саме, машинобудівна, металургійна, гірнична та хімічна промисловість. Вагому роль відіграє й сільське господарство: країна є великим виробником картоплі, пшениці, яблук та хмелю, розвинене свинарство, птахівництво та скотарство. Грошовою одиницею є злотий.

Державні фінанси Польщі – це сукупність державних доходів і державних витрат (витрат бюджетів різного рівня).

Бюджетна система включає в себе державний бюджет і фінанси органів місцевого самоврядування (воєводств, повітів, гмін).

Бюджет держави ухвалюється у формі закону про бюджет на період календарного року – «бюджетного року» (з 1 січня до 31 грудня).

Бюджет одиниці місцевого самоврядування ухвалюється у формі постанови про бюджет на бюджетний рік.

Бюджет одиниці місцевого самоврядування є річним планом:

1) доходів і видатків, а також надходжень і витрат цієї одиниці;

2) надходжень і видатків:

а) бюджетних закладів, допоміжних господарств бюджетних одиниць і спеціальних фондів;

б) цільових фондів одиниці місцевого самоврядування.

Постанова про бюджет є підставою фінансової діяльності одиниці місцевого самоврядування. Постанова про бюджет може визначати, окрім лімітів видатків на період поточного року, ліміт видатків на багаторічні інвестиційні програми, наведені в реєстрі, що є додатком до закону про бюджет.

У законі про доходи одиниць територіального самоврядування *джерела доходів гмін* поділено на обов'язкові та необов'язкові.

Обов'язкові доходи гмін – надходження від податків та зборів, доходи з майна гмін, загальна субвенція, дорожня субвенція, цільові дотації з держбюджету.

Необов'язкові доходи гмін – субвенції, цільові дотації, податок з власників собак, спадщина і дарчі внески для гмін, доходи від штрафів.

Бюджет гміни повинен охоплювати всю фінансову діяльність гміни. Це означає, що фінансова діяльність гмінних організаційних одиниць має бути зазначена у бюджеті.

В залежності від форм організації таких одиниць можна виділити:

– бюджетну економіку *брутто*, яку здійснюють бюджетні одиниці. Доходи і витрати цих одиниць в цілому охоплює бюджетний план. Це означає, що такі одиниці свої витрати оплачують безпосередньо з бюджету гміни, а отримані доходи відраховують до бюджету. Рівень їх витрат не залежить від рівня отриманих доходів;

– бюджетну економіку *нетто*, яку в основному реалізують бюджетні заклади. Вони покривають витрати на свою діяльність з отриманих власних доходів, а з бюджетом гміни розраховуються за результатами діяльності.

👉 **Види податків і зборів у Польщі.**

Податкова система Польщі складається з 11 видів податків. Податки в Польщі поділяються на прямі та непрямі. Прямі податки стосуються персонального доходу і прибутків чи майна.

Головні прямі податки такі:

- на доходи фізичних осіб;
- на доходи юридичних осіб;
- зі спадщини та дарування;
- сільськогосподарський податок;
- на лісове господарство;
- на нерухомість;
- транспортний;
- з власників собак.

Податок зі спадщини та дарування, сільськогосподарський податок, податки на лісове господарство і нерухомість, транспортний податок та податок з власників собак є місцевими податками, які складають доходи гмін.

Доходи гмін також охоплюють чотири види зборів, які не мають усіх ознак податків згідно з положенням про податкові обов'язки.

Квазіподатки, так звані внески (перш за все внески у фонд соціального страхування), також є елементами польської податкової системи, що підлягають щорічній переоцінці.

Податок на доходи фізичних осіб є джерелом доходу державного бюджету, так само, як і бюджетів територіальних одиниць із самоврядуванням, однак цей дохід (від «податкової картки») є насамперед безпосереднім джерелом доходу гмін [2,8,14].

Податок на доходи фізичних осіб (PIT). Це податок на доходи фізичних осіб в Польщі, який сплачує кожна особа, яка отримує доходи в Польщі, незалежно від того, чи є вона громадянином цієї країни.

Згідно з польським законодавством, з 1 лютого до 30 квітня кожного року працівник, який отримував доходи в Польщі протягом попереднього року, обов'язково повинен подати в податкове управління (US – Urząd Skarbowy) спеціальний розрахунок про доходи – податкову декларацію PIT.

Одним із способів розрахунку податку є, так звані, податкові пороги. У Польщі є **два податкові пороги**: якщо платник податків отримав протягом року менше, ніж 85 528 злотих, то він знаходиться у першому податковому порозі, якщо більше, ніж 85 528 злотих – у другому. Податкові пороги використовуються в основному для людей, які виконують роботу в Польщі, за яку отримують винагороду.

Принципи розрахунків для кожного з порогів різні:

Якщо основою для розрахунку податку є 85 528 злотих або менше, (тобто особа заробила до 85 528 злотих на рік), то податок становить 18% цієї основи мінус 556,2 злотих.

Якщо основа для розрахунку податку більша 85 528 злотих, то податок становить 14 839 злотих + 32% від надлишку понад 85 528 злотих.

Що стосується осіб, які ведуть господарську діяльність, то тут застосовується так званий єдиний податок, який завжди становить 19% від отриманого доходу.

Для іноземних громадян ставка РІТ трохи вища і становить 20%.

Податок на доходи юридичних осіб. Компанії в Польщі платять податок на прибуток організацій (СІТ) за єдиною ставкою 19% з отриманого доходу від бізнесу, а фізичні особи можуть обрати податок з фіксованою ставкою 19% з більшої частини доходу від бізнесу. Дохід визначається як різниця між податковими надходженнями (податковими доходами) і податковими витратами в податковому році.

ПДВ у Польщі має стандартну ставку 23% (більшість товарів та послуг), 8% – медичне обладнання та медикаменти, 5% – необроблена їжа (продукція лісового та рибного господарств); 0% – поставки товарів та послуг в межах ЄС, експорт товару; звільнено від оподаткування ПДВ – фінансові, освітні та медичні послуги [2,8,14].

3. Фінанси Чехії.

Чехія – парламентська республіка, яка складається з 13 країв і столичного міста Праги. Валюта – чеська крона. Це індустріально-аграрна країна, яка має обмежену паливно-енергетичну і мінерально-сировинну базу. Найзначніші запаси вугілля. Провідні галузі промисловості: паливно-енергетична, чорна металургія, машинобудівна, вугільна, хімічна, легка і харчова промисловість. Транспорт: залізничний, автомобільний, річковий, повітряний.

Бюджетна система Чехії три ланкова: державний бюджет, місцеві бюджети, п'ять позабюджетних фондів.

☞ Податкова система Чехії включає такі основні податки та збори [2,8,15]:

- податок з доходів фізичних осіб;
- прибутковий податок;
- податок на додану вартість;
- акцизний збір;
- податок на нерухомість;
- податок з автомобілів;

- податок на спадщину і дарування;
- податок на передачу нерухомого майна;
- податок на охорону навколишнього середовища.

Податок на доходи фізичних осіб. Фізична особа визнається суб'єктом оподаткування в Чехії, якщо є її резидентом: має постійну прописку або проживає в Чехії більше 183 днів протягом 12 місяців.

Фізичні особи подають податкові декларації індивідуально, не допускається спільна подача декларацій подружжя або партнерів.

Базою оподаткування можуть виступати кілька типів доходів: отримані в результаті найманої праці; в результаті підприємницької діяльності, приросту капіталу; доходи за рахунок передачі активів в оренду та інші.

Ставка податку становить 15%. У разі, якщо річний обсяг отриманого доходу (від зарплати або підприємницької діяльності) становить суму, що в 48 разів перевищує середню зарплату (понад 1,2 млн чеських крон), застосовується додаткова ставка податку 7%.

Відрахування до соціальних фондів. Із зарплати працівника утримується 11% валового доходу (4,5% на медичне страхування; 6,5% – до пенсійного фонду).

Приватні підприємці сплачують платежі в розмірі 42,7% доходу (13,5% на медичне страхування, 28% – в пенсійний фонд, і 1,2% – до фонду безробіття). Для них передбачена спеціальна «оціночна база», яка дорівнює 50% від розміру доходів.

Податок на прибуток підприємств.

Цей податок сплачується компаніями, які є резидентами Чехії. Під резидентом мається на увазі фірма, створена або керована з Чехії. Компанії-резиденти Чехії оподатковуються на різні типи доходів, отримані в усьому світі. У свою чергу, нерезиденти оподатковуються тільки на доходи, що мають чеське походження.

Стандартна ставка податку становить 19%. Для кваліфікованих інвестиційних фондів ставка податку знижена і становить 5%. При цьому пенсійні фонди оподатковуються за ставкою 0%.

Сплата податку на загальних підставах відбувається до 1 квітня року, наступного за звітним.

Податок на додану вартість. Цей податок виникає в разі продажу товарів і надання послуг. У Чехії ПДВ на імпортні товари стягується за такими ж ставками, як і на вітчизняні товари. Експорт товарів за межі Чехії не обкладається ПДВ.

У Чехії передбачено 4 типи ставок ПДВ: стандартна ставка – 21%, знижена ставка – 15%, зменшена – 10% (застосовується до поставок певних категорій товарів) і нульова ставка – 0%.

Податок на дивіденди, відсотки і приріст капіталу.

Дивіденди, що виплачуються нерезиденту, є базою для сплати прибуткового податку, за однією зі ставок: стандартної (15%) або підвищеної (35%). Підвищена ставка застосовується в тому разі, якщо грошові кошти

переходять в держави, у яких із Чеською республікою відсутні договори про недопущення подвійного оподаткування.

Податок на відсотки, роялті та лізинг.

Ставки податків на одержувані відсотки та роялті такі ж, як і на дивіденди, а саме **15%** і **35%**, особливості застосування підвищеної ставки збігаються.

Податок на нерухоме майно.

Податки в Чехії на нерухомість стягуються на основі використання споруд або земельних ділянок. Оплата податку здійснюється щорічно. Розрахунок цього податку здійснюється податковими органами самостійно, після чого платник отримує квитанції на оплату цього податку.

Також існує податок на передачу (продаж) нерухомого майна, цей податок також сплачується юридичними особами. Ставка цього податку становить **4%** від суми угоди [2,8,15].

4. Фінанси Угорщини.

Угорщина – унітарна держава в Центральній Європі, парламентська республіка з населенням близько 10 млн осіб. Столицею держави є м. Будапешт. Національна валюта – угорський форинт (HUF).

☝ Три головні становлять основу угорської податкової системи — прибуткові податки, податки з обороту і місцеві податки. Крім того, компанії та підприємці платять внески до фондів охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та в інші соціальні фонди [1,2,8].

Податок із доходів фізичних осіб.

Впроваджений однаковий однорівневий податок із доходів фізичних осіб у розмірі 16% з валового доходу (перед цим в Угорщині діяло багаторівневе прогресивне оподаткування). Валове оподаткування стосується доходів, що не перевищують 202 тисяч форинтів на місяць (до 2424 тисяч форинтів на рік). Для доходів, що перевищують цю межу, податкова база є підвищена на 27%.

Податок на прибуток компаній.

Ставка податку на прибуток компанії з 1 січня 2017 р. знижена і становить 9%. В Угорщині компанії зобов'язані платити корпоративний прибутковий податок з доходів, отриманих від господарської діяльності, що здійснюється для отримання прибутку:

- дохід компаній-резидентів, отриманий по всьому світу;
- дохід з угорських джерел компаній-нерезидентів, які не мають постійного представництва в Угорщині;
- дохід, отриманий від передачі або відчуження пайової участі компанії, що володіє нерухомістю (компанія вважається такою, що володіє нерухомістю, якщо вартість нерухомого майна, розташованого в Угорщині, становить понад 75% балансової вартості активів на звітну дату, зазначену у фінансовій звітності платника податків самостійно або разом з його афілійованими особами в Угорщині або філіями).

Спрощений підприємницький податок (EVA).

EVA надає можливість компаніям, щорічні продажі яких не перевищують 30 млн форинтів (за умови, що за два попередні роки у компанії був дохід), зменшити як адміністративний, так і податковий тягар. EVA замінює наступні види податків: ПДВ, особистий прибутковий податок підприємців, податок на дивідендну базу підприємця, податок на прибуток організацій і прибутковий податок з населення за дивідендами. Ставка EVA становить 37%. Якщо загальна сума виручки та всіх статей, які збільшують дохід, перевищує 30 млн форинтів, ставка EVA становитиме 50% від частини податкової бази, що перевищує цю суму.

Податок на додану вартість.

Стандартна ставка становить 27%. Знижена ставка в розмірі 18% застосовується до товарів та послуг наступних категорій: молоко і молочні продукти (крім материнського молока і продуктів, які оподатковуються за ставкою 5%); продукти, вироблені з використанням кукурудзи, борошна, крохмалю або молока; товари комерційного розміщення; нерегулярні заходи просто неба; інтернет-послуги; харчування в ресторанах.

Знижена ставка в розмірі 5% застосовується до таких товарів та послуг: медичні послуги; медична техніка; книги; електронні книги; журнали; свині, велика рогата худоба, вівці та кози; птахи, яйця птахів; молоко (крім материнського молока, а також молока, обробленого надвисокою температурою або зі збільшеним терміном придатності); послуги централізованого теплопостачання; послуги інструментальної живої музики артистів в закритих приміщеннях.

Не обкладаються ПДВ фінансові та інвестиційні послуги.

Місцеві фінанси та податки.

Адміністративно-територіальна структура сучасної Угорщини представлена районами, містами з правами району, містами, районами у м. Будапешт, селищами. Самоврядування здійснюється на двох рівнях: районному та муніципальному.

Згідно із Законом «Про місцеві уряди» обов'язки муніципалітетів поділяються на обов'язкові та факультативні. *Обов'язкові функції* всіх муніципалітетів включають такі: дошкільна та початкова освіта, базові послуги з охорони здоров'я, освітлення вулиць, місцеві дороги, виплата соціальної допомоги та допомоги у зв'язку з безробіттям, догляд за кладовищами, забезпечення питною водою, захист прав етнічних та національних меншин. Законами також встановлено, що перелік обов'язкових функцій доповнюється залежно від розміру та фінансового становища муніципалітету.

Завдання, які виконують лише міські муніципалітети, такі: утримання пожежних бригад, рятувальних загонів, надання широкого спектру соціальних послуг.

До факультативних завдань муніципалітетів належить місцеве планування, житлове господарство, місцевий транспорт, електропостачання, підтримка культурних, спортивних та наукових видів діяльності. У цих сферах

місцеві уряди надають послуги на власний розсуд, у рамках наявних фінансових обмежень та відповідно до вподобань мешканців.

Фінансові ресурси місцевої влади Угорщини складаються із власних доходів, податкових розщеплень та державних прямих трансфертів.

До власних доходів належать **місцеві податки**, надходження від комунальної власності, частина екологічних штрафів (30%). Закон «Про місцеві податки» (1992 р.) визначає перелік місцевих податків. До них належать податки на нерухомість та землю, ділянки та будівлі, туристичні послуги, прибутковий податок з комерційної діяльності, комунальний податок.

Податок на будівлі сплачується у фіксованій сумі з приміщень комерційного та житлового призначення (не більше ніж 3 % від скоригованої ринкової вартості); податок на земельні ділянки в місті стягується у фіксованій сумі з незабудованих ділянок (не більше 3 % скоригованої ринкової вартості); податок на доходи підприємств стягується з чистого продажу за фіксованою законом ставкою (2 %). Комунальний податок сплачують домогосподарства (фіксована максимальна сума – 12 000 форинтів на рік) та підприємства (до 2000 форинтів з одного зайнятого). Туристичний податок сплачується з розрахунку за одну ночівлю (максимально – 300 форинтів на день) або як відсоток від вартості проживання (максимально – 4 % вартості).

Податкова база місцевих податків розподілена дуже нерівномірно: на столицю країни, Будапешт, припадає до 45 % суми надходжень від місцевих податків країни. Це робить необхідним державне субсидування переважної частини муніципалітетів [1,2,8].

Питання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику економічних систем країн Центральної та Східної Європи.
2. Відзначте спільні та відмінні риси проведення економічних реформ в цих країнах.
3. Прокоментуйте структуру державного бюджету країн Центральної та Східної Європи.
4. Як країни Центральної та Східної Європи вирішують проблеми збалансованості бюджетів.
5. Охарактеризуйте процес адаптації економічної політики країн Центральної та Східної Європи до інтеграційних вимог Європейського Союзу.

Тести для самоконтролю

1. Посилення ролі фінансів у ринковій економіці виражається так:
  - а) ускладнення взаємозв'язку між суб'єктами господарської діяльності;
  - б) фінанси перестають бути самостійною сферою грошових відносин;
  - в) гроші, виконуючи функцію обігу, стають капіталом;
  - г) зниження ролі фінансів на мікрорівні й збільшення їх значення на макрорівні.
2. Кредитна система – це:

- а) сукупність кредитних відносин;
- б) банки у ролі покупця і продавця тимчасово вільних коштів, що існують у суспільстві;
- в) банки і небанківські фінансово-кредитні інститути;
- г) правильними є відповіді а), б);
- д) сукупність кредитних відносин та інститутів, які організовують ці відносини.

3. Банківська система може бути:

- а) дворівневою;
- б) трирівневою;
- в) обидві відповіді правильні;
- г) мати кілька рівнів.

4. Поняттям кредитної системи є:

- а) сукупність кредитно-розрахункових відносин та небанківських фінансово-кредитних інститутів;
- б) банки та сукупність кредитних відносин, які вони організовують;
- в) мобілізація тимчасово вільних грошей, їх використання та банки;
- г) сукупність кредитно-розрахункових відносин, форм і методів кредитування та інститутів, які організовують ці відносини.

5. Конкуренція у банківській справі відбувається між такими установами:

- а) банками і небанківськими фінансово-кредитними інститутами;
- б) різного рівня банківської системи;
- в) банками, банками і небанківськими фінансово-кредитними інститутами, небанківськими фінансово-кредитними інститутами;
- г) різного рівня кредитної та банківської систем.

6. Активні операції банків – це:

- а) операції, за допомогою яких банки формують власний капітал;
- б) сукупність різних видів операцій – кредитних, розрахункових, довірчих та ін.;
- в) операції, за допомогою яких банки розміщують власний і залучений капітал;
- г) кредитні операції й такі, за допомогою яких банки формують свої ресурси.

7. Пасивні операції банків – це:

- а) операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для виконання активних операцій;
- б) операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для виконання кредитних операцій;
- в) операції, за допомогою яких банки розміщують власний і залучений капітал;
- г) операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси для здійснення інвестиційних та інших активних операцій.

8. Кредитні установи групуються залежно від таких ознак:

- а) економічної сфери застосування;
- б) форми власності;
- в) форми реєстрації;
- г) форми організації;
- д) території діяльності;

- е) функцій і характеру виконуваних операцій;
є) суті та функцій у кредитній системі.
9. Стадії інтеграції у грошово-кредитній сфері у рамках ЄВС:
- а) митний, економічний та валютний союзи;
  - б) банківські асоціації, економічний та валютний союзи;
  - в) кліринговий, митний та валютний союзи;
  - г) євроринок, кліринговий, митний, економічний та валютний союзи.
10. Залежність міжнародного кредиту і грошово-кредитної політики:
- а) зв'язок із зовнішньою торгівлею;
  - б) регулювання економічного зростання та загального рівня виробництва;
  - в) засоби економічної політики;
  - г) рівень зайнятості;
  - д) забезпечення стабільності цін;
  - е) усі відповіді правильні;
  - є) правильними є відповіді б), г), д).
11. Спеціальні фінансово-кредитні інститути – це:
- а) жиробанки;
  - б) лізингові, факторингові, інвестиційні, страхові, фінансові компанії;
  - в) пенсійні фонди;
  - г) федеральні фонди;
  - д) ломбарди;
  - е) авальні банки;
  - є) каси взаємодопомоги;
  - ж) усі відповіді правильні;
  - з) всі відповіді правильні.
12. Фінанси – це:
- а) усі види доходів держави і підприємств;
  - б) еквівалент коштів;
  - в) економічні відносини, що складаються при утворенні, розподілі й використанні грошових фондів;
  - г) формування і використання засобів державного бюджету.
13. Об'єктами фінансових відносин є:
- а) прибуток, податки, цінні папери;
  - б) валовий суспільний продукт і національний доход;
  - в) грошові доходи;
  - г) держава, підприємства, громадяни.
14. Суб'єктами фінансових відносин є:
- а) національний доход і валовий суспільний продукт;
  - б) держава, підприємства, громадяни;
  - в) надходження від державних позик;
  - г) податки, цінні папери, валюта.

Рекомендована література: основна [1,3,4], додаткова [5,6,9]

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Карлін М.І., Балак І.О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи. Луцьк : Настир'я, 2012. 412 с.
2. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2010. 484 с.
3. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Кондор, 2014. 384 с.
4. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 639 с.
5. Карлін М.І. Фінансові системи країн Америки : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 496 с.
6. Карлін М.І. Фінансові системи країн Західної Європи : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 320 с.
7. Карлін М.І. Фінансові системи України та сусідніх держав : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 590 с.
8. Карлін М.І., Цимбалюк І.О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу : навч. посіб. Луцьк : Вежа–Друк, 2014. 172 с.
9. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : Зовнішня торгівля, 2012. 118 с.
10. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
11. Податкові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / В.Л. Андрущенко та ін.; за заг.ред. М.Я. Азарова. Київ : Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2014. 240 с.
12. Руденко Ю.М., Токар В.В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
13. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / Кізима Т.О. та ін.; за заг. ред. О.П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 287 с.

Додаткова

1. Бюджетна система України та Євросоюзу : монографія / С. О. Булгакова та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук., проф., акад. НАПН України А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 396 с.
2. Балюк Т.В. Податкова політика зарубіжних країн в умовах світової фінансово-економічної кризи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2010. С. 49-51.
3. Іляшенко А. Х. Генезис методології фінансового планування та прогнозування в зарубіжних країнах. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. Запоріжжя, 2012. Вип. 5. С. 199-202.
4. Кінащук Л.Л. Особливості організації та правового регулювання фінансового контролю зарубіжних країн. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2014. № 2. С. 55-57. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_2_18

5. Місцеві фінанси : підручник / за заг. ред. О.П. Кириленко. Київ : Знання, 2012. 677 с.
6. Посельський В.В. Конституційний устрій Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Таксон, 2011. 280 с.
7. Селіверстова Л.С. Особливості функціонування фінансових систем у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. Київ, 2018. №3. С.14–16.
8. Слухай С.В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій : монографія. Київ : АртЕк, 2012. 288 с.
9. Суторміна В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підручник. Київ : КНЕУ, 2012. 566 с.

Інформаційні ресурси

1. Європейський досвід оподаткування: Угорщина. *Закарпатська народна газета*. URL: <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1228916190> (дата звернення: 07.06.2019).
2. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
3. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
4. Пендзей І. Процес інтеграції країн Східної Європи у Європейський Союз: історичні передумови, етапи, результати. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 04.06.2019).
5. Податки в Польщі. URL: <http://www.findbiz-pl.com/opodatkuвання/> (дата звернення: 07.06.2019).
6. Податки в Чехії для юридичних та фізичних осіб. *ІА «СУРАБОТА»*. URL: <https://news.eurabota.ua/uk/czech/biznes/podatki-v-chehii-dlya-fizichnih-i-yuridichnih-osib/> (дата звернення: 07.06.2019).
7. Польовик С. Проект бюджету ЄС на 2021-2027 рр. та його значення для України. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»*. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/05_19_eu/ (дата звернення: 07.06.2019).

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський досвід оподаткування: Угорщина. *Закарпатська народна газета*. URL: <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1228916190> (дата звернення: 07.06.2019).
2. Карлін М.І., Балак І.О. Фінансові системи країн Центрально-Східної Європи. Луцьк : Настир'я, 2012. 412 с.
3. Карлін М.І. Державні фінанси розвинутих країн : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2010. 484 с.
4. Карлін М. І. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Кондор, 2014. 384 с.

5. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 639 с.
6. Карлін М.І. Фінансові системи країн Америки : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 496 с.
7. Карлін М.І. Фінансові системи країн Західної Європи : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 320 с.
8. Карлін М.І. Фінансові системи України та сусідніх держав : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 590 с.
9. Карлін М.І., Цимбалюк І.О. Фінанси домогосподарств провідних країн світу : навч. посіб. Луцьк : Вежа–Друк, 2014. 172 с.
10. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
11. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
12. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 12.05.2019).
13. Пендзей І. Процес інтеграції країн Східної Європи у Європейський Союз: історичні передумови, етапи, результати. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 04.06.2019).
14. Податки в Польщі. URL: <http://www.findbiz-pl.com/opodatkuвання/> (дата звернення: 07.06.2019).
15. Податки в Чехії для юридичних та фізичних осіб. ІА «СУРАБОТА». URL: <https://news.eurabota.ua/uk/czech/biznes/podatki-v-chehii-dlya-fizichnih-i-yuridichnih-osib/> (дата звернення: 07.06.2019).
16. Польовик С. Проект бюджету ЄС на 2021-2027 рр. та його значення для України. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»*. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/05_19_eu/ (дата звернення: 07.06.2019).
17. Руденко Ю.М., Токар В.В. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
18. Селіверстова Л.С. Особливості функціонування фінансових систем у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2018. №3. С.14–16.
19. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. / Кізима Т.О. та ін.; за заг. ред. О.П. Кириленко. Тернопіль : Економічна думка, 2013. 287 с.
20. Черемісова Т.А. Фінанси Європейського Союзу та особливості їх організації. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua> (дата звернення: 03.06.2019).
21. Пахненко О.М., Семенов А.Ю. Основні засади податкової політики в країнах ЄС на сучасному етапі. *Ефективна економіка*. 2016. №12. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/51124> (дата звернення: 02.06.2019).

Навчальне видання
(українською мовою)

Щебликіна Інна Олександрівна

ФІНАНСОВІ СИСТЕМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

конспект лекцій
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійної програми «Фінанси і кредит»

Рецензент *Н.С. Венгерська*
Відповідальний за випуск *А.П. Кущик*
Коректор *І.О. Щебликіна*